

Metodika nastave likovne kulture: Razvoj moralnih vrijednosti pomoću likovnog izražavanja u osnovnoj školi

Piljek Jagić, Antonio

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:180244>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
NASTAVNIČKI ODSJEK
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ LIKOVNA KULTURA

DIPLOMSKI RAD
ANTONIO PILJEK JAGIĆ

Zagreb, rujan 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
NASTAVNIČKI ODSJEK
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ LIKOVNA KULTURA

DIPLOMSKI RAD
**RAZVOJ MORALNIH VRIJEDNOSTI POMOĆU LIKOVNOG
IZRAŽAVANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI**

Antonio Piljek Jagić

Mentor: izv. prof. mr. art. dr. sc. Sonja Vuk

Zagreb, rujan 2024.

SADRŽAJ

UVOD	1.
1. TEORIJSKI DIO	3.
1.1. Škola kao poticajno okruženje za razvoj učenika	3.
1.2. Nasilje među učenicima	5.
1.2.1. Počinitelji i žrtve.....	6.
1.2.2. Uzroci i rješenja	7.
1.3. Povezivanje teorijskih polazišta i pedagoško-didaktičke primjene.....	9.
1.3.1. Odgojni aspekt nastave	9.
1.3.2. Likovno izražavanje kao sredstvo.....	10.
2. EMPIRIJSKI DIO	12.
2.1. Uzorak istraživanja.....	12.
2.2. Ciljevi istraživanja.....	12.
2.3. Metode i instrumenti istraživanja.....	12.
2.4. Opis tijeka istraživanja.....	13.
2.4.1. Kvantitativno istraživanje.....	13.
2.4.2. Prvi akcijski korak.....	14.
2.4.3. Drugi akcijski korak.....	15.
2.5. Rezultati istraživanja.....	16.
2.5.1. Kvantitativno istraživanje.....	16.
2.5.1.1. Analiza rezultata upitnika.....	18.
2.5.2. Prvi akcijski korak.....	25.
2.5.2.1. Intervju s razrednom učiteljicom	25.
2.5.2.2. Upitnik.....	25.
2.5.2.3. Grafički organizatori.....	27.
2.5.2.4. Analiza vizualnih radova učenika.....	29.
2.5.3. Drugi akcijski korak.....	35.
2.5.3.1. Grafički organizatori.....	35.
2.5.3.2. Analiza vizualnih radova učenika.....	38.

2.5.3.3. Upitnik.....	47.
3. Rasprava o rezultatima istraživanja	51.
4. ZAKLJUČAK	55.
5. LITERATURA	57.
6. PRILOZI	60.
6.1. Pisane pripreme za nastavne sate	60.
6.1.1. Prvi akcijski korak.....	60.
6.1.2. Drugi akcijski korak.....	78.
6.2. Primjeri grafičkih organizatora iz akcijskog istraživanja.....	94.
6.2.1. Prvi akcijski korak.....	94.
6.2.2. Drugi akcijski korak.....	97.
6.3. Primjeri upitnika iz akcijskog istraživanja	99.
6.3.1. Prvi akcijski korak.....	99.
6.3.2. Drugi akcijski korak.....	100.

SAŽETAK

Svrha ovog diplomskog istraživanja bila je poticanje pozitivnih međuljudskih odnosa u razrednoj zajednici putem razvoja moralnih vrijednosti s naglaskom na odgojni aspekt nastave. Problem od kojeg je polazilo ovo istraživanje je značajno prisustvo nasilnog ponašanja u osnovnim školama u Zagrebu. Stoga je cilj ovog istraživanja bio otkriti kako pomoću likovnog izražavanja potaknuti moralnu odgovornost učenika prema svojim vršnjacima te učiteljima. Rezultatima istraživanja odgovorilo se na istraživačka pitanja: *U kojoj je mjeri prisutno nasilje u osnovnim školama u Zagrebu? Koji su najčešći uzroci nasilnog ponašanja u osnovnim školama? Kako potaknuti učenike da ponude načine rješavanja nasilja u svojim likovnim i vizualnim radovima?* Istraživanje je bilo provedeno sljedećim metodama: kvantitativna, koja je polazila od hipoteze - primijećeno je da postoji visoka razina nasilja u osnovnim školama u Zagrebu. Hipoteza je bila potvrđena rezultatima prikupljenim sljedećim instrumentima: analiza prethodnih istraživanja, analiza literature, upitnik za škole u Zagrebu. Kvantitativnim istraživanjem utvrdilo se u kojoj je mjeri nasilje prisutno u osnovnim školama u Zagrebu te koji oblici nasilja su najčešći. Akcijskim istraživanjem je utvrđeno koja bi bila moguća rješenja problema nasilja. Učenici su ponudili rješenja problema nasilja kroz likovno izražavanje. Akcijsko istraživanje bilo je provedeno po deskriptivnom modelu u razrednoj zajednici u osnovnoj školi. Instrumenti istraživanja bili su: intervju s učiteljicom likovne kulture, bilješke s opažanjima uzroka i rješenja nasilja koje su učenici naveli, likovni i vizualni radovi učenika, fotografije radova učenika. U prvom akcijskom koraku učenici su radili likovni rad prikazujući uzroke nasilja u školama. U drugom akcijskom koraku učenici su, pomoću likovnog rada, predlagali moguća rješenja problema koja bi djelovala na uzrok zabilježen u prethodnom koraku. Korisnost ovog istraživanja bila je pronalaženje mogućih načina rješavanja problema nasilja u osnovnim školama ponuđenih od strane samih učenika. 91% učenika od 5. do 8. razreda priznaje da je nasilje prisutno u njihovim školama. 36% učenika čuje o nasilju ponekad, 16% često i 10% uvijek. 57% učenika odgovorilo je da su svjedočili nasilju u svojoj školi, dok je 32% ispitanika izjavilo da su bili žrtve nasilja. 14% učenika dolazi u školu sa strahom od nasilnog ponašanja svojih kolega, 37% osjeća strah dok borave u školi, od čega 16% redovito. Najčešći uzroci nasilnog ponašanja u školama koje su naveli učenici su: *loš odgoj i problemi u obitelji i školi; nezadovoljstvo samim sobom; ljudi su nesigurni u sebe i zato to prenose na druge ljude; neprihvatanje različitosti; nesloga u ljudskim mišljenjima i vjerovanjima.* Odgovori učenika upućivali su na nezadovoljene potrebe za ljubavlju i prihvaćanjem te samopoštovanjem. Načini na koje se učenike potaknulo da predlože rješenja problema u svojim

vizualnim radovima su deduktivno i induktivno istraživanje, suradničko učenje (rad u paru i grupi, oluja ideja, grafički organizatori), vizualni rad s gotovim predmetima uzetim iz okoline i izlaganje o vlastitom vizualnom radu.

Ključne riječi: međuvršnjačko nasilje, vrijednosti, moralna odgovornost, likovno izražavanje

SUMMARY

The purpose of this graduate research was to encourage positive interpersonal relationships in the class community through the development of moral values by introducing a more significant educational aspect of teaching. The problem from which this research started is the high presence of violent behavior in primary schools in Zagreb. Therefore, the goal of this research was to find out how to encourage students' moral responsibility towards their peers and teachers by means of students' artistic expression. The results of the research answered the research question: *To what extent is violence present in primary schools in Zagreb? What are the most common causes of violent behavior in primary schools? How to encourage students to offer ways of solving violence in their art and visual works?* The research was conducted using the following methods: Quantitative, which started from the hypothesis - it was noticed that there is a high level of violence in elementary schools in Zagreb. The hypothesis was confirmed by the results collected by the following instruments: analysis of previous research, literature analysis, questionnaire for schools in Zagreb. Quantitative research determined the extent to which violence is present in primary schools in Zagreb and which forms of violence are most common. Through action research, it was determined that there would be possible solutions to the problem of violence. Students offered solutions to the problem of violence through artistic expression. The action research was conducted according to the descriptive model in a class community in an elementary school. The research instruments were: an interview with an art teacher; notes with observations of the causes and solutions of violence that the students indicated; artistic and visual works of students; photos of students' works. In the first action step, students did art work illustrating the causes of violence in schools. In the second action step, the students, using art, proposed possible solutions to the problem that would affect the cause recorded in the previous step. The usefulness of this research was finding possible ways to solve the problem of violence in elementary schools, offered by the students themselves. 91% of students from 5th to 8th grade admit that violence is present in their schools. 36% of students hear about violence sometimes, 16% often, and 10% always. 57% of students answered that they had witnessed violence in their school, while 32% of respondents stated that they were victims of violence. 14% of students come to school with the fear of violent behavior of their colleagues, 37% feel fear while staying at school, of which 16% regularly. The most common causes of violent behavior in schools, which were mentioned by students, are: bad education and problems in the family and school; dissatisfaction with oneself; people are insecure about themselves and therefore pass it on to other people; non-acceptance of diversity; discord in

human opinions and beliefs. The students' answers pointed to unsatisfied needs for love and acceptance and self-esteem. The ways in which the students were encouraged to propose solutions to problems in their visual works are deductive and inductive research, collaborative learning (work in pairs and groups, brainstorming, graphic organizers), visual work with ready-made objects taken from the environment and presentation of their own visual work. .

Keywords: peer violence, values, moral responsibility, artistic expression

UVOD

Nasilje među učenicima u osnovnim školama predstavlja duboko ukorijenjen problem s ozbiljnim posljedicama za sve sudionike obrazovnog procesa. Na području Grada Zagreba, visoka prisutnost nasilnog ponašanja među učenicima postavlja izazove koji zahtijevaju temeljito istraživanje te inovativne pristupe u prevenciji i intervenciji. Stoga se ovaj diplomski rad bavi istraživanjem mogućnosti likovnog izražavanja kao alata za razvijanje empatije i moralne odgovornosti učenika, istovremeno pružajući konkretne smjernice za daljnje strategije u borbi protiv nasilja u školama kako bismo mogli osigurati sigurno i poticajno okruženje u kojem svaki učenik može uspješno napredovati do samoostvarenja. Nedostatak osjećaja sigurnosti i pripadnosti može biti ključan čimbenik koji potiče nasilno ponašanje među učenicima. Zadovoljenje potreba za sigurnošću i pripadanjem od iznimne je važnosti za stvaranje pozitivnog okruženja u školi što može značajno smanjiti prisutnost nasilja. Cilj ovog istraživanja bio je potaknuti pozitivne međuljudske odnose u razrednoj zajednici razvojem moralnih vrijednosti pomoću likovnog izražavanja i uvođenjem značajnijeg odgojnog aspekta u nastavu. Kvantitativno istraživanje započelo je s hipotezom o visokoj razini nasilja, potvrđenom analizom prethodnih istraživanja i upitnikom za učenike od 5. do 8. razreda osnovnih škola u Zagrebu. Rezultati su naglasili potrebu za implementacijom odgojnih strategija usmjerenih na moralnu odgovornost učenika koristeći likovno izražavanje kao sredstvo za poticanje promišljanja i aktivno uključivanje učenika u rješavanje problema nasilja. Kvalitativni dio istraživanja usmjeren je na otkrivanje uzroka vršnjačkog nasilja koje su učenici navodili, pronalaženje rješenja koja su učenici sami predlagali i metoda koje bi učenike mogle potaknuti da u svojim vizualnim radovima predlože rješenja. Akcijsko istraživanje provedeno je u suradnji s razrednom zajednicom, koristeći deskriptivni model evaluacije kako bi se pratila promjena u poimanju i stavovima učenika tijekom procesa. Kroz praktični rad i vizualno izražavanje učenici imaju priliku artikulirati svoje misli i izraziti vlastite osjećaje na kreativan način. Likovno stvaralaštvo omogućuje im da istraže dublje slojeve svojih iskustava te da na vizualnoj razini prikažu složenost problema vršnjačkog nasilja. Osim što potiče individualno introspektivno promišljanje, likovno izražavanje potiče suradnju i razmjenu ideja među učenicima, što može rezultirati inovativnim i učinkovitim rješenjima za prevenciju nasilja. Likovno izražavanje pomaže učenicima da istraže uzroke nasilja i pruža im alat za aktivno sudjelovanje u traženju rješenja. Kroz ovaj proces učenici razvijaju svoje kreativne potencijale i sposobnosti za suosjećanje, razumijevanje i toleranciju prema drugima. Stoga je likovno izražavanje korisno za promicanje dubljeg razumijevanja i konstruktivnog pristupa rješavanju

problema nasilja među učenicima. Likovno stvaralaštvo pruža učenicima prostor za istraživanje svojih vrijednosti, stavova i odnosa prema drugima na način koji verbalna komunikacija često ne omogućuje.

1. TEORIJSKI DIO

1.1. Škola kao poticajno okruženje za razvoj učenika

Za ispravan razvoj pojedinca važno je da su zadovoljene njegove potrebe. Prema Abrahamu Maslowu, potrebe se mogu podijeliti na one nižeg i višeg reda, a potrebe višeg reda javljaju se kada su zadovoljene potrebe nižeg reda. Najniži red čine fiziološke potrebe, a tek zatim slijede potrebe za sigurnošću, ljubavlju i prihvaćanjem te poštovanjem. Najviša u hijerarhiji je potreba za samoaktualizacijom, odnosno ostvarenje osobe kao moralnog, sposobnog i kreativnog pojedinca bez predrasuda i sposobnog rješavati probleme (Gherman 2012). Posljednja potreba, samoaktualizacija, predstavlja cilj, a zadovoljenje svih prethodnih potreba ključno je za cjelokupan razvoj osobe. Osim psihologije, samoostvarenje je cilj i odgoja, a time i pedagoške znanosti (Matijević, Bilić i Opić 2016: 95).

Vršnjačko nasilje može utjecati na uskraćivanje tri potrebe u ovoj hijerarhiji i naštetiti razvoju pojedinca. Vršnjačko nasilje kod žrtve narušava potrebu za sigurnošću, ljubavlju, prihvaćanjem i poštovanjem. Istovremeno, nezadovoljenje istih potreba može potaknuti nasilničko ponašanje. Ovaj problem utječe na uspješnost pojedinca u obrazovnom procesu. Za uspješno učenje potrebno je sigurno i poticajno okruženje u kojem se učenici osjećaju prihvaćeno i poštovano. Vršnjačko nasilje stoga djeluje štetno na putu prema samoostvarenju pojedinca. Pavičić Vukičević, Cajner Marović i Korda (2019) navode da smanjeni osjećaj sigurnosti učenika može imati trajne posljedice na psihološko funkcioniranje i akademski uspjeh, a uvid u izvore nesigurnosti učenika u školi može pomoći u stvaranju sigurnog i poticajnog okruženja za njihov neometan razvoj.

Vršnjačko nasilje potencijalno se može prevenirati razvijanjem moralnih vrijednosti učenika, poticanjem empatije i moralne odgovornosti učenika prema svojim vršnjacima. Bitno je uključiti sve učenike jer je nasilno ponašanje rezultat dinamike unutar razredne ili školske zajednice, a suprotstavljanje zajednice vršnjaka nasilju pokazuje se učinkovitim. Program KiVa, koji se provodi u skandinavskim školama, djeluje tako da ističe kolektivnu krivnju i potiče moralnu odgovornost svih učenika u zajednici (Matijević, Bilić i Opić 2016: 269). Razvoj moralnih vrijednosti stoga bi mogao biti ključan za prevenciju vršnjačkog nasilja. Škole nisu samo obrazovne institucije, već i odgojne.

Prema Maltar Okun (2019), odgoj za vrijednosti, uz roditelje koji imaju tu zadaću, preuzima i škola kroz planirani odgojno-obrazovni program. Vrijednosti ili vrednote su vjerovanja o

poželjnim ciljevima ili ponašanjima koja usmjeravaju odabir i procjenu ponašanja te su hijerarhijski organizirane u sustave vrijednosti prema njihovoj relativnoj važnosti za pojedinca. Dodaje da je odgovornost škole u promicanju vrijednosti neupitna s obzirom da djeca većinu djetinjstva provode u školi gdje se obrazovanje u cjelini temelji na vrijednostima.

Odgojem u širem smislu bavi se pedagogija koja obuhvaća sva tri područja znanja: psihomotoričko, kognitivno i afektivno. Uključuje razvoj motoričkih sposobnosti i vještina, usvajanje činjeničnih znanja, razvoj karakternih osobina, vrlina, stajališta i sustava vrijednosti (Matijević, Bilić i Opić 2016: 92). Škole nas, osim činjenicama uče i vrijednostima i moralnoj odgovornosti. Poticanje empatije kod učenika ključno je za razvoj moralnih vrijednosti. D. Chabot i M. Chabot (2009) ističu da empatija u učionici ima pozitivan učinak i izrazito je važna za stvaranje poticajnog okruženja za učenje i neometani razvoj učenika. Objašnjavaju da empatija pospješuje sposobnost prilagodbe i osjetljivost za nastavne sadržaje, poboljšava kvalitetu odnosa, čini učenike spremnijima na suradnju i rješavanje sukoba i stvara kvalitetniju komunikaciju u razredu te utječe i na školski uspjeh učenika (95).

1.2. Nasilje među učenicima

Matijević, Bilić i Opić (2016) prema Olweusu (1998) nasilje među učenicima definiraju kao učestalo i kontinuirano, namjerno ponašanje jednog ili više učenika kako bi se žrtvi nanijele fizičke ili emocionalne povrede, naštetilo njezinom ugledu, dostojanstvu ili samopouzdanju, a zlostavljanje kao nasilje koje se događa opetovano dva do tri puta mjesečno ili češće nad jednim učenicom. Kažu da se u posljednjim desetljećima uočava značajan porast nasilnog ponašanja u školama širom svijeta. Nasilje i sukob razlikuje učestalost, namjera, posljedice i ključna je nemogućnost žrtve da se zaštiti, a nasilnik može biti snažniji fizički, socijalno i psihološki tako da nije nužno da je žrtva fizički slabija. Među vršnjacima iste fizičke snage može biti nasilja ili zlostavljanja. Nasilje se može podijeliti na klasično s jedne strane, koje uključuje verbalno, fizičko, relacijsko i spolno, i s druge strane elektroničko koje se razvilo s pojavom novih načina komunikacije (256).

Moderna tehnologija, internet i mobilni telefoni su otvorili nove putove za stare oblike međuvršnjačkog nasilja, a temeljne razlike elektroničkog i klasičnog nasilja su te da se počinitelju nasilja u virtualnom svijetu teže ulazi u trag i nasilje koje se počini na takav način teže se zapaža od strane okoline (Bilić 2012 prema Mason 2008). Klasično nasilje, bilo fizičko, verbalno ili relacijsko će lakše opaziti roditelj, učitelj ili netko drugi dok je u elektroničkom obliku ono prikrivenije, a druga je temeljna razlika ta da je kod elektroničkog nasilja žrtva dostupna svugdje i takvo nasilje nije ograničeno mjestom događanja (Matijević, Bilić i Opić 2016: 259).

Matijević, Bilić i Opić (2016) opisuju podjelu oblika međuvršnjačkog nasilja na sljedeći način. Klasično nasilje možemo podijeliti na nekoliko oblika, a to su verbalno, fizičko, relacijsko i spolno. Verbalno nasilje uključuje uvrede, govorenje prostota, pogrдне nazive i sramoćenje. Fizičko nasilje je oblik nasilja na koji se najčešće reagira jer ima vidljive posljedice poput modrica ili prijeloma. Uključuje pljuskanje, potezanje, naguravanje, udaranje, tučnjavu. Relacijsko nasilje je teže opaziti jer nema toliko vidljive posljedice poput fizičkog. Relacijsko nasilje uključuje ogovaranje, tračanje, klevetanje, ismijavanje, ignoriranje, isključivanje iz skupine i uporan trud da se žrtvu izolira. Može se iskazivati otvoreno ili prikriveno. Relacijsko nasilje je manipulacija vršnjačkim odnosima s ciljem da se nanese šteta ugledu i statusu žrtve u razredu. Relacijsko nasilje uzrokuje veliku patnju kod djece. Ovim oblicima nasilja pribraja se i spolno nasilje koje uključuje i činove bez fizičkog kontakta poput lascivnih komentara. Kada se više navedenih oblika povežu i događaju nad jednom žrtvom mogu se nazivati višestrukim nasiljem (257).

1.2.1. Počinitelji i žrtve

Najčešća obilježja nasilnih učenika su prkos, eksplozivnost i slaba samokontrola, potreba za kontrolom ostalih, sklonost konfrontaciji s odraslima, manjak empatije i nepoštivanje pravila (Stepanić 2019). Matijević, Bilić i Opić (2016) prema Olweusu (1998) kažu da počinitelji nasilja mogu biti nepopularni učenici koji agresivnim ponašanjem privlače pozornost. Druga vrsta nasilnika su oni koji se nasilnim ponašanjem koriste svjesno kako bi zadobili popularnost u razredu. Oni su skloni oko sebe okupiti druge učenike i nametnuti se kao vođe. Treći dio čine impulzivni učenici. Oni se služe nasiljem kao načinom rješavanja problema. Posljednji počinitelji nasilja koje treba navesti su oni koji se nasiljem koriste kako bi manipulirali drugima. Oni se više služe relacijskim nasiljem. Vrlo su vješti u nagovaranju ostalih na nasilno ponašanje i manjka im empatije te osjećaja moralne odgovornosti (262). Sesar (2010) prema Slee i Rigby (1993) kaže da počiniteljima nasilja manjka empatije i neprijateljski se odnose prema drugoj djeci, a česta hipoteza da su počinitelji nasilja ustvari anksiozni i nesigurni u sebe i da te osjećaje maskiraju agresivnim ponašanjem nije potvrđena. Sesar (2010) prema Olweusu (1994) kaže da počinitelji nasilja imaju obrazac agresivnog ponašanja u kombinaciji s tjelesnom snagom, te je utvrđeno da počinitelji nasilja lako uspostavljaju prijateljstva jednako kao i djeca koja ni na koji način ne sudjeluju u nasilnom ponašanju. Djeca koja doživljavaju nasilje teže uspostavljaju prijateljstva i karakterizira ih anksioznost, nesigurnost i sklonost samoubojstvu (Sesar 2010 prema Craig i sur. 1998).

Žrtve međuvršnjačkog nasilja se može podijeliti na pasivne i provokativne. Profaca, Puhovski i Luca (2006) prema Olweusu (1998) navode da su pasivne žrtve plašljive i nesigurne, oprezne su, osjetljive, tihe, osjećaju se manje sposobnima, posramljenima i neprivlačnima, pate od pomanjkanja samopoštovanja i imaju negativan stav prema sebi, napuštene su i u pravilu nemaju dobra prijatelja u razredu, nisu nasilne i ne zadirkuju druge. Pasivne žrtve ne nailaze na podršku učitelja/nastavnika ili drugih učenika i osjećaju krivnju za svoj položaj u zajednici. Provokativne žrtve se opisuje kao iritantnu, nemirnu i agresivnu djecu koja imaju poteškoća s koncentracijom, a žrtve nasilja postaju zbog svojeg izazivajućeg ponašanja. Matijević, Bilić i Opić (2016) objašnjavaju da su žrtve često fizički slabiji učenici, djeca s teškoćama u razvoju ili djeca koja imaju slabije razvijene vještine komunikacije. Ista su djeca zbog toga često izolirana i osamljena. Takva djeca mogu imati osjećaj niskog samopoštovanja. Njihov odnos prema sebi šalje poruku ostalima da ih mogu podcjenjivati i zbog toga postaju meta počiniteljima nasilja. Počinitelji se mogu usmjeriti i na izgled ili na ponašanja koja odstupaju od prihvaćenih u razredu. Unutar razreda u kojima se smatra da je školski uspjeh važan ili je

izražena kompetitivnost, žrtve mogu biti odlični učenici ili učenici s lošijim rezultatima. Počinitelji se mogu usmjeriti i na pojedine učenike koji dolaze iz obitelji slabijeg socioekonomskog statusa. Žrtve nasilja mogu postati učenici iz obitelji s drugim otežavajućim okolnostima poput rastavljenih roditelja, nedostatka jednog roditelja ili obiteljskog nasilja. Informaciju o takvim okolnostima žrtve počinitelju nasilja mogu dati i počiniteljevi roditelji. Ostali učenici mogu se uključiti u počinjenje nasilja kao pomoćnici ili nastupiti kao branitelji ili promatrači. Pomoćnici se mogu aktivno uključiti u sukob, bodriti počinitelja ili mu davati tihu potporu. Mogu doživjeti nasilje kao zabavu. Broj učenika koji se ponašaju prosocijalno i koji će se zauzeti za žrtve manji je, iako velik broj djece ima negativne stavove prema nasilju. Treća skupina će sa sigurne distance promatrati događaje. Pasivno svjedočenje nasilju ih čini suučesnicima. Uzrok pasivnosti može biti manjak empatije i osjećaja moralne odgovornosti (264).

1.2.2. Uzroci i rješenja

Na pojavu nasilja među učenicima može utjecati više pojedinačnih i međusobno povezanih čimbenika. Matijević, Bilić i Opić (2016) navode i objašnjavaju individualne, obiteljske, školske i kontekstualne rizične čimbenike za počinjenje nasilja. Individualni čimbenici rizika uključuju slabe socijalne kompetencije, eksternalizirane probleme i negativno stajalište prema drugima. Obiteljski uključuju roditeljsko poticanje agresivnih odgovora, manjak roditeljske topline, socioekonomski status obitelji, slab nadzor, disfunkcionalno roditeljstvo, slaba kohezija i roditeljski sukobi. Školski čimbenici rizika za počinjenje nasilja mogu biti ozračje u razredu, odnos nastavnika prema nasilju, osjećaj nepripadanja. Kontekstualni čimbenici za počinjenje nasilja uključuju stajališta prema nasilju u zajednici, ekonomsko stanje, nesnošljivost i diskriminacija. Rizični čimbenik mogu biti situacija i odnosi u obitelji zbog čega roditelji zanemaruju djetetove emocionalne potrebe. Zlostavljanje, loš nadzor, emocionalna deprivacija i loše socijalne vještine su neki od obiteljskih čimbenika koji vode vršnjačkom nasilju (263).

Prema Velki (2012) neki obiteljski rizični čimbenici za pojavu nasilnog ponašanja kod djeteta mogu biti: autoritaran i permisivan stil odgoja, slaba komunikacija roditelja s djetetom, roditelji koji imaju nedostatne verbalne vještine rješavanja problema, roditelji koji ne nadgledaju dijete, ne postavljaju granice i nema posljedica za negativna ponašanja djeteta, emocionalno nedostupni, hladni roditelji koji odbijaju dijete, roditelji koji imaju pretjeranu psihološku

kontrolu nad djetetom, roditelji koji ne pružaju dovoljno podrške djetetu, posebice emocionalne. Školski rizični čimbenici mogu biti: škola koja ne potiče pozitivan odnos između nastavnika i učenika, ima nedostatak nadzora, dopušta nasilna ponašanja odraslih nad učenicima, ima nastavnike koji ne pružaju socijalnu podršku djeci te nisu dovoljno uključeni u djetetov život unutar škole, nastavnici koji ne uključuju jednako svu djecu u razredne aktivnosti, hladni su i ne odgovaraju na djetetove potrebe te nisu u stanju brzo i učinkovito reagirati kod pojave nasilja.

Prema Puzić, Baranović i Doolan (2011) na pojavu međuvršnjačkog nasilja utječu ozračje u školi i odnosi između učitelja/nastavnika i učenika. Neki učenici smatraju učitelje osobama od povjerenja dok drugi učenici smatraju da ih učitelji ismijavaju. Pozitivni odnosi između učitelja i učenika uz jasna školska pravila smanjuju pojavnost nasilja, a nasilje je manje prisutno u školama u kojima su učenici osvijestili školska pravila i aktivno su uključeni u proces donošenja odluka.

Posebnu pozornost treba posvetiti onim učenicima koji su svjedoci nasilja. Osjećaju se nelagodno, ali rijetki su spremni pomoći žrtvi (Vouri 2023). Odnosi među počiniteljima nasilja trebaju se promatrati kao dio dinamike skupine, a vršnjačko nasilje je rezultat odnosa unutar razreda. Važno je da se u prevenciju uključe svi učenici. Promatrači čine najbrojniju skupinu i na njihovo je ponašanje lakše utjecati nego na ponašanje počinitelja, a intervencije vršnjaka pokazuju se učinkovitima u sprečavanju nasilja (Matijević, Bilić i Opić 2016: 268). Cilj je programa za prevenciju vršnjačkog nasilja koji je razvio Olweus pobuditi svijest o postojanju problema, provesti upitnike među djecom te povećati znanje o prirodi i učestalosti vršnjačkog nasilja među učiteljima, roditeljima i samom djecom (Velki 2014). Ovaj program naglašava da je važno u prevenciju međuvršnjačkog nasilja uključiti i učenike promatrače kao pomoćnike u prevenciji nasilja i raditi na kolektivnom razvoju empatije u razrednoj zajednici. KiVa je uspješan program za prevenciju nasilja koji se primjenjuje u skandinavskim školama. Matijević, Bilić i Opić (2016) navode da su ključne točke tog programa usmjere na očevidce. Uključuju razvoj empatije i razumijevanja za žrtve, poticanje moralne odgovornosti, podizanje svijesti o ulozi koju imaju vršnjaci, smanjenje motivacije počinitelja uskratom publike i pomaganja, razvoj vještina za pružanje pomoći i poticanje postupanja u najboljem interesu drugih (269). Uspješni programi prevencije nasilja su se okrenuli poticanju suosjećanja i djelovanju na odnose u zajednici, a ne samo na počinitelja nasilja. Prema Puzić, Baranović i Doolan (2011) sprečavanje međuvršnjačkog nasilja u osnovnim školama često se svodi na rješavanje posljedica, a ne bavi se uzrocima i prevencijom te poticanjem pozitivne školske klime. Isto su

prepoznali djelatnici škola i ispitanici istraživanja ovog tima znanstvenika s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Jedan od ispitanika je izjavio sljedeće: „*Mi u školama rješavamo posljedice i saniramo vatru, gasimo vatru...mi zapravo rješavamo samo posljedice, a uzrok, gdje je, odakle je, dubinu, i način to je vrlo...*”

1.3. Povezivanje teorijskih polazišta i pedagoško-didaktičke primjene

1.3.1. Odgojni aspekt nastave

Odgojni aspekt je u nastavu u Republici Hrvatskoj već implementiran kurikulumima međupredmetnih tema, a temama poticajima je predviđen u pojedinim predmetnim kurikulumima. *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije* je za učenike osnovnih škola predvidio brojne teme poticaja za likovno stvaralaštvo u koje su implementirani odgoj za vrijednosti i poticanje moralne odgovornosti.¹

Nastava Likovne kulture uz nastavu ostalih predmeta ima isplanirani odgojni aspekt predviđen kurikulumom. Odgojni aspekt kurikuluma čine teme poticaji za likovno stvaralaštvo poput tema *Osobno i društveno, Mijenjam se i Zajedno smo različiti*. Primjerice, u sklopu teme *Zajedno smo različiti* za učenike je planirano da se bave moralnim vrijednostima. Opis ove teme u kurikulumu glasi: „*Učenik likovnim i vizualnim izražavanjem istražuje pripadnost skupini, vršnjacima, obitelji, zajednici i kulturnom okruženju te važnost prihvatanja različitosti, međusobnog uvažavanja i tolerancije.*“

Poticajan učinak na kvalitetu odnosa u razrednoj zajednici potiče se i oblicima rada npr. radom u grupi te nastavnim strategijama poput suradničkog učenja koji potiču učenike na suradnju. Unatoč tome što je odgoj za vrijednosti implementiran u nastavu i planiran kurikulumom, nasilje ostaje trajno prisutan problem kako u osnovnim tako i u srednjim školama, što potvrđuju istraživanja. Izloženost nasilnim oblicima ponašanja u školi povećava vjerojatnost socijalne izolacije te depresije kod učenika što može dovesti do napuštanja škole ili odustajanja od daljnjeg školovanja. Nasilje u školi utječe i na kvalitetu nastavnog procesa jer su učitelji zbog rješavanja sukoba ometani u samom poučavanju (Puzić, Baranović i Doolan 2011). Da bi učenicima bilo osigurano zadovoljenje potreba za sigurnošću, prihvatanjem, ljubavlju,

¹ *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije*; Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj objavljena je u Narodnim novinama, broj 7/2019., 22. siječnja 2019. godine. Nakladnik: Ministarstvo znanosti i obrazovanja Za nakladnika: prof. dr. sc. Blaženka Divjak, ministrica Grafičko oblikovanje: Leonardo media d.o.o. ISBN: 978-953-8103-51-3

samopoštovanjem i samoostvarenjem, valja stati na kraj nasilju. Ostaje otvoreno pitanje u kojoj mjeri i na koji način povećati odgojni aspekt u nastavi tako da se okonča prisutnost nasilja u školama.

1.3.2. Likovno izražavanje kao sredstvo

Likovno izražavanje bi moglo pomoći učenicima u verbalizaciji postojećih problema i omogućiti im da svoje osjećaje i misli izraze kroz vizualne obrasce i simbole, a u kombinaciji sa suradničkim učenjem moglo bi djelovati poticajno na učenike da verbaliziraju uzroke i predlože rješenja za problem nasilja. Iz vizualnih radova učenika možemo iščitati ono što učenici ne mogu jasno izreći. Kombinacija likovnog izražavanja sa suradničkim učenjem pruža učenicima priliku da svoje likovne radove prezentiraju i interpretiraju pred svojim vršnjacima, potičući tako dijalog o uzrocima i posljedicama nasilja te zajedničko razmatranje mogućih rješenja. Pogrešna je pretpostavka kako je učenje samo kognitivni proces usmjeren na usvajanje informacija. Emocionalne sposobnosti utječu na školski uspjeh te stvaraju ili otklanjaju teškoće u učenju. Emocije imaju znatnu ulogu u kognitivnom razvoju djece i mora im se posvetiti pozornost tijekom poučavanja (Chabot, Chabot 2009: 10).

Radovi učenika mogu upućivati na to da su žrtve nasilja. Bez obzira na likovnu kvalitetu, likovno izražavanje može pomoći djeci da izraze svoje duboko potisnute probleme na neverbalan način, njihov crtež može govoriti umjesto njih kroz simbole, a vizualni prikaz emocija i doživljaja može biti snažniji od verbalnog opisa (Bilić 2012). Likovno izražavanje ima i terapijski potencijal koji se zasniva se na tome da likovni proces i produkt pružaju mogućnost izražavanja i procesuiranja emocija; strukturiranje, pojašnjavanje i komunikaciju misli. Nije svako likovno izražavanje terapijsko, nego terapijski potencijal likovnog izražavanja ovisi o tome koliko je osobnog (emotivnog i misaonog) u njega uloženo i kroz njega ostvareno (Ivanović, Barun i Jovanović 2014).

Odgojem se u užem smislu naziva samo ono što se odnosi na osobine ličnosti i razvoj vrijednosti, dakle ograničava se na afektivni razvoj. Odgoj u širem smislu zahvaća uz afektivno još kognitivno i psiho-motoričko područje (Matijević, Bilić i Opić 2016: 91). Johann Heinrich Pestalozzi, isticao je važnost pristupa obrazovanju koji obuhvaća odgoj glave, ruke i srca i vjerovao je da je uravnoteženi razvoj ovih triju aspekata ključan za cjelovit odgoj djeteta (Pinloche 1901: 211). Nastavni predmet Likovna kultura ima potencijal istovremeno uključiti psiho-motoričko, kognitivno i afektivno područje. Učenici izrađujući likovni rad istovremeno

uče likovne elemente (npr. ploha, boja, tekstura) i sintaksu (npr. ritam, kontrast), a pri tome razvijaju i sustav vrijednosti što je predviđeno temama poticajima. Prema Ivčević i sur. (2014) ovakvim načinom rada učenici koriste emocije u službi vlastitog kreativnog procesa. Zamišljajući problem iz stvarnog života kako je predstavljen u likovnom radu, učenici se udaljavaju od problema i postižu svježiju perspektivu. Takva nastava Likovne kulture može potaknuti empatiju i moralnu odgovornost kod učenika i djelovati na promjenu u cjelovitoj razrednoj dinamici koja dijeli kolektivnu krivnju za pojavu nasilja. Prema Turković (2013) projektnom nastavom postiže se kolektivno rješavanje zadatka koje odlikuju takve karakteristike koje znatno doprinose formiranju cjelovite osobnosti. Učenici imaju priliku raditi u grupama i razvijati pozitivan odnos prema vršnjacima, prihvatiti i cijeniti druge članove grupe te cijeniti njihov doprinos i isprobati različite oblike suradnje. Vuk i Bosnar (2021) navode da se na nastavi Likovne kulture nije dovoljno baviti samo estetskim pojmovima, već je potrebno u vizualnom izražavanju implementirati etičke pojmove. Prijenos odgojnih tema u nastavu povezuje kreativne aktivnosti učenika i njihov svakodnevni životni kontekst. Učenici bi tako mogli naučiti kako stvarati društvene i osobne odnose i razvijati moralne vrijednosti. Gardner (1990) ističe da umjetničko obrazovanje doprinosi cjelokupnom razvoju djece te može unaprijediti kognitivne sposobnosti učenika (57). Istovremeno, likovno izražavanje nudi učenicima instrument kojim mogu istražiti kompleksnu temu poput međuvršnjačkog nasilja, a da ne moraju pritom verbalizirati.

2. EMPIRIJSKI DIO

2.1. Uzorak istraživanja

Ciljana skupina ovog istraživanja bili su učenici predmetne nastave osnovnih škola na području grada Zagreba. Kvantitativno istraživanje je obuhvatilo učenike u svim osnovnim školama na području grada Zagreba. Istraživanje je započelo u ožujku 2024., a završilo je sredinom svibnja iste godine. Kvalitativno, akcijsko istraživanje bilo je provedeno u travnju 2024. u jednom razredu osnovne škole u širem centru grada Zagreba, koji je odabran na prijedlog razredne učiteljice Likovne kulture.

2.2. Ciljevi istraživanja

Problem od kojeg je krenulo ovo istraživanje je veliko prisustvo nasilnog ponašanja u osnovnim školama u Zagrebu. Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi najčešće uzroke vršnjačkog nasilja u osnovnim školama u Zagrebu te kako ponuditi rješenja tih uzroka pomoću likovnog izražavanja učenika i tako potaknuti moralnu odgovornost učenika prema svojim vršnjacima.

Istraživačka pitanja na koja se ovim istraživanjem odgovorilo jesu:

- 1. U kojoj je mjeri prisutno nasilje u osnovnim školama u Zagrebu?*
- 2. Koji su najčešći uzroci nasilnog ponašanja u osnovnim školama?*
- 3. Kako potaknuti učenike da ponude načine rješavanja nasilja u svojim likovnim i vizualnim radovima?*

2.3. Metode i instrumenti istraživanja

Istraživanje je provedeno kombinacijom kvantitativne i kvalitativne metode. Hipoteza da postoji visoka razina nasilja u osnovnim školama u Zagrebu je potvrđena sljedećim instrumentima: analizom prethodnih istraživanja i upitnikom za osnovne škole u Zagrebu. Upitnik je bio poslan na adrese 116 osnovnih škola, od čega je pristiglo 149 pojedinačnih odgovora na upitnik. Zbog osjetljivosti predmeta istraživanja i potrebe za anonimnosti, osobni podaci o ispitanicima se nisu prikupljali.

Kvalitativno istraživanje provedeno je akcijskim istraživanjem u dva koraka. Akcijsko istraživanje je provedeno u 7. razredu u osnovnoj školi u širem centru grada Zagreba. Razred u kojem je provedeno kvalitativno istraživanje odabran je na prijedlog razredne učiteljice Likovne kulture. Kvalitativno istraživanje bilo je provedeno u dva akcijska koraka, odnosno dva nastavna dvosata, što sveukupno čini četiri nastavna sata. U prvom akcijskom koraku učenici su izrađivali likovni rad predlažući uzroke nasilja u školama. U drugom akcijskom koraku isti su učenici izrađujući likovni rad predlagali moguća rješenja problema koja bi djelovala na uzrok koji su u prethodnom koraku predložili.

Akcijsko istraživanje provedeno je po deskriptivnom modelu u razrednoj zajednici u osnovnoj školi. Prvi instrument istraživanja je bio intervju s učiteljicom Likovne kulture. Sljedeći instrument bili su promatranje i bilješke s opažanjima uzroka i rješenja nasilja koje su učenici naveli. Treći instrument istraživanja čine likovni radovi učenika koji pokazuju koje uzroke nasilja i rješenja učenici predlažu. Instrument istraživanja su fotografije učeničkih radova. Četvrti značajan instrument istraživanja su grafički organizatori na koje su učenici ispisivali uzroke nasilja i rješenja koja predlažu. Te informacije nadopunjene su likovnim rješenjima polaznog problema te usmenim izlaganjima učenika. Sljedeći instrument su dva upitnika koja su učenici ispunili na početku prvog akcijskog koraka i na kraju drugog akcijskog koraka. Prvi je upitnik uklopljen u šire istraživanje prvog nastavnog dvosata, a drugi u vrednovanje na kraju drugog nastavnog dvosata.

2.4. Opis tijeka istraživanja

2.4.1. Kvantitativno istraživanje

Kvantitativno istraživanje prethodilo je kvalitativnom istraživanju. Rezultati već provedenih istraživanja analizirani su prije plasiranja upitnika. Analizirano je bilo istraživanje pod nazivom *“Istraživanje vršnjačkog nasilja kod djece i mladih grada Zagreba (IVNA-ZG)”* koje je proveo tim znanstvenica s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i suradničkih institucija. Ovo je istraživanje provedeno od svibnja do srpnja 2023. godine u osnovnim i srednjim školama.

Upitnik o prisutnosti vršnjačkog nasilja u osnovnim školama plasiran je prije početka akcijskog istraživanja, a ispunjavao se prije, tijekom i nakon provedbe akcijskog istraživanja. Upitnik je plasiran u ožujku, a bio je otvoren za ispunjavanje do kraja nastavne godine 2024.

Upitnikom se ispitalo u kojoj je mjeri prisutno nasilje u osnovnim školama u Zagrebu te koliko se često događa. Osim učestalosti, ispitalo se koji su najčešći oblici nasilja. Učenike se ispitalo jesu li i koliko često svjedočili nasilju u svojoj školi te jesu li bili svjedoci ili žrtve. Također se tražilo od učenika da navedu tri oblika vršnjačkog nasilja kojima najčešće svjedoče. Ispitalo se koliko su učenici povjerljivi prema odraslima, jesu li spremni govoriti o nasilju te razgovaraju li o nasilju s roditeljima i odraslima u školi. Ispitalo se kako se učenici osjećaju dok borave u školi i u kojoj je mjeri prisutan strah te se pokušalo utvrditi ima li školske tjeskobe kao trajno prisutnog anksioznog straha od školskih kolega.

2.4.2. Prvi akcijski korak

Prvi akcijski korak izveden je 12. travnja 2024. s učenicima 7. razreda. U prvom akcijskom koraku ispitalo se koji su najčešći uzroci vršnjačkog nasilja koje učenici navode. Razred je bio predložen od strane razredne učiteljice. Na početku ovog koraka ispitalo se kakvi su stavovi učenika prema nasilju, koje uzroke i rješenja navode, isto je ponovljeno na kraju drugog koraka. Netom prije prvog akcijskog koraka proveden je intervju s razrednom učiteljicom kako bi se prikupilo više podataka o međuljudskim odnosima u razredu u kojem se istraživanje provodi obzirom na pretpostavku da je riječ o razredu u kojem postoje konflikti i u kojem je prisutno nasilje.

Učenicima je na početku ovog akcijskog koraka bio podijeljen upitnik pomoću kojeg se ispitalo smatraju li da je važno osjećaju li se u školi sigurno i zadovoljno i misle li da su međuljudski odnosi u razredu važni. Učenike se još pitalo da navedu što bi moglo uzrokovati da se osjećaju loše dok borave u školi i ako ih netko ugnjetava što misle koji su uzroci toga te što bi se moglo učiniti da se to spriječi.

Nakon toga je učenicima bilo zadano da individualno zapišu jedan oblik vršnjačkog nasilja za koji misle da je najčešći, bilo da su ga osobno doživjeli ili svjedočili nasilju. Njihovi odgovori i tema su se potom povezali s performansom i ritmom kao obrazovnim aspektom ove nastavne jedinice. Učenici su odabirali jednu gestu kojom su izrazili oblik nasilja koji su zapisali i izveli svoje geste učeniku/ci s kojom su bili u paru. Nakon toga je učenicima bilo zadano da se grupiraju neovisno o prethodnim parovima ili odabranim oblicima nasilja. Zadatak za učenike u grupama bio je da objedine svoje zabilježene oblike vršnjačkog nasilja u jedan grafički

organizator. Zatim su olujom ideja zaključili i u sredini grafičkog organizatora zabilježili zajednički uzrok različitih oblika nasilja koje su naveli.

Učenici su grupnim performansom prikazali zajednički uzrok svih oblika nasilja koje su naveli. U vrednovanju su učenici izvodili svoje performanse ostatku razreda, a ostali učenici su trebali pogoditi koja je tema, odnosno o kojem uzroku nasilja se radi.

2.4.3. Drugi akcijski korak

Drugi akcijski korak izveden je 26. travnja 2024. u istom razrednom odjelu. U drugom akcijskom koraku tražilo se od učenika da predlože moguća rješenja za nasilno ponašanje. Pokušalo se utvrditi kako naglašavanje odgojnog aspekta potiče učenike na promišljanje i predlaganje rješenja. Na kraju ovog koraka ispitalo se kakvi su stavovi učenika prema nasilju, koje uzroke i rješenja predlažu i jesu li se njihovi odgovori promijenili.

Na početku ovog akcijskog koraka učenicima su bili ponuđeni uzroci vršnjačkog nasilja koje su sami naveli u prethodnom akcijskom koraku. Svatko od učenika je iz šešira izvukao jedan uzrok vršnjačkog nasilja za koji je trebao napisati jedno rješenje.

U fokusiranom istraživanju je odgojni aspekt bio povezan s obrazovnim, što je ovdje bio *readymade*. Učenici su se uparili prema izvučenim uzrocima nasilja, tako da u svakom paru budu dva ista uzroka. Učenici su zajednički u paru olujom ideja zaključili koje bi bilo najbolje rješenje za uzrok nasilja koji su izvukli. Kao i u prvom koraku, samo sada u paru, učenici su složili grafički organizator. Zalijepili su uzroke nasilja s pojedinačnim rješenjima na papir, a u sredinu zapisali najbolje rješenje.

Zadatak za učenike bio je da u paru naprave *readymade* rad. Gotovi predmet koji su povezali sa svojim dodijeljenim uzrokom nasilja predstavljao je problem, uzrok nasilja. Intervencijom na istom gotovom predmetu uzetom iz okoline naglasili su rješenje.

Tijekom vrednovanja su parovi učenika ostatku razreda predstavljali svoj rad i otkrili njihov uzrok nasilja, a ostatak razreda je trebao pogoditi koje su rješenje naveli i naglasili intervencijom na predmetu. Na završetku ovog akcijskog koraka, učenicima je bio podijeljen sličan upitnik kao na početku prvog akcijskog koraka s istim pitanjima, ali prilagođenima vrednovanju radova. Učenike se pitalo da navedu za koju od intervencija na gotovim predmetima smatraju da najbolje predstavlja rješenje za uzroke vršnjačkog nasilja. Ponovno su

kao i na početku kvalitativnog istraživanja učenici odgovarali je li važno da se osjećaju sigurno i zadovoljno dok borave u školi i koliko su međuljudski odnosi u razredu važni i ako ih netko ugnjetava koji je uzrok i moguće rješenje toga.

Učenike se ponovno pitalo kakvi su njihovi stavovi prema vršnjačkom nasilju i koji su uzroci te moguća rješenja istog problema. Upitnikom se provjerilo jesu li se stavovi učenika promijenili i razmišljaju li drugačije na kraju akcijskog istraživanja, je li akcijsko istraživanje djelovalo poticajno na moralne vrijednosti učenika. Upitnik je bio prilagođen etapama nastavnog sata kako učenici ne bi primijetili da se ispituje jesu li se njihovi stavovi promijenili.

2.5. Rezultati istraživanja

2.5.1. Kvantitativno istraživanje

Na službenim stranicama Grada Zagreba dostupni su sažetci rezultata analiziranog istraživanja što je poslužilo kao priprema za diplomsko istraživanje. *“Istraživanje vršnjačkog nasilja kod djece i mladih grada Zagreba (IVNA-ZG)”* je proveo tim znanstvenica s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i suradničkih institucija. Istraživanje je provedeno od svibnja do srpnja 2023. godine. Rezultati ovog istraživanja koji se odnose na osnovnoškolce su sljedeći:

„Tradicionalno vršnjačko nasilje uključuje tjelesno i verbalno nasilje. Kod učenika osnovnih škola (od 5. do 8. razreda), njih 40,9% iskazalo je da ih netko vrijeđa (ismijava), 46,8% da ih netko ogovara te 46,7% da im netko govori ružne riječi od jednom mjesečno do skoro svakodnevno. Ukupno 6,5% učenika osnovnih škola je doživjelo da ih je netko od vršnjaka u školi barem jednom jako istukao tijekom života, dok je 28% učenika doživjelo da ih je netko od vršnjaka jako udario ili gurnuo od jednom mjesečno do skoro svakodnevno. Petina učenika (19,6%) navodi kako ih je netko od vršnjaka dodirivao po tijelu na neugodan način barem jednom u životu. Dječaci i djevojčice ne razlikuju se s obzirom na količinu doživljenog ukupnog tradicionalnog nasilja, no dječaci, u usporedbi s djevojčicama, nešto češće izvještavaju da su žrtve tjelesnog nasilja, dok djevojčice nešto češće izvještavaju da su žrtve verbalnog nasilja. Pritom se učenici osnovnih škola razlikuju u količini počinjenog nasilja s obzirom na

njihov spol, dječaci, u usporedbi s djevojčicama, nešto češće izvyještavaju o činjenju svih tradicionalnih oblika nasilja, fizičkog i verbalnog nasilja.

Što se tiče lokacije na kojoj su učenici doživjeli vršnjačko nasilje, učenici osnovne škole najčešće kao mjesta navode školski hodnik/stubište (14,6%), učionicu kada nastavnik/ica nije bio/bila u razredu (9,4%) te učionicu za vrijeme kada je nastavnik/ica bio/bila u razredu (8,2%). Osim toga 4,4% učenika osnovnih škola navodi da su vršnjačko nasilje doživjeli na nekim drugim mjestima u školi, a kao primjere ističu: hol (prostor gdje se nalaze za vrijeme odmora), iza škole, na putu do wc-a, na stepenicama, na školskom izletu, na treningu, u parku, u busu, u profesorovom kabinetu te na stepenicama u školskom dvorištu. Kao lokacije koje najčešće navode učenici srednjih škola ističu se školski hodnik/stubište (5,4%), učionica kada nastavnik/ica nije bio/bila u razredu (5,2%) i društvene mreže (npr. Instagram, Snapchat, TikTok, Reddit) (4,8%).

Kada se govori o traženju pomoći, 7,2% učenika osnovne škole navodi da je doživjelo nasilje od strane vršnjaka u posljednjih nekoliko mjeseci, ali nisu to rekli nikome, dok njih 14,4% navodi da su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi posljednjih nekoliko mjeseci i nekome su se povjerali o tome. Kao osobe kojima se najčešće povjeravaju učenici osnovne škole navode: roditelje ili skrbnike (15,5%), prijatelje (13,3%), razrednike (7,9%), braću i sestre (5,7%) te stručne suradnike škole (4,1%). Isto tako, 4,9% učenika navodi da su to rekli nekome drugome, a kao primjere navode: baku, djeda, tetu, kumu, psihologinju, sestričnu i trenericu. Što se tiče učenika srednje škole, njih 4,8% u navodi da je doživjelo nasilje od strane vršnjaka u posljednjih nekoliko mjeseci, ali nisu to rekli nikome, dok isto toliko njih navodi da su doživjeli nasilje od strane vršnjaka u školi posljednjih nekoliko mjeseci i to su nekome rekli“ (Mihić i sur. 2023).

Prema rezultatima ovog istraživanja zastupljeni su fizičko, verbalno, relacijsko, elektroničko i spolno nasilje među učenicima osnovnih škola. Učenici su u i akcijskom istraživanju često navodili „wc“ kao mjesto zlostavljanja. Više učenika je u upitniku odgovorilo da su razgovarali o nasilju s odraslima u školi i roditeljima u odnosu na analizirano istraživanje.

2.5.1.1. Analiza rezultata upitnika

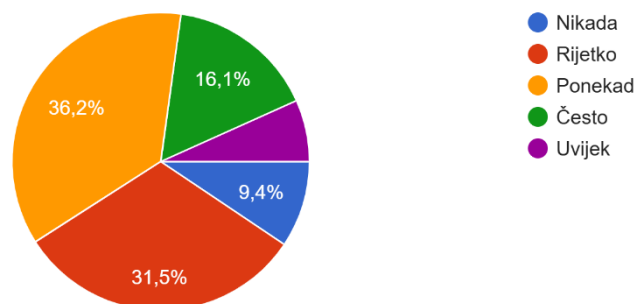
Istraživanje o prisutnosti vršnjačkog nasilja u osnovnim školama izvedeno je osim analizom prethodnog istraživanja i instrumentom upitnika koji je bio poslan na adrese 116 različitih osnovnih škola na području grada Zagreba, a pristiglo je 149 pojedinačnih odgovora. Ispitanici su bili isključivo učenici od 5. do 8. razreda osnovnih škola.

Pitanja u upitniku su podijeljena tako da prvi niz pitanja ispituje učestalost i brojčanu prisutnost vršnjačkog nasilja te najčešće oblike, a drugi niz pitanja je ispitivao jesu li učenici reaktivni ili inertni prema nasilju. Sljedećim pitanjima se ispitalo koliko su učenici povjerljivi prema odraslim osobama. Posljednjim slijedom pitanja ispitano je kako se učenici osjećaju i jesu li prisutni tjeskoba te trajni anksiozni strahovi.

Prvo pitanje za učenike bilo je: Koliko često primjećuješ nasilje među učenicima ili čuješ o slučajevima nasilja među učenicima u svojoj školi? 10% učenika je odgovorilo da uvijek čuju o slučajevima nasilja, a samo 9% učenika je odgovorilo da nikada ne čuju o slučajevima nasilja u svojoj školi. 16% učenika je odgovorilo da često čuju o slučajevima nasilja u svojoj školi, 31% rijetko. Najveći postotak učenika od 36% je odgovorio da čuju o slučajevima nasilja ponekad.

Koliko često primjećuješ nasilje među učenicima ili čuješ o slučajevima nasilja među učenicima u školi?

149 odgovora

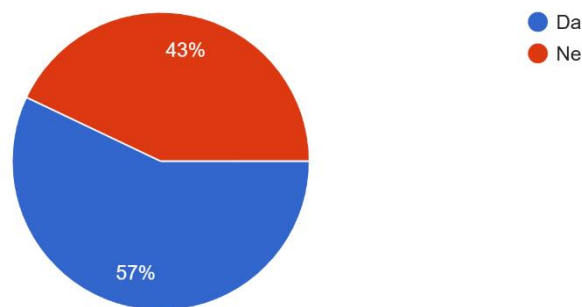

Slika 1. Prikaz odgovora na 1. pitanje iz provedenog upitnika

Drugo pitanje je glasilo: Koji su najčešći oblici nasilja među učenicima u školi? Napiši tri. Oblici nasilja koje su učenici najčešće navodili su: *udaranje; naguravanje; vrijeđanje; psihičko nasilje; tučnjava; udaranje; ružne riječi; ignoriranje; krađa tuđih stvari*. Najčešći odgovori koji su se ponavljali su *tučnjava* i *vrijeđanje*. Neki od češćih odgovora bili su: *preko interneta* i *elektronički*. Ovim odgovorima pokazalo se kako su najzastupljeniji oblici nasilja: fizičko (*tučnjava*) i verbalno nasilje (*vrijeđanje*). Još je među zastupljenijim oblicima elektroničko nasilje. Nešto manje zastupljeno je relacijsko nasilje (*ignoriranje*). Jedini oblik nasilja koji nije izravno naveden je spolno nasilje. Može se pretpostaviti da se u slučaju uvreda koje su učenici navodili pod riječju vrijeđanje radi o lascivnim komentarima, ali nema izravnog odgovora koji bi upućivao na spolno nasilje. U odgovorima su zastupljene sve ostale vrste nasilja: fizičko, verbalno, elektroničko i u manjem broju odgovora relacijsko.

Treće pitanje glasilo je: Jesi li ikada svjedočio/la nasilju među učenicima u svojoj školi? 43% učenika je izjavilo da nikada nisu svjedočili nasilju među učenicima u svojoj školi, a 57% je izjavilo da jesu.

Jesi li ikada svjedočio/la nasilju među učenicima u svojoj školi?
149 odgovora

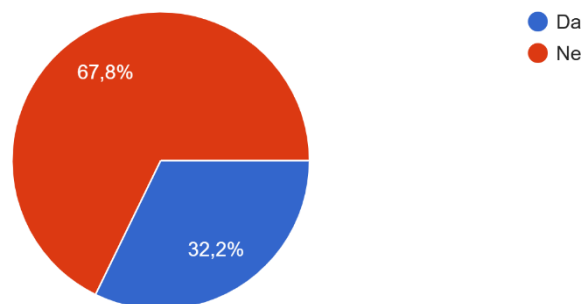

Slika 2. Prikaz odgovora na 3. pitanje iz provedenog upitnika

Nakon toga su učenici bili upitani kako su reagirali ako su svjedočili nasilju. Pitanje glasi: Ako da, kako si reagirao/la? Najčešći odgovori su bili: *nisam; probala sam zaustaviti; zbunjeno; rekao sam psihologici; ovisi kako kada; smirila sam nasilnika; gledao*. Odgovori koji su se najviše ponavljali su: *nisam; gledao*.

Sljedeće pitanje je bilo: Jesi li ikada bio/la žrtva nasilja u svojoj školi? 67% učenika je izjavilo da nisu bili žrtve nasilja u svojoj školi, dok 32% učenika kaže da su bili žrtvom nasilja.

Jesi li ikada bio/la žrtva nasilja u svojoj školi?
149 odgovora

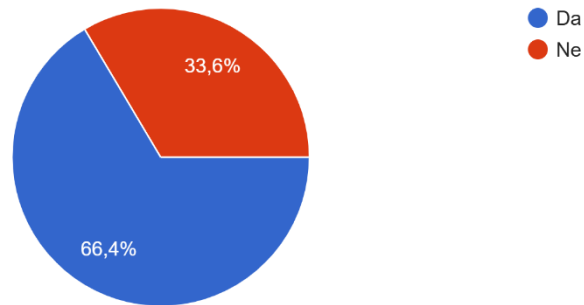
Slika 3. Prikaz odgovora na 5. pitanje iz provedenog upitnika

Učenici koji su izjavili da su bili žrtve nasilja odgovarali su na pitanje kako su reagirali. Najčešći odgovori su: *nisam; nikako; rekao sam roditeljima; ignorirala; bio sam tužan*. Najčešći odgovori su: *nisam; nikako*.

Sljedeće pitanje je glasilo: Jesi li ikada razgovarao/la o slučaju vršnjačkog nasilja s odraslom osobom u školi? Većina učenika od 66% je odgovorila da su razgovarali o slučaju vršnjačkog nasilja s odraslom osobom u školi, a 33% da nisu nikada.

Jesi li ikada razgovarao/la o slučaju vršnjačkog nasilja s odraslom osobom u školi?

149 odgovora

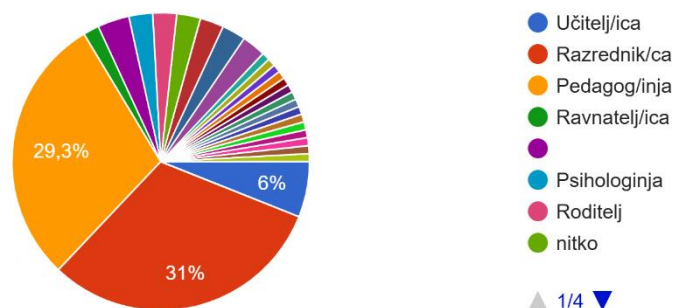

Slika 4. Prikaz odgovora na 7. pitanje iz provedenog upitnika

Među učenicima koji su odgovorili da jesu razgovarali o slučaju vršnjačkog nasilja s odraslom osobom u školi, najveći postotak od 31% je izjavio da je to bio razrednik. Sljedeći najčešći odgovor je pedagog/inja u postotku od 29%. Među rjeđim odgovorima su se našli ravnatelj/ica s 2% odgovora, učitelj/ica sa 6% i zamjenica razrednika s 1%. Manji dio učenika od 4% je ovdje upisivao: nisam. 3% učenika je ovo pitanje ostavilo neodgovorenim, što je u grafikonu označeno ljubičastom bojom.

Ako da, tko je to bio?

116 odgovora

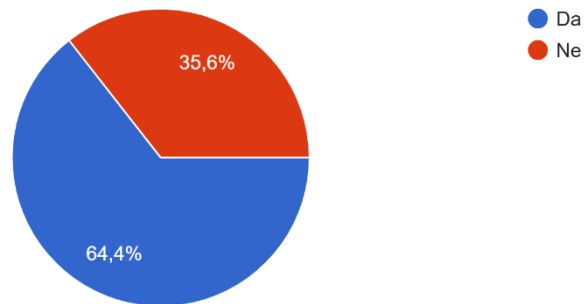

Slika 5. Prikaz odgovora na 8. pitanje iz provedenog upitnika

Na sljedeće pitanje o povjerljivosti prema odraslim osobama 64% učenika je izjavilo da jesu razgovarali s roditeljima o problemima nasilja u školi. 35% učenika izjavljuje da nisu nikada razgovarali s roditeljima o problemu nasilja u školi.

Jesi li ikada razgovarao/la s roditeljima o problemima nasilja u školi?

149 odgovora

Slika 6. Prikaz odgovora na 9. pitanje iz provedenog upitnika

Sljedeća pitanja su ispitala osjećaje učenika i prisutnost straha u školama. Na pitanje kako se osjećaju za vrijeme boravka u školi dok borave s drugim učenicima u razredu, najveći broj učenika od 40% je odgovorio da se u školi osjećaju vrlo dobro, a 24% da se u školi osjećaju odlično. Neutralan odgovor je odabralo 22% učenika. Mali dio od 9% je izjavio kako se uglavnom osjećaju loše u školi. Najmanji dio od 7% je izjavio da se osjeća vrlo loše za vrijeme boravka u školi.

Kako se osjećaš za vrijeme boravka u školi ili dok boraviš s drugim učenicima u razredu?

149 odgovora

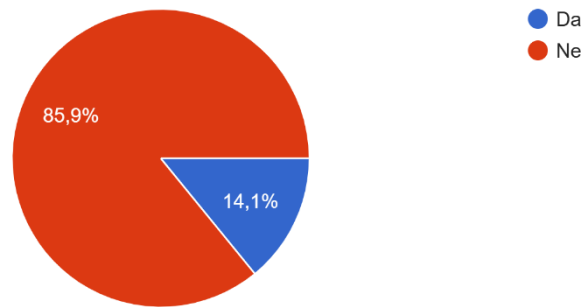

Slika 7. Prikaz odgovora na 10. pitanje iz provedenog upitnika

Sljedećim pitanjima se ispitivalo je li prisutan kontinuirani strah od nasilnog ponašanja. 14% učenika je izjavilo da u školu dolaze sa strahom od svojih školskih kolega i njihovog nasilnog ponašanja.

Dolaziš li u školu sa strahom od drugih učenika/ca i njihovog nasilnog ponašanja?

149 odgovora

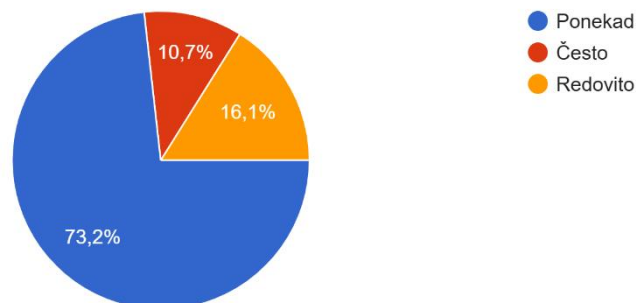

Slika 8. Prikaz odgovora na 11. pitanje iz provedenog upitnika

Odgovor na sljedeće pitanje ponudilo je 56 učenika, što je 37 % od svih ispitanika. Znači da 37% učenika osjeća strah prilikom dolaska u školu, što je ipak veći postotak u odnosu na prethodno pitanje. Među onima koji su odgovorili da osjećaju strah prilikom dolaska u školu njih 16% kaže da strah osjeća redovito, 10% često, a 73% ponekad.

Ako da, koliko često osjećaš strah prilikom dolaska u školu?

56 odgovora

Slika 9. Prikaz odgovora na 12. pitanje iz provedenog upitnika

Prema provedenom upitniku samo 9% učenika od 5. do 8. razreda osnovnih škola je izjavilo da nikada ne čuju ni o kakvim slučajevima nasilja. U preostaloj većini koja čuje o slučajevima nasilja u svojoj školi, 36% čuje ponekad, 16% često, a 10% uvijek.

57% učenika je odgovorilo kako su svjedočili nasilju u svojoj školi. 32% ispitanika je odgovorilo da su bili žrtve nasilja u svojoj školi. 64% učenika je odgovorilo da su razgovarali s roditeljima o problemima nasilja u školi.

14% je odgovorilo da dolaze u školu sa strahom od nasilnog ponašanja svojih kolega. 37% je izjavilo da osjećaju strah dok borave u školi od čega je 16% odgovorilo da strah osjećaju redovito.

2.5.2. Prvi akcijski korak

2.5.2.1. Intervju s razrednom učiteljicom

U intervjuu s razrednom učiteljicom potvrdilo se da postoje konflikti među učenicima. U ovom razredu sukobi i neki nasilni slučajevi zbili su se među djevojčicama. Međutim, jedan određeni sukob se sam po sebi ne može odmah smatrati nasiljem. Isto se potvrdilo prilikom grupiranja tijekom ovog akcijskog koraka. Iako su se mogle grupirati prema želji, učenice su molile da jedna grupa bude veća kako određene učenice ne bi radile zajedno. Izjavile su da ne mogu raditi jedna s drugom. Učiteljica je istaknula kako je jedan od čestih uzroka nasilja među učenicima ljubomora na uspješnije učenike. Navela je i izoliranu djecu kao čestu situaciju u školi. Kao najčešći slučaj nasilja koji vidi u svim razredima, navela je verbalno nasilje.

2.5.2.2. Upitnik

Učenicima je na početku prvog akcijskog koraka bio podijeljen anonimni upitnik koji je bio implementiran u etapu šireg istraživanja na nastavnom satu Likovne kulture. Pitanja za učenike u ovome upitniku bila su poredana na sljedeći način: *„Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi?; Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu?; Što bi moglo uzrokovati da se osjećaš nesigurno ili nesretno dok si u školi?; Ako te netko gnjavi što misliš koji je uzrok toga?; Ako te netko gnjavi što se može učiniti da se to spriječi?“*

Većina učenika je na početku akcijskog istraživanja smatrala da je važno da se osjećaju sigurno i zadovoljno dok borave u školi. 5 učenika je odgovorilo da nije važno osjećaju li se sigurno i zadovoljno dok borave u školi, a 20 učenika je odgovorilo da je važno. Većina učenika je smatrala da je važno osjećati se sigurno i zadovoljno u školi. To je pokazalo svijest o važnosti njihove dobrobiti za njihovo obrazovanje i svakodnevni boravak u školi. Međutim, 5 učenika nije smatralo to važnim, što može ukazivati na različite razloge poput nezainteresiranosti za školu, možda već postojeće osjećaje nesigurnosti ili jednostavno različite prioritete.

Iz odgovora na pitanje o važnosti međuljudskih odnosa u razredu vidljivo je da velik dio učenika smatra da su međuljudski odnosi u razredu jako važni. Velik broj učenika smatra međuljudske odnose u razredu neutralnima, ni važnima ni nebitnima. Mali broj učenika smatra da su međuljudski odnosi u razredu nebitni. 10 učenika je zaokružilo jako važni, 11 učenika je zaokružilo ni nebitni ni važni, 4 učenika je zaokružilo nebitni. Odgovori su pokazali da učenici

prepoznaju važnost međuljudskih odnosa, s 10 učenika koji ih smatraju jako važnima. 11 učenika ih je smatralo neutralnima, što može ukazivati na to da nemaju dovoljno razvijene socijalne vještine ili da ne osjećaju snažnu povezanost s kolegama iz razreda. Samo 4 učenika su smatrali međuljudske odnose nebitnima, što je relativno mali broj, ali ipak značajan za razumijevanje dinamike unutar razreda.

Učenici su navodili što bi moglo učiniti da se osjećaju nesigurno ili nesretno u školi, a najčešći odgovori su: „*ismijavanje; vrijeđanje; bullying.*“ Učenici su često navodili i strah od ocjenjivanja i testova. Zanimljiv je odgovor: „*Ne imanje prijatelja i nasilno ponašanje (ne za mene, općenito) i ne pametni i naporni ljudi oko mene.*“ Preostali odgovori koji su se ponavljali su: „*debljina; wc.*“ Učenicima u ovoj fazi nije bila otkrivena tema nastavnog sata i još nisu znali da se radi o nasilju kao temi.

Učenici su trebali navesti koji je uzrok toga što ih netko gnjavi i ponudili su sljedeće odgovore: „*Jadni su; Ne znam; Nešto im smeta; Ljudi me ne gnjave jer nevidljiv/a sam; Njegovi problemi; Ljubomora; Ljutnja; Voli gnjaviti druge; Meni nepoznat razlog; Boli me briga ako oni imaju neš doma; Svoje probleme iskaljuje na druge; On se osjeća loše; Zato što je nesiguran u sebe.*“ Najčešće navedeni uzroci nesigurnosti i nezadovoljstva su bili ismijavanje, vrijeđanje i *bullying*, što ukazuje na prisutnost nasilja među učenicima. Odgovori na ovo pitanje su varirali od „*jadni su*“ do „*ljubomora*“ i „*ljutnja*“, što pokazuje da učenici prepoznaju različite uzroke agresivnog ponašanja kod svojih vršnjaka. Troje učenika je spomenulo *nesigurnost u sebe* kao uzrok, što je važan uvid u psihološke uzroke nasilničkog ponašanja.

Učenici su navodili sljedeća rješenja koja bi spriječila to da ih netko gnjavi: „*Šaka u glavu; Lupit ga; Udariti ga; Izudarati ga; Snađi se; Tužiti ga; Mogu ih tužiti i reći nekome; Kick u bedra; Vratiti mu istom mjerom; Ignorirati; Ignorirati i napadati mu ego; Suočimo se s time; Reći profesoru; Prestati se družiti s njime; Razgovor; Mogu im reći da prestanu.* Jedan duži i djelomično nečitak odgovor je glasilo: *Najbolje ga ma? zato šta 99% puta, škola niš neće napraviti i nama će reći bit' će ?*“

Odgovori na pitanje što učiniti da se spriječi to ako ih netko gnjavi variraju od nasilnih do konstruktivnih. Ovaj raspon odgovora ukazuje na različite stupnjeve emocionalne zrelosti među učenicima. Zabrinjavajuće je što neki učenici predlažu nasilne odgovore, što može dodatno eskalirati konflikte. S druge strane, prijedlozi poput razgovora i uključivanja profesora pokazuju svijest o važnosti nenasilnih rješenja i autoriteta. Odgovori poput „*škola niš neće napraviti*“ također ukazuju na nedostatak povjerenja u školski sustav, što je važan signal za

školske administratore da rade na povećanju učinkovitosti svojih intervencija. Odgovori učenika su pružili uvid u njihova razmišljanja i osjećaje vezane za sigurnost, međuljudske odnose i načine rješavanja konflikata u školi.

2.5.2.3. Grafički organizatori

Učenicima je bilo zadano da samostalno na manji papir zapišu jedan oblik vršnjačkog nasilja za koji smatraju da se često događa.

Učenici su navodili sljedeće oblike nasilja: „*tučnjava; udaranje; vrijeđanje; psihološko nasilje; fizičko nasilje; udaranje šakom na slabije dečke u muškom wc-u; uvrede; verbalno nasilje; ismijavanje; ogovaranje; omalovažavanje; tučnjava s nekim slabijim.*“

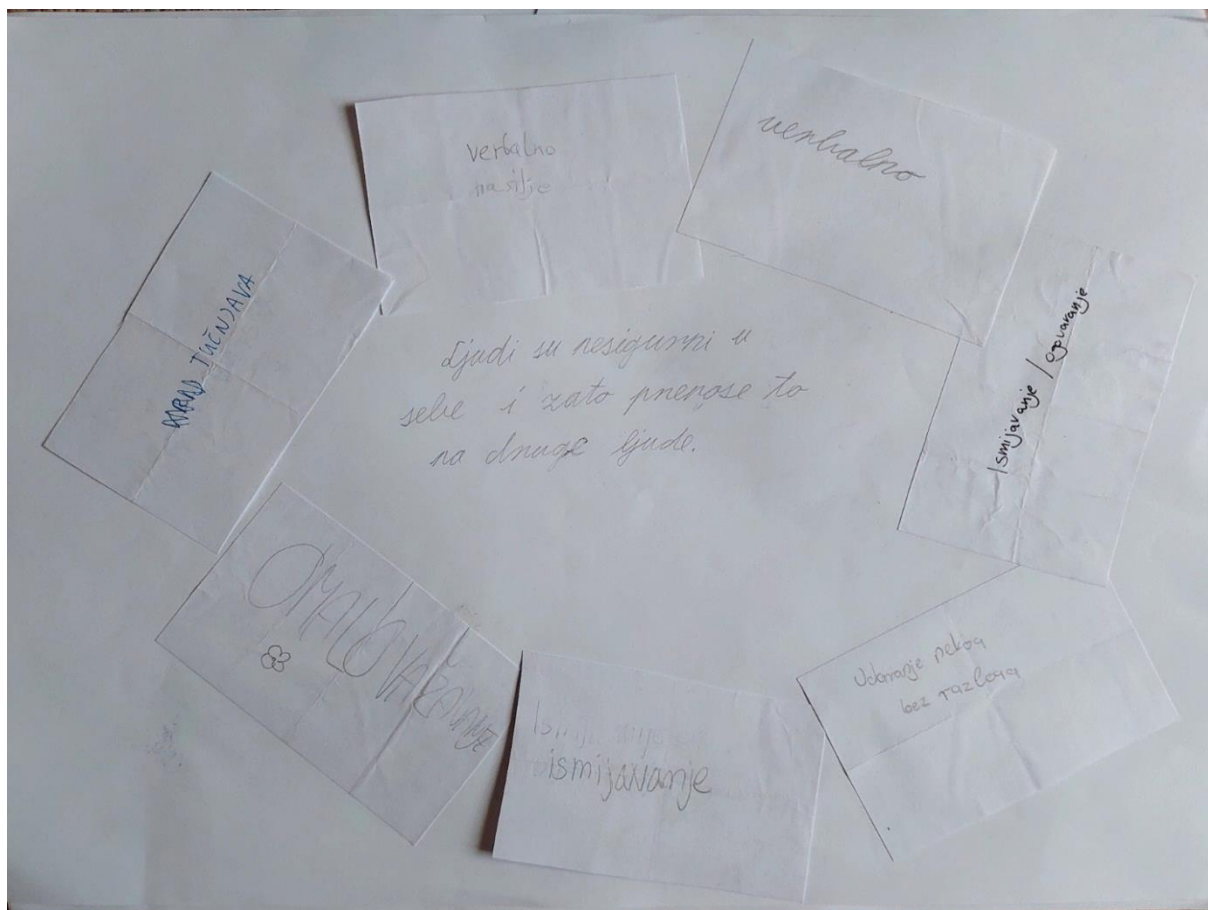
Kao i u kvantitativnom istraživanju najčešći oblici su verbalno (*ismijavanje; vrijeđanje*) i fizičko nasilje (*udaranje; tučnjava*), a u nešto manjoj mjeri je zastupljeno relacijsko nasilje (*ogovaranje; psihičko nasilje*). Školski toalet je i prema analiziranom istraživanju, upitniku i ovim odgovorima često poprište nasilnog ponašanja.

Učenici su se grupirali prema želji s uvjetom da u grupama bude podjednak broj učenika, idealno grupe od 5 učenika. Svoje su odgovore zalijepili na papir A3 formata i zajedno složili grafički organizator. Na temelju pojedinačnog zapisivanja uzroka nasilja, olujom ideja su zaključili koji je zajednički uzrok nekog od različitih oblika nasilja. U sredinu grafičkog organizatora učenici su zapisali zajednički uzrok nekog od oblika nasilja. Učenici su se grupirali u 5 grupa. Odgovori na istraživačko pitanje koje se odnosi na ovaj akcijski korak su 5 navedenih uzroka vršnjačkog nasilja. Svaka grupa ponudila je jedan uzrok vršnjačkog nasilja.

Odgovori koje su učenici ponudili jesu: „*Loš odgoj i problemi u obitelji i školi; Nezadovoljstvo samim sobom; Ljudi su nesigurni u sebe i zato to prenose na druge ljude; Neprihvatanje različitosti; Nesloga u ljudskim mišljenjima i vjerovanjima.*“

Učenici su prepoznali različite oblike vršnjačkog nasilja, uključujući fizičko (*tučnjava, udaranje*), verbalno (*vrijeđanje, ismijavanje*) i relacijsko (*ogovaranje, omalovažavanje*) nasilje. Ova raznovrsnost odgovora ukazuje na široko razumijevanje problema među učenicima. Njihova sposobnost kritičkog razmišljanja i suradnje očituje se u kreativnom identificiranju uzroka nasilja kroz oluju ideja, pri čemu su prepoznali ključne uzroke. Grupno stvaranje grafičkog organizatora omogućilo je vizualno i interaktivno učenje.

Neki odgovori su prilično općeniti i potrebna je dublja analiza kako bi se identificirali specifični mehanizmi i konteksti u kojima se ovi uzroci manifestiraju. Također, neki od oblika nasilja su vrlo specifični, dok drugi ostaju široki.

Slika 10. Grafički organizator 1. grupe učenica; „Ljudi su nesigurni u sebe i zato to prenose na druge ljude“

2.5.2.4. Analiza vizualnih radova učenika

Učenici su se na ovom nastavnom satu izražavali performansom. Zadatak za učenike je bio performansom prikazati uzrok vršnjačkog nasilja koji su grupno naveli i zapisali na grafičkim organizatorima.

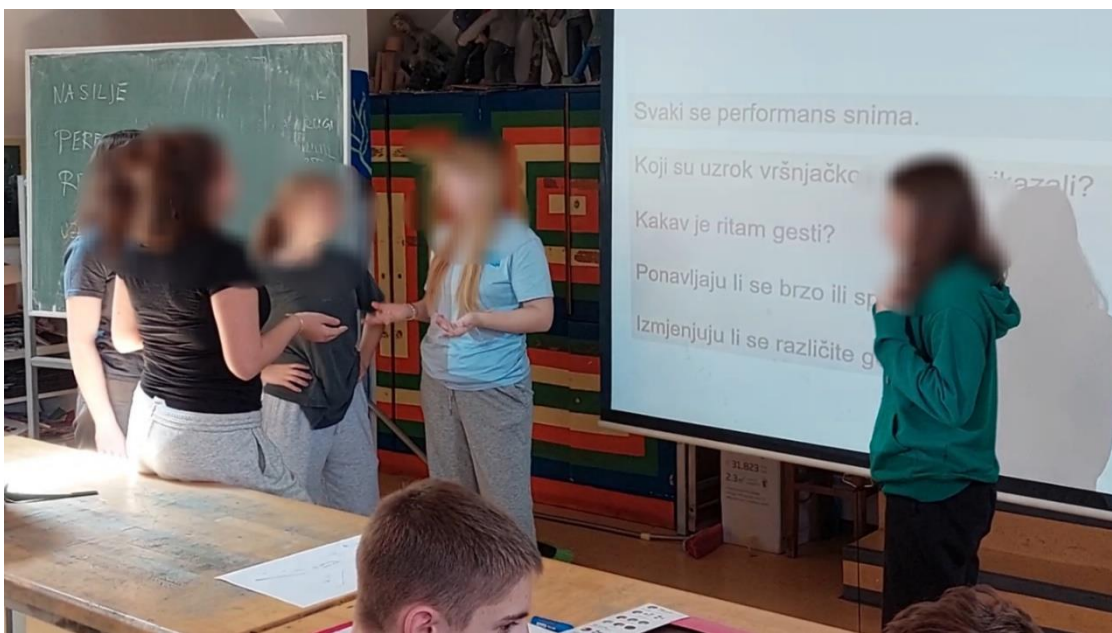
Učenici su u pisanom izražavanju nešto slabiji, a puno jasnije objašnjavaju vlastite misli i zaključke verbalno. Izrađujući vlastite radove dodatno su pojasnili što žele reći svojim predloženim uzrocima vršnjačkog nasilja. Njihove ideje su bile dodatno pojašnjene u vrednovanju tijekom predstavljanja vlastitih vizualnih radova ostatku razreda.

Učenici su trebali pomoću gesti (najviše 3) i ritma ostvariti performans. Prva grupa učenica navela je razlog: „*Ljudi su nesigurni u sebe i zato to prenose na druge ljude.*“ Učenice su odlučile prikazati nesigurnost u sebe tako što su ponavljale geste dodirivanja lica. Pretvarale su se da su jedna drugoj ogledalo. Pretjerano dodirujući vlastito lice i popravljajući kosu, željele su izraziti nezadovoljstvo samima sobom. U izlaganju vlastitog rada, nakon što je ostatak razreda pogađao koja je poruka njihovog performansa, povezale su nesigurnost u sebe s ljubomorom jer nezadovoljstvo sobom uzrokuje ljubomoru.

Slika 11. Rad br. 1

Druga grupa učenica je navela sličan uzrok vršnjačkog nasilja „*Nezadovoljstvo samim sobom.*“ Učenice su to prikazale tako što je nekoliko učenica gestikuliralo kao da razgovaraju, dok je jedna dodirivala vlastitu kosu, prišla ostalima u grupi pretvarala se da jednu učenicu povlači za kosu. Učenice nisu spomenule ljubomoru u izlaganju vlastitog rada tijekom vrednovanja. Iz njihovog se vizualnog rada, gestom čupanja kose, može zaključiti da su povezale nezadovoljstvo samima sobom i zavist. Razredna učiteljica je u intevjuu spomenula da je u ovom razredu između učenica izbio sukob koji je uključivao kosu. Moguće je da je čupanje kose koje se pojavilo u ovom radu ponukano istim slučajem koji se zbio.

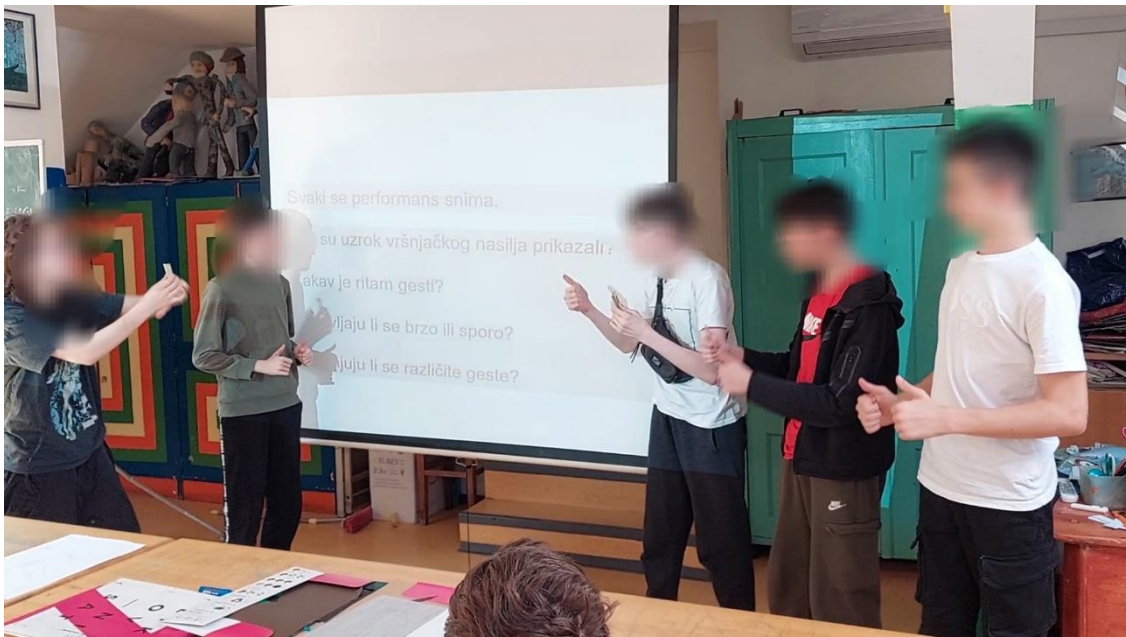

Slika 12. Rad br. 2

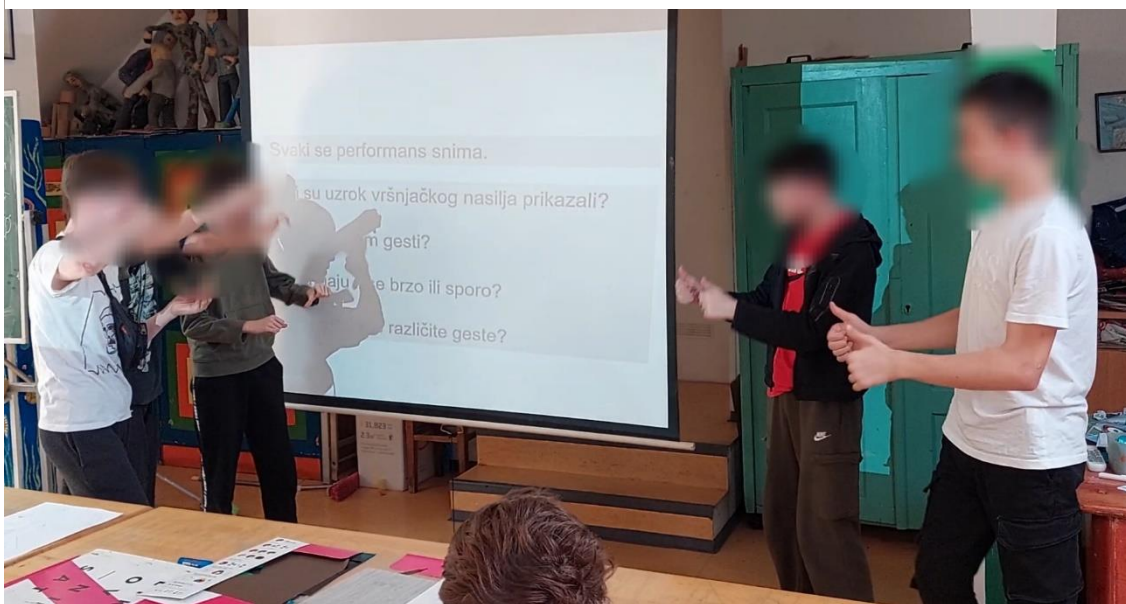

Slika 13. Rad br. 2

Sljedeća grupa je navela uzrok: „*Nesloga u ljudskim mišljenjima i vjerovanjima.*“ Učenici su prikazali svoj uzrok vršnjačkog nasilja tako što su se tako podijelili da su jedni stali s desna, a drugi s lijeva. Jedni su pokazivali palcem gore, a drugi palcem dolje. Onda su neki mijenjali strane i pokazivali obrnuto od onog što su prikazivali prethodno. Učenici su u vrednovanju obrazložili da su time željeli poručiti da su stavovi ljudi promjenjivi i da ljudi nekad u sukobima mijenjaju strane te se pretvaraju da su na nečijoj strani ili da su prema nekome dobronamjerni.

Slika 14. Rad br. 3

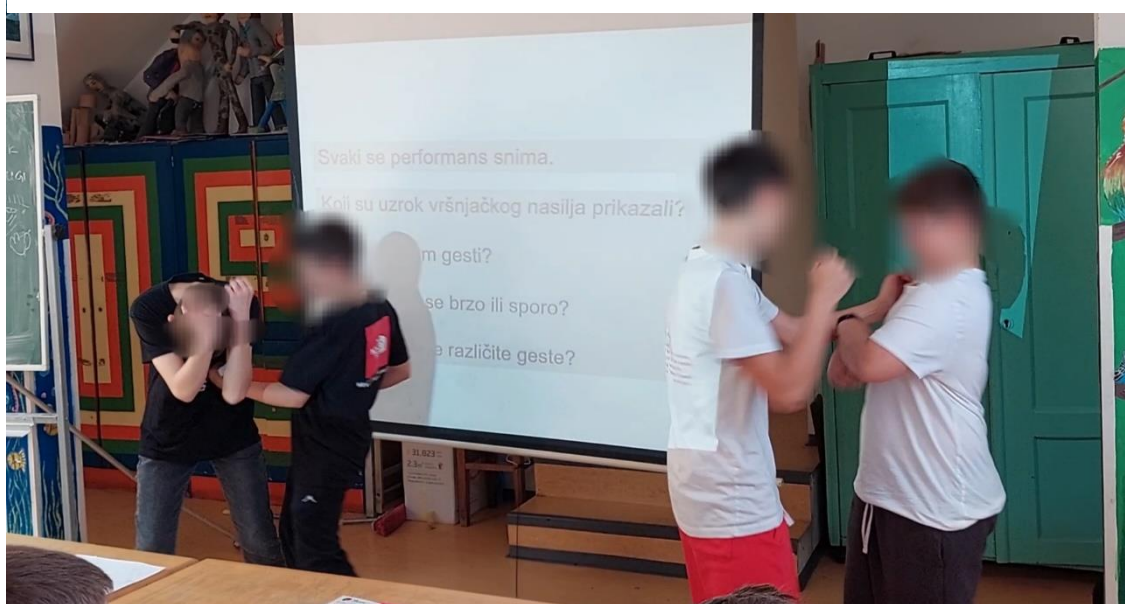

Slika 15. Rad br. 3

Četvrta grupa učenika je, kao uzrok vršnjačkog nasilja, izdvojila „Loš odgoj i problemi u obitelji i školi.“ U vrednovanju nisu razjasnili što su mislili pod navedenim problemima u školi. Predstavljajući svoj rad ostatku razreda pojasnili su ideju da nasilje počinje kod kuće i da nasilje rađa nasilje. Učenici su se podijelili u parove koji su se pretvarali da se tuku. Jedan od njih čeka pa dolazi među parove, prekida tučnjavu i počinje udarati po ovima koji su se do sada tukli. Učenici su pojasnili da je taj koji dolazi sam otac, a ostali u parovima su djeca. Učenici su time željeli izraziti da je uzrok nasilja nasilan odgovor roditelja na nasilje.

Slika 17. Rad br. 4

Slika 16. Rad br. 4

Posljednja grupa učenika je navela „*Neprihvatanje različitosti*.“ Ovi su učenici učinili nekoliko gesti pretvarajući se da se udaraju šakom i djelovali su zbunjeno.

Slika 18. Rad br. 5

Prisutni oblici vršnjačkog nasilja prema odgovorima učenika		
Istraživanje Edukacijsko-rehabilitacijskog centra	Upitnik o prisutnosti nasilja u osnovnim školama	Prvi akcijski korak – odgovori učenika
Vrijeđanje (verbalno) Ogovaranje (relacijsko) Ružne riječi (verbalno) Tučnjava (fizičko) Elektroničko Spolno	Vrijeđanje Tučnjava Elektroničko Ignoriranje Psihičko nasilje Ogovaranje Prijetnje Udaranje Ružne riječi Naguravanje	Tučnjava Udaranje Fizičko nasilje Udaranje šakom na slabije dečke u muškom wc-u Tučnjava s nekim slabijim Vrijeđanje Verbalno nasilje Uvrede Ismijavanje Psihološko nasilje Ogovaranje Omalovažavanje

Učenici su verbalno bolje elaborirali svoje pisane odgovore tijekom praktičnog rada i tijekom vrednovanja. Pisani odgovori nekih učenika su bili šturi i djelomično nejasni. Tijekom izrade vizualnih radova, razgovora sa studentom i izlaganja svojih radova učenici su proširili i bolje objasnili prethodno zapisane odgovore.

Usporedba odabranih uzroka vršnjačkog nasilja nekih učenika u pisanim odgovorima i objašnjenja istih učenika u vrednovanju	
Pisani odgovori	Obrazloženja tijekom rada i u vrednovanju i interpretacija radova
Nezadovoljstvo samim sobom.	<i>Ona je nezadovoljna sobom, svojom kosom i zato je ljubomorna i zbog ljubomore je potezala nju za kosu.</i> Performans ovih učenica upućuje na zavist kao uzrok. RAD BR. 2
Loš odgoj i problemi u obitelji i školi.	<i>Nasilje rađa nasilje. Ovi u parovima su djeca koja su se tukla. Ovaj koji dolazi među njih sam je tata. On ih kažnjava batinama i zato ove počinje udarati. Nasilje se širi od doma.</i> Rad ovih učenika upućuje na problem nasilnog i grubog odgoja, manjak topline i razgovora, poticanje agresivnosti. RAD BR. 4
Nesloga u mišljenjima i vjerovanjima.	<i>Ljudi se sukobljavaju jer se ne slažu. Zamjenjivali smo strane jer ljudi nekad mijenjaju strane te se pretvaraju da su na nečijoj strani ili da su prema nekome dobronamjerni.</i> Rad ovih učenika upućuje na relacijsko nasilje. RAD BR.3

2.5.3. Drugi akcijski korak

2.5.3.1. Grafički organizatori

Učenici su izvlačili iz šešira papiriće s pojmovima. Pojmovi su bili uzroci koje su navodili u prethodnom akcijskom koraku. Bili su sažetiji i parafrazirani zbog preglednosti i kako bi bilo jednostavnije. Uzroci vršnjačkog nasilja koje su učenici izvlačili iz šešira glase: „*Neslaganje ljudi u mišljenjima; Neprihvatanje različitosti; Loš odgoj; Nesigurnost u sebe/nezadovoljstvo samim sobom.*“

Svaki učenik je za uzrok vršnjačkog nasilja koji je izvukao iz šešira zapisao jedno rješenje. Nakon što je odgojni aspekt bio povezan s obrazovnim, a to je u ovom nastavnom dvosatu bio *readymade*, učenici su se uparili tako da u paru oboje imaju isti uzrok vršnjačkog nasilja. Zatim su učenici odabirali jedan predmet koji prema njima simbolizira njima zadan uzrok vršnjačkog nasilja. U paru su olujom ideja zaključili koje je najbolje rješenje za taj uzrok nasilja. Učenici su intervencijom na gotovom predmetu prikazali rješenje koje su predložili.

Učenici su pojedinačno za „*Loš odgoj*“ predložili rješenja: „*Pričanje sa školskim psihologom; Blaži odgoj; Dobar odgoj.*“ U parovima su za *loš odgoj* učenici predložili sljedeća rješenja: „*Pričanje sa školskim psihologom i roditeljima; Nježnost i briga; Blaži odgoj.*“ Učenici su ponudili i konstruktivne odgovore poput pričanja sa školskim psihologom, ali i nejasne odgovore poput dobrog odgoja.

Učenici su pojedinačno za „*Nesigurnost u sebe/nezadovoljstvo samim sobom*“ predlagali: „*Psihička pomoć stručnjaka ili plakati; Nemoj se uspoređivati s drugima; Budi sigurniji; Postaneš bolji; Postani siguran (zadovoljan) u sebe; Samopouzdanje; Nemar o tome što drugi misle;*“ U parovima su za ovaj uzrok vršnjačkog nasilja predlagali sljedeća rješenja: „*Umjesto uspoređivanja tražiti pomoć stručnjaka i tvoje je mišljenje najvažnije!; Ponašat se bolje prema drugima pa da ti drugi to vrate; Osobno pohvaljivanje, ponosnost u sebe, pohvaljivanje osobe; Lijepi komentari – pohvale.*“

Učenici su za „*Neprihvatanje različitosti*“ pojedinačno predlagali sljedeća rješenja: „*Prihvatiti različite ljude; Tolerancija; Prihvatanje; Pokušavanje razumijevanja različitosti; Reci profesoru i neka te ne dira tuđe mišljenje.*“ U parovima su učenici predlagali sljedeća rješenja: „*Učenje da netko nije bolji od drugog zbog različitosti; Prihvatiti različitosti i više hvaliti ljude; Pokušati suosjećati se sa drugima, a ako ne uspije poštuju ih i neka te ne dira njihovo mišljenje.*“

Učenici su iznijeli različite odgovore na pitanja o odgoju, nesigurnosti u sebe/nezadovoljstvu samim sobom te neprihvatanju različitosti, kako pojedinačno tako i u parovima. Neki odgovori su bili jasni i konstruktivni, dok su drugi bili manje precizni ili općeniti.

Kada je riječ o odgoju, pojedinačni odgovori poput „*Pričanje sa školskim psihologom*“; „*Blaži odgoj*“ ili „*Dobar odgoj*“ predstavljaju početne ideje, ali nedostaje detalja o tome kako bi se ti principi mogli primijeniti u praksi. Ovi odgovori sugeriraju svijest o važnosti stručne pomoći i različitih pristupa odgoju, ali bi bilo korisno razviti ih dalje kako bi se razumjelo što konkretno podrazumijevaju pod tim terminima.

Kada je riječ o nesigurnosti u sebe/nezadovoljstvu samim sobom, pojedinačni odgovori kao što su „*Psihička pomoć stručnjaka ili plakati*“ ili „*Nemoj se uspoređivati s drugima*“ pokazuju različite pristupe suočavanju s tim problemom. Dok su neki odgovori specifični drugi su općenitiji poput savjeta o prestanku uspoređivanja s drugima.

Naglašavanje važnosti samopouzdanja, osobnog pohvaljivanja i prihvatanja vlastitog mišljenja također pokazuje dublje razumijevanje izazova nesigurnosti u sebe.

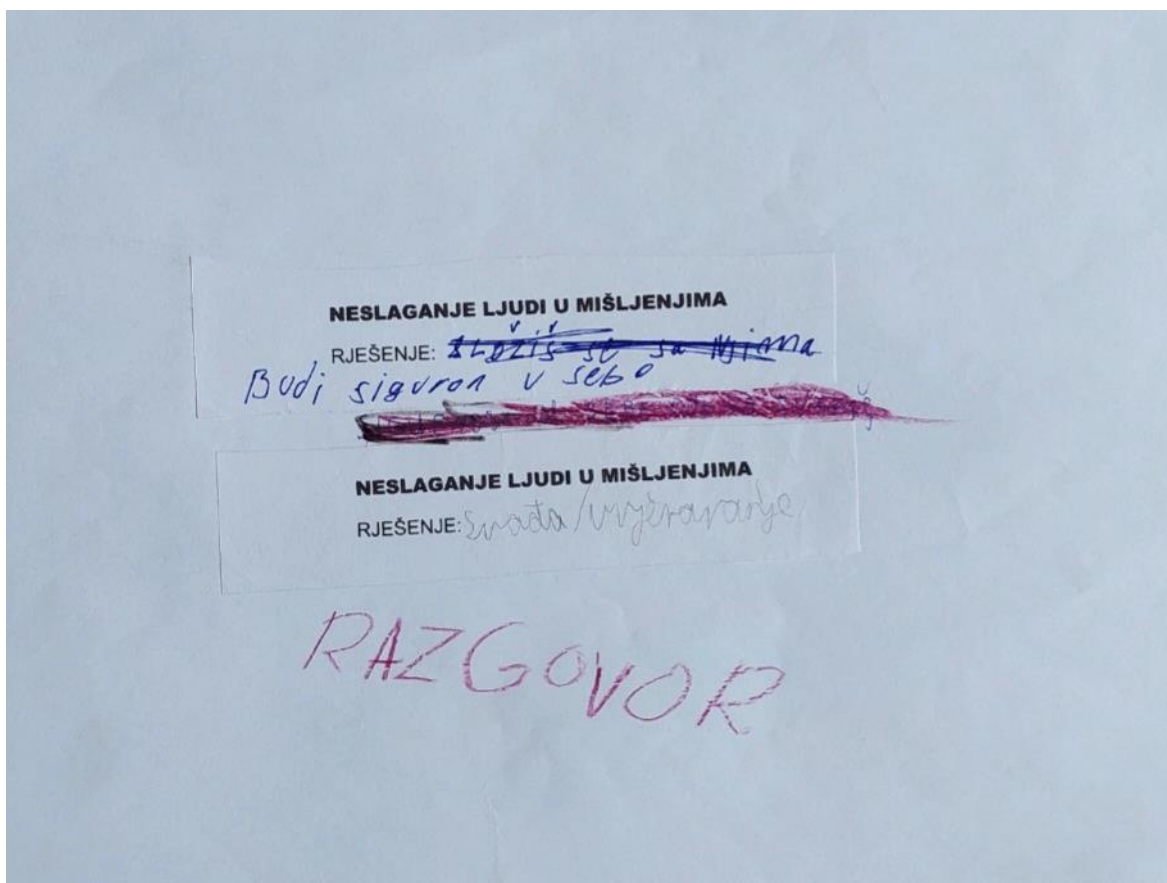
Što se tiče neprihvatanja različitosti, pojedinačni odgovori kao što su „*Prihvatiti različite ljude*“ ili „*Tolerancija*“ predstavljaju osnovne, ali važne principe. Ovi odgovori ukazuju na svijest o važnosti razumijevanja i poštovanja raznolikosti među ljudima. U parovima, odgovori poput „*Učenje da netko nije bolji od drugog zbog različitosti*“ ili „*Pokušati suosjećati se s drugima*“ pokazuju razvijenije razmišljanje o tome kako promicati toleranciju i poštovanje među različitim osobama.

Sveukupno gledajući, odgovori učenika variraju u stupnju dubine i razrade, ali pokazuju svijest o važnim socijalnim i emocionalnim pitanjima.

Učenici su pojedinačno za problem „*Neslaganja u mišljenjima*“ predlagali rješenja: „*Dogovoriti se; Onaj koji je u pravu treba streljati ostale automatskim traktorom; Budi siguran u sebe; Svađa/uvjeravanje; Dogovor koji svima odgovara; Razgovor i kompromis.*“ U parovima su predlagali: „*Razgovor; Kompromis.*“

Za neslaganje u mišljenjima, učenici su individualno predlagali dogovor, razgovor i kompromis, ali i jedan neprimjeren prijedlog da se nesuglasice rješavaju nasiljem. U parovima su se fokusirali na razgovor i kompromis kao najbolja rješenja. Dogovor, razgovor i kompromis su konstruktivni prijedlozi jer promiču mirno rješavanje konflikata. Neprimjeren prijedlog o nasilju može biti znak frustracije ili pokušaja humora, ali nije konstruktivan.

Učenici su ponudili niz korisnih i praktičnih prijedloga za rješavanje uzroka vršnjačkog nasilja. Neki prijedlozi su bili vrlo konkretni i izvedivi, dok su drugi bili preopćeniti ili neprimjereni. Najvažniji korak je nastaviti educirati učenike o važnosti tolerancije, samopouzdanja i komunikacije, uz pružanje stručne pomoći kad je potrebna. Integriranje ovih rješenja u školske programe može doprinijeti smanjenju vršnjačkog nasilja i stvaranju boljeg školskog okruženja.

Slika 19. Grafički organizator 1. para učenika; „Razgovor“

2.5.3.2. Analiza vizualnih radova učenika

Svaki je par tražio rješenje za drugačiji problem, ovisno o tome koji su uzrok vršnjačkog nasilja izvukli. Iako su uzroci nasilja različiti od para do para, njihovi prijedlozi i radovi su slični. Poneki odgovori mogu se gledati kao jedinstvena rješenja za sve navedene probleme vršnjačkog nasilja. Likovno i vizualno izražavanje pomaže učenicima kanalizirati svoje osjećaje i potrebe. Pomaže im artikulirati vlastite misli. Učenici su puno uspješniji u verbalnom izražavanju. U tome im pomaže i likovno i vizualno izražavanje. U pisanom dijelu i rezimiranju svojih zaključaka su manje jasni.

Prvi je par učenika izradio *readymade* rad od dvije čarape. Ponudili su odgovor na problem neslaganja ljudi zbog mišljenja. Rješenje koje su zapisali je razgovor. U vrednovanju su obrazložili da misle da je razgovor rješenje za probleme općenito, ne samo za neslaganje u uvjerenjima. Učenik koji je radio u ovome paru djelovao je kao da teško zadržava pozornost tijekom oba akcijska koraka. Najčešće je bio okrenut leđima prema ploči i puno je govorio. On je donio čarape za potrebe zadatka i time se imao potrebu pohvaliti. Vjerojatno je prepoznao potencijal čarapa koje se često koriste u terapiji lutkama. Ovaj je rad time dobio druge konotacije koje bismo povezali s terapijom i potrebom da se nešto važno izgovori. Moguće je da su gotovi predmeti imali takav učinak na istog učenika da su mu pomogli zadržati usredotočenost na zadatak. Učenici u ovome paru su uspjeli izraditi vizualni rad s izravnom porukom.

Slika 20. Rad br. 1

Drugi par učenica je izradio rad tako što su s problemom neslaganja povezali lak za nokte intenzivne boje. Učenice su promijenile boju laka za nokte tako što su ga omotale zelenim papirom. Učenice su odabrale taj predmet govoreći: „*Ovo je meni ružno, a njoj je lijepo. Promjenom boje smo naglasile kompromis.*“ Kao rješenje su navele razgovor i kompromis.

Slika 21. Rad br. 2

Treći par učenika izradio je vizualni rad tako što su na sat naljepili riječi: tuča, svađa i razgovor. Objasnili su da je njihova zamisao ta da sat predstavlja slaganje i neslaganje zbog kazaljki koje se moraju susresti i preklopiti poput ljudskih stavova. Njihov odgovor na grafičkom organizatoru nije čitljiv ni jasan. Iz rada se iščitava da je i njihov odgovor na problem neslaganja ljudi razgovor umjesto tučnjave i svađanja.

Slika 22. Rad br. 3

Učenice u četvrtom paru izradile su rad od majice. Izrezale su rupe na majici. Njihov je prijedlog rješenja glasio: *prihvatiti različitosti drugih ljudi*. Kasnije su dopisale: *više hvaliti ljude*. Ove učenice su svoj rad obrazložile na sljedeći način: kazale su da je njihova zamisao da je majica poput maske, slike koju želimo da drugi ljudi imaju o nama, a kroz rupe na majici bi se trebala vidjeti i izaći na površinu stvarna osoba. Tako bi rješenje ovih učenica za problem nasilja mogao biti osjećaj prihvaćenosti. Zanimljivo je da su učenice izrezivale majicu osobito na mjestu gdje je otisnuta riječ *LOVE*. Nisu se izjasnile jesu li namjerno odabrale baš tu majicu zbog riječi koja na njoj piše. Riječ koja je ispisana značenjski se može povezati s temom njihovog rada, potreba za prihvaćenosti i iskrenosti s ljubavlju.

Slika 23. Rad br. 4

Učenice u petom paru navele su rješenje za problem neprihvatanja različitosti koje glasi: *učenje da netko nije bolji od drugog zbog razlika*. Isto su kasnije precrtale i napisale: *tolerancija*. Obljepile su neku ambalažu crnim i bijelim papirom. U vrednovanju su obrazložile da je njihova zamisao da različitosti mogu uspješno funkcionirati zajedno i da su to htjele naglasiti promjenom boje na kutiji tako da je polovica bijela, a druga polovica crna. Kazale su da je njihova poruka da nije sve "crno-bijelo" i nije nužno netko bolji od nekog drugog samo zato što se razlikuju.

Učenice su u šestom paru navele suosjećanje kao odgovor na problem neprihvatanja različitosti, a njihova izjava glasi: *„Pokušaj suosjećati s drugima...“* Učenice su razbile keramičku posudu čime su želje naglasiti kako je neprihvatanje ljudi razorno, a suosjećanje bi razorene odnose moglo popraviti. Spominjale su kako su planirale zalijepiti dijelove tako da se vide pukotine i naknadno spajanje nastalo ponovnim sastavljanjem. Iako su spominjale isto nisu izvele jer nisu više imale vremena.

Slika 24. Rad br. 5

Slika 25. Rad br. 6

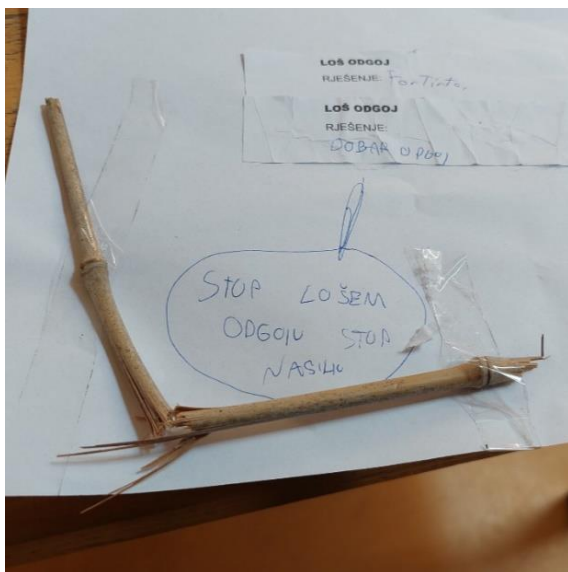
Sedmi par učenika je izvukao problem lošeg odgoja. Ovi učenici su drugi par koji je izrezao rupe na majici. Učenici su obrazložili da rupe na majici predstavljaju rane. Kao rješenje su isprva zapisali: *pričanje sa školskom psihologinjom i roditeljem*. Kasnije su velikim slovima zapisali: *NJEŽNOST I BRIGA*. Učenici su, uz rupe koje su izrezali na majici, zapisali riječi: *pažnja, razgovor, briga, želja*. Oni su još jedni u nizu koji su naveli razgovor kao jedno od rješenja. Usredotočili su se na emocije i potrebe djece te krenuli u smjeru zaključka da bi zadovoljavanje unutrašnjih, emocionalnih potreba preveniralo nasilje.

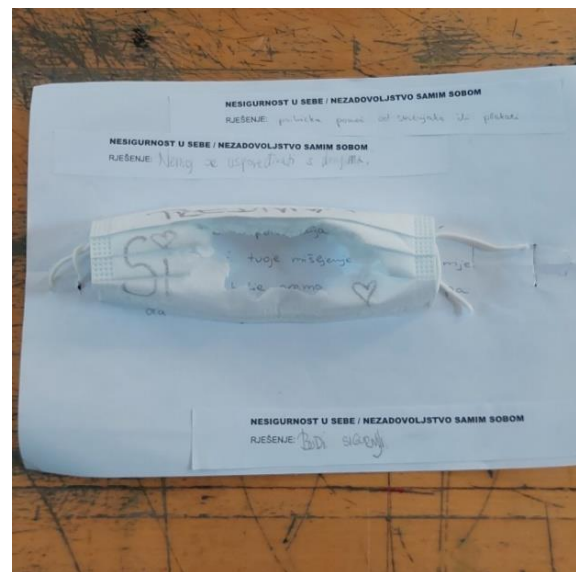
Slika 26. Rad br. 7

Učenici u osmom paru su odabrali šibu za predmet koji simbolizira loš odgoj, a koju su slomili. Kao rješenje su naveli: *blaži odgoj*. Blaži su odgoj naglasili time što su slomili šibu kao simbol strogog i nasilnog odgoja. Prema njima je dakle odgoj loš, ako je prestrog.

Tri učenice koje su izradile deveti rad, zapisale su podugačko rješenje za problem nesigurnosti u sebe i nezadovoljstva sobom. Rješenje koje su zapisale glasi: „*Umjesto uspoređivanja tražiti pomoć stručnjaka i tvoje je mišljenje najvažnije! Ponašat se bolje prema drugima pa da ti drugi to vrate.*“ Drugim riječima, nemoj se uspoređivati s drugima. Učenice su odabrale masku za lice kao simbol nesigurnosti u sebe. Na maski su izrezale rupu i napisale riječi: *PREDIVNA SI*. Učenice su u vrednovanju objasnile kako je njihova zamisao bila da svatko mora biti zadovoljan sobom i ne se uspoređivati s drugima te kako su za bolju sliku o sebi važne pohvale i tople riječi.

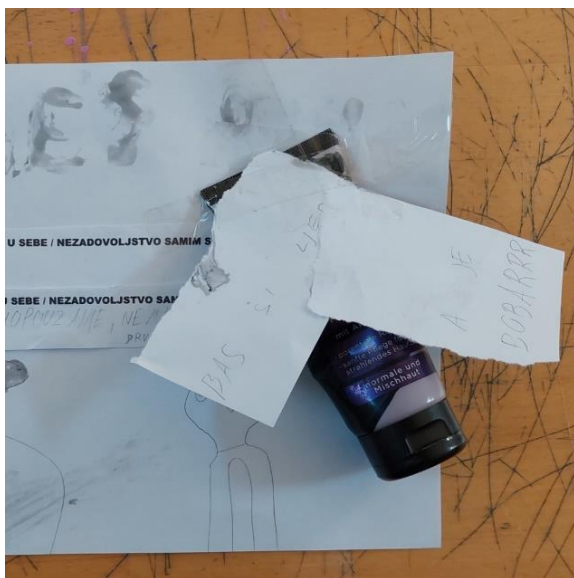
Slika 28. Rad br. 8

Slika 27. Rad br. 9

Deseti rad je izradio par učenika koji su se poslužili ambalažom maske i maskom za čišćenje lica. Maska je za njih predstavljala problem nesigurnosti i nezadovoljstva sobom. Kao rješenje su naveli samopouzdanje. Rješenje su izrazili tako što su na komade papira napisali riječi *lijep* i *dobar* koje su zalijepili na ambalažu. Nisu bili pretjerano jasni u vrednovanju, prilično su bili šutljivi. Iz rada se može zaključiti da su i oni izdvojili komplimente i pohvale kao način rješavanja problema nasilja, u ovom slučaju kao način za podizanje samopouzdanja i poticanja zadovoljstva sobom.

Posljednji, jedanaesti par je treći u nizu koji je rezo rupe na majici. Jedanaesti par učenika je također ispisao komplimente i pohvale uz rupe. Kao rješenje su zapisali "pohvaljivanje osobe." U vrednovanju su samo rekli da je njihovo rješenje pohvaljivati ljude i da će zbog toga biti sigurniji u sebe.

Slika 29. Rad br. 10

Slika 30. Rad br. 11

Likovno izražavanje i izlaganje djelovali su poticajno na učenike. Vizualni rad i izlaganje pomogli su učenicima da verbaliziraju svoje ideje i predložena rješenja za zahtjevan problem postojanja vršnjačkog nasilja. Učenici su pisali manje jasne odgovore. Oni učenici koji su sročili pravopisno jasnije i preglednije odgovore, pisali su predugačke i višeznačne odgovore. Kraći i sažetiji pisani odgovori su u većem broju slučajeva bili pomalo nejasni i nepotpuni – nedovoljno

informativni. Razgovorom o vlastitom radu i predstavljanjem vlastitog rada, upotpunili su i nadopunili svoje odgovore. Njihove ideje i prijedlozi vidljivi su i iz vizualnih radova. Iz radova se može razaznati ponešto o njihovim potrebama koje možda i nisu spremni izreći poput potrebe za brigom i pažnjom, suosjećanjem i razgovorom. Učenici su prilično verbalni. Suradničko učenje pokazalo se učinkovito kod zahtjevnijeg zadatka. Suradnički su dolazili do zahtjevnijih odgovora. Pomogla im je kombinacija deduktivnog i induktivnog promišljanja. Sud o tome koji su česti uzroci vršnjačkog nasilja donijeli su dedukcijom od općeg pojma nasilja prema pojedinačnom – oblicima i mogućim uzrocima. Do rješenja su induktivno, od pojedinačnih uzroka vršnjačkog nasilja došli do mogućih rješenja ne samo jednog uzroka i oblika nasilja, već su radovi i rasprava pokazali koje emocionalne potrebe uzrokuju nasilno ponašanje na široj i dubljoj razini. Suradničko učenje, rad s predmetima uzetima iz okoline, induktivno i deduktivno promišljanje, pokazali su se poticajnim za učenike da ponude načine rješavanja nasilja u svojim likovnim i vizualnim radovima.

Usporedba odabranih ponuđenih rješenja vršnjačkog nasilja u pisanim odgovorima nekih učenika i objašnjenja istih učenika u vrednovanju	
Pisani odgovori	Obrazloženja tijekom rada i u vrednovanju i interpretacije radova
Razgovor.	<i>Razgovor je rješenje za probleme općenito, ne samo za neslaganje u uvjerenjima.</i> RAD BR. 1
Pričati sa školskom psihologinjom i roditeljima. NJEŽNOST I BRIGA.	Učenici su iznad rupa koje su izrezali na majici zapisali riječi: <i>pažnja, razgovor, briga, želja.</i> <i>S ljudima treba biti nježan i pažljiv pa se neće loše ponašati. Odgoj treba biti nježan i treba brinuti.</i> RAD BR. 7
Umjesto uspoređivanja tražiti pomoć stručnjaka i tvoje je mišljenje najvažnije! Ponašat se bolje prema drugima pa da ti drugi to vrate. Nemoj se uspoređivati s drugima.	Na maski su izrezale rupu i napisale riječi: <i>PREDIVNA SI.</i> <i>Svatko mora biti zadovoljan sobom i ne se uspoređivati s drugima. Za bolju sliku o sebi su važne pohvale i tople riječi. Ljudi moraju gledati u svoje vrline, a ne mane, onda neće biti nezadovoljni sobom i biti nasilni.</i> RAD BR. 9

Deduktivno i induktivno promišljanje u ovom akcijskom istraživanju – tijek zaključivanja

Dedukcija			Indukcija			
Početni pojam	Oblik (odgovori učenika)	Predloženi uzrok	Rješenje za predloženi uzrok	Rješenje za uzroke – vizualni radovi i izlaganje	Emocionalne potrebe	Mogući čimbenici rizika za počinjenje nasilja
M E D U V R Š N J A Č K O N A S I L J E	Fizičko, tučnjava, psihičko, vrijeđanje, fizičko nasilje u muškom wc-u.	Loš odgoj i problemi u obitelji i školi (Loš odgoj)	Pričanje sa školskim psihologom i roditeljima. NJEŽNOST I BRIGA	Učenici su uz rupe koje su izrezali na majici zapisali riječi: <i>pažnja, razgovor, briga, želja. S ljudima treba biti nježan i pažljiv pa se neće loše ponašati. Odgoj treba biti nježan i treba brinuti.</i> RAD BR. 7	Ljubav i pripadanje: obitelj, prijateljstvo. (Maslow)	OBITELJSKI: Slaba kohezija Manjak topline Slab nadzor Poticanje agresivnosti
	Verbalno, vrijeđanje i uvrede, psihičko, omalovažavanje, tučnjava, udaranje, ismijavanje.	Nesigurnost u sebe/ Nezadovoljstvo samim sobom.	Nemoj se uspoređivati s drugima.	Na maski su izrezale rupu i napisale riječi: PREDIVNA SI. <i>Svatko mora biti zadovoljan sobom i ne se uspoređivati s drugima i za bolju sliku o sebi su važne pohvale i tople riječi. Ljudi moraju gledati u svoje vrline, a ne mane. Onda neće biti nezadovoljni sobom i biti nasilni.</i> RAD BR. 9	Poštovanje: pouzdanje, postignuće, samopoštovanje (Maslow)	ŠKOLSKI: Osjećaj pripadnosti INDIVIDUALNI: Negativno stajalište prema drugima
	Udaranje, vrijeđanje, tučnjava, psihološko, fizičko.	Nesloga u ljudskim mišljenjima i vjerovanja	Razgovor.	<i>Razgovor rješenje za probleme nasilja općenito, ne samo za neslaganje u uvjerenjima.</i> Rad s dvije čarape koje "razgovaraju." RAD BR. 1	Ljubav i pripadanje: obitelj, prijateljstvo. (Maslow)	INDIVIDUALNI: Slabe socijalne kompetencije
	Debljina, tučnjava s nekim slabijim, udaranje, razbijanje stvari na wc-u.	Neprihvatanje različitosti.	Učenje da netko nije bolji od drugog zbog razlika. TOLERANCIJA I PRIHVATANJE	Oblijepile su neku ambalažu crnim i bijelim papirom. <i>Nije sve "crno-bijelo" i nije nužno netko bolji od nekog drugog samo zato što se razlikuju.</i> RAD BR. 5	Poštovanje: pouzdanje, postignuće, samopoštovanje. (Maslow) Ljubav i pripadanje. (Maslow)	KONTEKSTUALNI: Nesnošljivost, diskriminacija ŠKOLSKI: Osjećaj pripadnosti Ozračje u razredu INDIVIDUALNI: Negativno stajalište prema drugima

2.5.3.3. Upitnik

Učenicima je na završetku ovog akcijskog koraka bio podijeljen upitnik koji je bio implementiran u etapu vrednovanja na nastavnom satu Likovne kulture. Ovaj je upitnik anoniman. Upitnik je proveden za usporedbu sa sličnim upitnikom s početka akcijskog istraživanja. Ovim se upitnikom utvrđuje jesu li se dogodile promjene i kakve su se promjene dogodile u stavovima učenika prema temi. Pitanja za učenike u ovome upitniku su bila poredana na sljedeći način: *„Koja je intervencija na predmetima najizravnije predstavljala rješenje za uzrok vršnjačkog nasilja?; Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi; Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu?; Ako te netko gnjavi koji je uzrok toga? Zbog čega se to događa?; Ako te netko gnjavi što bi to moglo spriječiti? Koje je rješenje?“*

Prvo se pitanje odnosilo na vrednovanje likovnih radova. Drugo pitanje je bilo isto kao što je bilo u upitniku na početku akcijskog istraživanja, a odnosilo se na to je li učenicima važno da se u školi osjećaju sigurno i zadovoljno. Broj učenika koji smatraju da je važno nije puno drugačiji u odnosu na upitnik iz prvog akcijskog koraka u kojem je 20 učenika odgovorilo s da, a 5 s ne. Na kraju drugog akcijskog koraka je 4 učenika odgovorilo da nije važno da se osjećaju sigurno i zadovoljno u školi, a 19 učenika je odgovorilo da je važno.

Na kraju drugog akcijskog koraka 2 učenika je odgovorilo da su međuljudski odnosi u razredu nebitni, 6 učenika je odgovorilo da nisu ni nebitni ni važni, a 15 učenika je odgovorilo da su međuljudski odnosi u razredu jako važni. U prvom provedenom upitniku na početku akcijskog istraživanja 4 učenika je odgovorilo da su nebitni, 11 učenika da nisu ni nebitni ni važni, a 10 učenika je odgovorilo da su jako važni. Usporedbom odgovora se može zaključiti da se stav učenika promijenio jer je porastao broj učenika koji su odgovorili da su međuljudski odnosi u razredu jako važni.

Promjene u stavovima prema važnosti međuljudskih odnosa u razredu su značajnije. Na početku istraživanja, 10 učenika je smatralo da su međuljudski odnosi jako važni, dok je na kraju taj broj porastao na 15. Broj učenika koji smatraju da su međuljudski odnosi nebitni smanjio se s 4 na 2, što ukazuje na pozitivan pomak u prepoznavanju važnosti dobrih odnosa među vršnjacima.

Učenici su u ovome upitniku navodili moguće uzroke toga ako ih netko gnjavi. Odgovori na ovo pitanje u upitniku bili su: *„Razlog je nesigurnost, a događa se zbog omalovažavanja; Događa se zato jer želi ispasti cool; Zato što valjda mrzi mene; Ne znam; Uzrok tome je njihovo nezadovoljstvo; Najčešći uzrok je nezadovoljstvo samim sobom; Loš odgoj; Ljubomora;*

Ljubomorni su i nezadovoljni sobom; Samopouzdanje; Nezadovoljstvo sobom, ljubomora; Nesigurni su sami u sebi; Uzrok mogu biti njihovi osobni u osobnom životu; Uzrok su njihove vlastite nesigurnosti.“ Odgovori na isto pitanje u prvom akcijskom koraku su bili: *„Jadni su; ne znam; nešto im smeta; Ljudi me ne gnjave. Nevidljiv/a sam; Njegovi problemi; Ljubomora; Ljutnja; Voli gnjaviti druge; Meni nepoznat razlog; Boli me briga ako oni imaju neš doma; Svoje probleme iskaljuje na druge; On se osjeća loše; Zato što je nesiguran u sebe.“*

Učenici su na pitanje o uzrocima vršnjačkog nasilja davali zrelije odgovore na kraju istraživanja. Na početku su odgovori često bili nejasni ili neozbiljni, dok su na kraju učenici češće prepoznavali nesigurnost, nezadovoljstvo sobom i ljubomoru kao glavne uzroke nasilnog ponašanja. Ovi odgovori pokazuju veće razumijevanje psiholoških razloga nasilja.

Od učenika se posljednjim pitanjem u ovome upitniku tražilo da još jednom navedu koja su moguća rješenja za problem međuvršnjačkog nasilja kako bi se moglo usporediti jesu li učenici prihvatili nova rješenja koja su ponudili u svojim vizualnim radovima i jesu li njihovi odgovori drugačiji u odnosu na upitnik s početka akcijskog istraživanja. Na kraju akcijskog istraživanja učenici su odgovarali: *„Razgovor i tolerancija; Reci profesoru ili pedagoginji; Mogla bih s njima pokušati razgovarati; Javiti se nekome i prijaviti to; Zaključati wc; Pozvati pomoć; Prijaviti; Tučnjava; Ignorirati; Razgovor; Nenasilni i nasilni način; Braniš se za sebe; Pričati s nekim starijim.*“ Odgovori na isto pitanje u prvom akcijskom koraku su bili: *„Šaka u glavu; Lupit ga; Udariti ga; Izudarati ga; Snađi se; Tužiti ga; Mogu ih tužiti i reći nekome; Kick u bedra; Vratit mu istom mjerom; Ignorirati; Ignorirati i napadati mu ego; Suočimo se s time; Reći profesoru; Prestati se družiti s njime; Razgovor; Najbolje ga ma? Zato šta 99% puta, škola "niš" neće napraviti i nama će reći bit' će ?; Mogu im reći da prestanu.“*

Odgovori na pitanje o mogućim rješenjima za vršnjačko nasilje su pokazali napredak. Na početku istraživanja mnogi su učenici predlagali nasilne postupke poput *"šaka u glavu"* i *"udariti ga"*. Na kraju istraživanja, takvi odgovori su se znatno smanjili, a učenici su češće predlagali nenasilna rješenja poput razgovora, prijavljivanja nasilja profesorima ili pedagoginji i traženja pomoći. Ovi odgovori ukazuju na povećanu svijest o važnosti nenasilnih rješenja i moralne odgovornosti.

Na temelju usporedbe odgovora na ista pitanja na početku prvog akcijskog koraka i završetku dugog možemo zaključiti da je akcijsko istraživanje imalo učinka na razvoj moralnih vrijednosti i potaknulo moralnu odgovornost učenika prema njihovim vršnjacima. Neozbiljni odgovori su manje prisutni nego u prvom ispunjavanju upitnika. U drugom ispunjavanju upitnika

pojavljalni su se odgovori koje su učenici navodili kao uzroke i rješenja u većem broju. Veći broj učenika je na završetku mislio kako su međuljudski odnosi u razredu jako važni u odnosu na početak istraživanja.

Usporedba odgovora iz upitnika na početku i kraju akcijskog istraživanja pokazuje da su učenici razvili bolji osjećaj za moralne vrijednosti i odgovornost prema svojim vršnjacima. Neozbiljni odgovori su postali rjeđi, a učenici su pokazali veće razumijevanje uzroka vršnjačkog nasilja i važnosti međuljudskih odnosa.

Usporedba odgovora na pitanja u upitniku na početku akcijskog istraživanja i na kraju akcijskog istraživanja		
Pitanje	Početak prvog akcijskog koraka	Kraj drugog akcijskog koraka
Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi?	Da (20) Ne (5)	Da (19) Ne (4)
Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu?	Nebitni (4) Ni nebitni ni važni (11) Jako važni (10)	Nebitni (2) Ni nebitni ni važni (6) Jako važni (15)
Ako te netko gnjavi koji je uzrok toga? Zbog čega se to događa?	Jadni su Ne znam Nešto im smeta Ljudi me ne gnjave, jer nevidljiv/a sam Njegovi problemi Ljubomora Dosada Ljutnja Voli gnjaviti druge Meni nepoznat razlog Boli me briga ako oni imaju neš doma Svoje probleme iskaljuje na druge On se osjeća loše Zato što je nesiguran u sebe.	Razlog je nesigurnost, a događa se zbog omalovažavanja Događa se zato jer želi ispasti <i>cool</i> Zato što valjda mrzi mene Ne znam Uzrok tome je njihovo nezadovoljstvo Najčešći uzrok je nezadovoljstvo samim sobom Loš odgoj Ljubomora Ljubomorni su i nezadovoljni sobom Samopouzdanje Nezadovoljstvo sobom, ljubomora Nesigurni su sami u sebi

		<p>Uzrok mogu biti njihovi osobni problemi u osobnom životu Uzrok su njihove vlastite nesigurnosti</p>
<p>Ako te netko gnjavi što bi to moglo spriječiti? Koje je rješenje?</p>	<p>Šaka u glavu Lupit ga Udariti ga Izudarati ga Snađi se Tužiti ga Mogu ih tužiti i reći nekome <i>Kick</i> u bedra Vratiti mu istom mjerom Ignorirati Ignorirati i napadati mu ego Suočimo se s time Reći profesoru Prestati se družiti s njime Razgovor (1) Najbolje ga ma.. zato šta 99% puta, škola "niš" neće napraviti i nama će reći "bit će ?" Mogu im reći da prestanu (5)</p>	<p>Razgovor i tolerancija Reći profesoru ili pedagoginji Mogla bih s njima pokušati razgovarati Javiti se nekome i prijaviti to Zaključati wc Pozvati pomoć Prijaviti Tučnjava Ignorirati Razgovor (6) Nenasilni i nasilni način Braniti se za sebe Pričati s nekim starijim</p>

3. Rasprava o rezultatima istraživanja

Ovim istraživanjem dobiveni su odgovori na tri istraživačka pitanja: *U kojoj je mjeri prisutno nasilje u osnovnim školama u Zagrebu? Koji su najčešći uzroci vršnjačkog nasilja u osnovnim školama? Kako potaknuti učenike da ponude načine rješavanja nasilja u svojim likovnim i vizualnim radovima?*

Kvantitativnim istraživanjem ponuđen je odgovor na prvo istraživačko pitanje: *U kojoj je mjeri prisutno nasilje u osnovnim školama u Zagrebu?* Potvrđena je hipoteza koja je glasila: *primijećeno je da postoji visoka razina nasilja u osnovnim školama u Zagrebu.*

Prema analiziranom istraživanju tima znanstvenika s Edukacijsko rehabilitacijskog centra stopa verbalnog, relacijskog i fizičkog nasilja u osnovnim školama je visoka. 40,9% učenika doživljava vrijeđanje, 46,8% ih je izjavilo da ih netko ogovara, dok 46,7% doživljava da im netko govori ružne riječi barem jednom mjesečno do skoro svakodnevno (Mihić i sur. 2023).

Prema upitniku provedenom među učenicima od 5. do 8. razreda osnovnih škola u Zagrebu, nasilje je česta pojava. 91% priznaje prisutnost nasilja u svojim školama. 36% učenika povremeno čuje o nasilju, 16% često, a 10% uvijek. 57% učenika je svjedočilo nasilju, a 32% je bilo žrtvom nasilja što ukazuje na visok stupanj izloženosti nasilju. 14% učenika dolazi u školu sa strahom od nasilja, dok 37% osjeća strah tijekom boravka u školi, od čega 16% redovito.

Razredna učiteljica je izjavila da su manji konflikti među učenicima česti, a neki teži slučajevi nasilja, poput tučnjave, rjeđi. Iz rezultata analiziranog istraživanja, plasiranog upitnika i učeničkih odgovora u akcijskom istraživanju vidljivo je da su učenici navodili slične oblike nasilja i u sva su tri aspekta bila zastupljena tri oblika nasilja, fizičko, verbalno i relacijsko nasilje. U rezultatima analiziranog istraživanja zastupljeni su bili još spolno i elektroničko nasilje. Razredna učiteljica je navela verbalno nasilje kao najčešći oblik nasilja koji uočava među svojim učenicima.

U prvom akcijskom koraku tražio se odgovor na istraživačko pitanje: *Koji su najčešći uzroci nasilnog ponašanja u osnovnim školama?* Odgovore na istraživačko pitanje su predlagali učenici rezimiranjem i bilježenjem, olujom ideja i u svojim vizualnim radovima. Učenici su predlagali najčešće uzroke među vršnjačkog nasilja. Svaka grupa učenika je olujom ideja došla do jednog uzroka različitih oblika među vršnjačkog nasilja koji su zapisali u grafički

organizator. Odgovori na drugo istraživačko pitanje bili su: „*Loš odgoj i problemi u obitelji i školi; Nezadovoljstvo samim sobom; Ljudi su nesigurni u sebe i zato to prenose na druge ljude; Neprihvatanje različitosti; Nesloga u ljudskim mišljenjima i vjerovanjima.*“ Učenici su svoje odgovore dodatno pojasnili izrađujući vizualne radove i govoreći o svojem radu u izlaganju tijekom vrednovanja. Učenici su dodatno objasnili ove uzroke kroz svoje vizualne radove i prezentacije pred ostalim učenicima, ističući primjere kao što su ljubomora ili nasilno ponašanje potaknuto agresivnim odgojem. Ovo istraživanje naglasilo je važnost odgojnih aspekata u prevenciji vršnjačkog nasilja, što je učiteljica likovne kulture potvrdila izdvojivši razmaženost i ljubomoru kao česte uzroke nasilja među vršnjacima.

Odgovori iz upitnika koji je učenicima bio podijeljen na početku akcijskog istraživanja upućuju na to da je dio učenika na početku istraživanja smatrao da se uzroci nasilnog ponašanja trebaju tražiti u roditeljskom domu. Učenici su bili upitani da navedu koji je uzrok toga što ih netko gnjavi i ponudili odgovore poput: „*Jadni su; Ne znam; Nešto im smeta; Ljudi me ne gnjave; Nevidljiv/a sam; Njegovi problemi; Ljubomora; Ljutnja; Voli gnjaviti druge; Meni nepoznat razlog; Boli me briga ako oni imaju neš doma; Svoje probleme iskaljuje na druge; On se osjeća loše; Zato što je nesiguran u sebe.*“

U drugom akcijskom koraku tražio se odgovor na istraživačko pitanje: *Kako potaknuti učenike da ponude načine rješavanja nasilja u svojim likovnim i vizualnim radovima?*

Učenici su analizirali uzroke vršnjačkog nasilja te predlagali rješenja, prvo pojedinačno, a zatim u parovima. Pojedinačna rješenja uključivala su: *razgovor sa školskim psihologom; bolji odgoj, samopouzdanje; prihvaćanje različitosti i tolerancija.* U parovima su predložili: *razgovor sa psihologom i roditeljima; nježnost i briga; pohvale; razumijevanje i poštovanje različitosti.* Učenici su svoja rješenja prezentirali kroz vizualne radove. Jedan rad s riječima „*pažnja; razgovor; briga; želja*“ naglašava važnost nježnosti i pažljivog odgoja. Drugi rad, s maskom na kojoj piše „*PREDIVNA SI*“, ističe važnost samopouzdanja i pohvala. Rad s dvije čarape koje razgovaraju promovira razgovor kao rješenje za probleme nasilja. Ovi radovi ističu potrebu za ljubavlju, pripadanjem, samopoštovanjem i dobrom obiteljskom dinamikom kao ključne za prevenciju vršnjačkog nasilja.

Odgovor na treće istraživačko pitanje uključuje kombinaciju nekoliko metoda: deduktivno i induktivno promišljanje te istraživanje. Učenici su deduktivno pristupali problemu polazeći od općeg problema vršnjačkog nasilja prema specifičnim oblicima i uzrocima, dok su induktivno razvili općenitija rješenja. Rad u grupama i parovima omogućio je učenicima da zajedno

promišljaju i dolaze do rješenja. Učenici su imali priliku predstaviti svoje radove što je omogućilo verbalizaciju ideja i rješenja.

Rezultati istraživanja pokazali su da je nasilje u velikoj mjeri prisutno u osnovnim školama u Zagrebu. Uzroci nasilja leže u nezadovoljenim potrebama za prihvaćanjem, ljubavlju i samopoštovanjem. Načini na koje potaknuti učenike da ponude rješenja za problem su deduktivno i induktivno promišljanje i istraživanje problema, suradničko učenje (rad u paru i grupi), izrađivanje vizualnog rada i izlaganje o vlastitom likovnom radu. Učenici koji su slabiji u pisanom izražavanju bolje oblikuju svoje misli i daju jasnije prijedloge izrađujući vizualni rad i objašnjavajući vlastiti vizualni rad.

Kreativni pristupi, poput likovnog izražavanja, pokazali su se vrlo učinkovitim. Učenici su kroz svoje radove i izlaganja uspjeli artikulirati svoje potrebe i osjećaje te raditi na zajedničkim rješenjima problema nasilja. Ovaj proces ne samo da pomaže u identificiranju i rješavanju konkretnih problema, već i u razvoju empatije i odgovornosti prema vršnjacima. Učenici su kroz likovne i vizualne radove te izlaganja uspjeli artikulirati svoje potrebe i osjećaje, što možda ranije nisu bili u stanju verbalno izraziti. Ovaj proces je omogućio učenicima da kroz suradničko učenje i kombinaciju deduktivnog i induktivnog promišljanja dođu do dubljih uzroka nasilja i mogućih rješenja.

Na početku i na kraju akcijskog istraživanja učenici su odgovarali na pitanja u upitniku. Od učenika se tražilo da navedu uzroke uznemiravanja i koja su moguća rješenja za to. Ova dva pitanja u upitniku povezana su s drugim i trećim istraživačkim pitanjem. Ovim upitnikom koji je ponovljen na kraju drugog akcijskog koraka ispitalo se jesu li uvedene promjene i akcijsko istraživanje utjecali pozitivno na stavove učenika i jesu li učenici razvili moralne vrijednosti tijekom istraživanja.

Na početku istraživanja, učenici su kao uzroke uznemiravanja navodili raznolike odgovore kao što su: „*Jadni su; Ljubomora; Njihovi osobni problemi; Ljutnja.*“ U kasnijim fazama istraživanja, njihovi odgovori su se promijenili pa su istaknuli uzroke kao što su: „*Nesigurnost, omalovažavanje; Nezadovoljstvo sobom.*“ Dok su na početku spominjali konkretne situacije poput šake u glavu, kasnije su često isticali važnost razgovora, tolerancije i prijavljivanja nasilja kao rješenja za probleme vršnjačkog nasilja. Učenici su u prvom upitniku na početku istraživanja češće navodili fizičke ili osvetničke reakcije kao moguća rješenja za suočavanje s upućenim im uznemiravanjem, kao što su udarci, tužiti nasilnika ili ignoriranje. Na kraju

istraživanja češći su bili odgovori koji su predlagali učinkovitija rješenja poput razgovora, tolerancije, prijave nasilja i traženje pomoći od starijih osoba.

Rezultati akcijskog istraživanja pokazuju pozitivan utjecaj na razvoj moralnih vrijednosti i odgovornosti među učenicima. Na početku istraživanja, neozbiljni odgovori bili su češći, dok su na kraju istraživanja učenici pokazali dublje razumijevanje međuljudskih odnosa i važnosti njihova poboljšanja. Veći broj učenika je na završetku akcijskog istraživanja prepoznao važnost međuljudskih odnosa u razredu, u odnosu na početak, što sugerira povećanu svijest o važnosti međuljudskih odnosa. Povećao se broj učenika koji smatraju da su međuljudski odnosi u razredu jako važni, a smanjio se broj učenika koji su prije smatrali da su neutralni, ni nebitni, ni važni.

Ovo akcijsko istraživanje poticalo je suosjećanje i moralnu odgovornost učenika prema njihovim vršnjacima. Učenici su postali svjesniji svojih postupaka i njihovog utjecaja na druge. Likovno izražavanje je sredstvo za rješavanje problema jer omogućuje učenicima da na kreativan način istraže i predlože rješenja za problem vršnjačkog nasilja, istovremeno razvijajući moralne vrijednosti i empatiju.

4. ZAKLJUČAK

Nasilje u školama predstavlja ozbiljan problem koji zahtijeva pažljivu analizu i djelotvorna rješenja. Analiza provedenog istraživanja na području grada Zagreba jasno pokazuje visoku razinu prisutnosti različitih oblika nasilja među učenicima osnovnih škola. Fizičko, verbalno i relacijsko nasilje su uobičajeni, a veliki broj učenika svjedoči ili su i sami bili žrtvom nasilja. Strah od nasilja također je prisutan među učenicima što ukazuje na potrebu za poboljšanjem sigurnosti i emocionalne dobrobiti u školama. Kreativni pristupi, poput likovnog izražavanja, pokazali su se korisnima u poticanju učenika da izraze svoje ideje i prijedloge za rješavanje nasilja. Kroz suradnički rad i kombinaciju deduktivnog i induktivnog promišljanja, učenici su identificirali uzroke nasilja te razvili rješenja koja bi mogla doprinijeti prevenciji nasilja na širem nivou. Akcijsko istraživanje provedeno među učenicima pokazalo je pozitivan utjecaj na razvoj moralnih vrijednosti i odgovornosti. Učenici su postali svjesniji svojih postupaka i njihovog utjecaja na druge razvijajući empatiju i osjećaj odgovornosti prema svojim vršnjacima. Ovakvi pristupi, u kombinaciji s pedagoškim metodama koje potiču razvoj pozitivnih međuljudskih odnosa, ključni su za izgradnju sigurnog školskog okruženja.

Ovo istraživanje se u velikoj mjeri oslanjalo na stavove i iskustva učenika, no njihovi odgovori ne moraju uvijek biti iskreni ili dobro promišljeni jer dio učenika može biti nezainteresiran ili neozbiljan u odgovaranju na postavljena pitanja. Zatim, utvrđeno je i da postoji nesklad između tretiranja učenika kod kuće te očekivanja roditelja po pitanju akademskog uspjeha njihove djece. Zbog nemogućnosti ispunjavanja očekivanja roditelja, kod učenika se potencijalno rađa nasilno ponašanje pa bi ponovno istraživanje moglo uključiti i roditelje te ih ispitati misle li da je važnije da su njihova djeca uspješni ili dobri ljudi; rade li na poticanju i razvoju moralnih vrijednosti u odgoju svojeg djeteta ili su više posvećeni postizanju postignuća djece u školi, sportu ili nekoj drugoj aktivnosti; potiču li svoju djecu da prijave nasilno ponašanje i da mu se suprotstave ili misle da je bolje upućivati svoje dijete da se ne miješa. Zanimljivo bi bilo ispitati ogovaraju li roditelji druge obitelji ispred svoje djece ili sa svojom djecom i potiču li time svoje dijete na zlostavljanje. Uvjeravaju li svoje dijete da je superiorno u odnosu na njegove kolege iz škole?

Odgovori mnogih učenika u akcijskom istraživanju upućivali su na roditeljski dom i nezadovoljene potrebe za ljubavlju, pažnjom i prihvaćanjem kao izvore nasilnog ponašanja.

Ovo istraživanje bi se moglo proširiti tako da istražuje isključivo relacijsko nasilje koje je slabije zastupljeno u upitnicima i odgovorima učenika, a postoji pretpostavka da je upravo relacijsko nasilje najčešće. Fizički okršaji i verbalno nasilje su očitiji i na njih se brže reagira, a ne moraju uključivati malicioznost. Relacijsko nasilje je malicioznije jer se kolektivizira i češće podrazumijeva zagorčavanje nečijeg života klevetanjem, ogovaranjem, spletkarenjem, omalovažavanjem. Bilo bi zanimljivo istražiti uzroke samo tog oblika nasilja.

Učenici su se u ovom istraživanju izražavali performansom i *readymadeom*. Otvoreno je pitanje koliko je rad s gotovim predmetima učenicima pomogao u istraživanju teme i bi li njihovi prijedlozi uzroka i rješenja bili isti da su se izražavali nekim drugim, tradicionalnijim medijima. Učenici su surađivali i zaključivali o uzrocima i rješenjima u grupama i parovima. Moglo bi se još jednim akcijskim korakom ispitati zaključuju li učenici jednako kvalitetno radeći sami.

Istraživanje je istaknulo važnost kontinuiranog rada na prevenciji nasilja u školama kroz edukaciju, podršku učenicima i promociju pozitivnih vrijednosti. Likovno izražavanje kao alat za rješavanje problema nasilja pokazalo se korisnim, potičući učenike na razmišljanje i promicanje moralnih vrijednosti kojim možemo stvoriti okruženje u kojem će svaki učenik osjećati sigurno i zadovoljno.

5. LITERATURA

1. Bilić, V. (2012). *Susret učitelja likovne kulture sa zlostavljanom djecom*. Croatian Journal of Education, 13 (4), 87-121
2. Chabot, D., Chabot, M. (2009). *Emocionalna pedagogija – osjećati kako bi se učilo*, Zagreb: Educa d.o.o.
3. Gardner, H. (1990). *Art Education and Human Development*. Los Angeles: The J. Paul Getty Museum.
4. Gherman, C. (2012). *Maslow pyramid-Possible interpretation*. International Journal of Learning & Development, 2(1), 581-592.
5. Ivanović, N., Barun, I., & Jovanović, N. (2014). *Art terapija–teorijske postavke, razvoj i klinička primjena*. Socijalna psihijatrija, 42(3), 190-198.
6. Ivcevic, Z., Hoffmann, J., Brackett, M., & Heys, B. (2014). *Creativity, emotions and the arts. Arts and emotions–Nurturing our creative potential*, 7-23.
7. *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije*; Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj objavljena je u Narodnim novinama, broj 7/2019., 22. siječnja 2019. godine. Nakladnik: Ministarstvo znanosti i obrazovanja Za nakladnika: prof. dr. sc. Blaženka Divjak, ministrica Grafičko oblikovanje: Leonardo media d.o.o. ISBN: 978-953-8103-51-3
8. Maltar Okun, Tanja, *ODGOJ ZA VREDNOTE U ŠKOLI*, Život i škola Vol. LXV, No. 1-2, 2019.
9. Matijević, M., Bilić, V., Opić, S., (2016.) *Pedagogija za učitelje i nastavnike, Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu*, Učiteljski fakultet, Školska knjiga, Zagreb, 2016.

10. Mihić, J., «*ISTRAŽIVANJE O VRŠNJAČKOM NASILJU NA REPREZENTATIVNOM UZORKU OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA KOJIMA JE OSNIVAČ GRAD ZAGREB*» Sveučilište u Zagrebu / Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za poremećaje u ponašanju / Laboratorij za preventivna istraživanja, 2023. [Grad Zagreb službene stranice](#) (pregledano: 13.6.2024.)
11. Pavičić Vukičević, Jelena; Cajner Mraović, Irena; Korda, Matea, *Predviđanje otežanosti učenja zbog brige učenika za vlastitu sigurnost uslijed vršnjačkoga nasilja*, Školski vjesnik Vol. 68, No. 1, 2019; Hrčak ID: 230626
12. Pinloche, Auguste, (1901.), *Pestalozzi and the Foundation of the Modern Elementary School*, Charles Scribner's Sons,
13. Profaca, Bruna; Puhovski, Sena; Luca, Jadranka, *NEKE KARAKTERISTIKE PASIVNIH I PROVOKATIVNIH ŽRTAVA NASILJA MEĐU DJECOM U ŠKOLI*, Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, Vol. 15 No. 3 (83), 2006.
14. Puzić, S., Baranović, B., & Doolan, K. (2011). *Školska klima i sukobi u školi*. Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja, 49(3 (191)), 335-358.
15. Sesar, Kristina, *OBILJEŽJA VRŠNJAČKOG NASILJA*, Centar za mentalno zdravlje Dom zdravlja Široki Brijeg, 2010. UDK 159.97-053.2
16. Turković, V. (2013). *Likovno obrazovanje: nove pedagoške prakse*. Metodike u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu, 279-292.
17. Velki, T. (2012). *Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom*. Psihologijske teme, 21(1), 29-60.

18. Vouri, Doris, *NAČINI POSTUPANJA ŠKOLE U SLUČAJU POJAVE NASILJA*,
Varaždinski učitelj : digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje, Vol. 6 No. 12,
2023.
19. Vuk, S., & Bosnar, M. (2021). *Process in contemporary visual art as a paradigm shift
in the visual art education: perspective of creativity*. Creativity studies, 14(1), 99-111.

6. PRILOZI

6.1. Pisane pripreme za nastavne sate

6.1.1. Prvi akcijski korak

Ime i prezime studenta: Antonio Piljek Jagić

Škola: Osnovna škola Pavleka Miškine

Razredni odjel: 7. razred

Školska godina: 2023./2024.

Dan izvedbe: 12.4.2024.

Priprema za nastavni sat:

Razvoj moralnih vrijednosti pomoću likovnog izražavanja -
uzroci vršnjačkog nasilja

Iz nastavne teme: Zajedno smo različiti

Tip sata: obrada novog nastavnog sadržaja

I. CILJ I SHODI UČENJA U NASTAVNOJ JEDINICI (znanja, vještine i stavovi)

Odgojno-obrazovni cilj nastavnog sata: potaknuti učenike/ice da zaključite koji su uzroci vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi pomoću likovnog izražavanja performansom.

ISHODI UČENJA (postignuća učenika/kompetencije/znanje, vještine vrijednosti i stavovi)

Učenik će moći:

1. **osmisliti** performans na temu uzroka vršnjačkog nasilja.
2. performansom **prikazati** uzroke vršnjačkog nasilja
3. **objasniti** zašto je važno govoriti o uzrocima vršnjačkog nasilja.
4. **zaključiti** koji su mogući uzroci vršnjačkog nasilja.

II. DIDAKTIČKO-METODIČKI PODACI O NASTAVNOJ JEDINICI

Etape nastavnog sata :	<p>1.Šire istraživanje 5 min.</p> <p>2. Fokusirano istraživanje 15 min.</p> <p>3. Ponavljanje 1 min.</p> <p>4. Realizacija ideje, npr. praktični rad učenika/ individualno i poticaj/učitelj 25 min.</p> <p>5. Analiza i vrednovanje ostvarenih likovnih radova 45 min.</p>
Likovno ili vizualno područje:	Konceptualna umjetnost.
Nastavna tema:	Zajedno smo različiti.
Međupredmetna tema:	Osobni i socijalni razvoj. OSR B.3.1. Obrazlaže i uvažava potrebe i osjećaje drugih. OSR. B.3.2. Razvija komunikacijske kompetencije i uvažavajuće odnose s drugima.
Ključni pojmovi:	Nasilje, uzroci nasilja, gesta, performans, ritam
Likovni elementi:	Performans.
Elementi gradnje likovne sintakse:	Ritam.
Likovni motiv:	Uzrok različitih oblika vršnjačkog nasilja.
Likovni problem:	Pomoću ritma gesti ostvariti performans.
Likovno tehnička sredstva:	kamere na mobitelu kojima će se snimati performansi
Likovno-umjetnička djela vezana uz nastavnu jedinicu:	Grupa Gorgona, <i>Adoracija</i> , 1966., Zagreb
Oblici rada:	<p>Sociološki oblik rada: rad u grupi, rad u paru, individualni rad.</p> <p>Psihološki oblik rada: prema zamišljanju.</p>
Nastavne metode: Nastavne strategije:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rasprava. 2. Upitnik. 3. Rezimiranje i bilježenje. 4. Induktivno promišljanje. 5. Monološka metoda. 6. Dijaloška metoda. 7. Oluja ideja. <ol style="list-style-type: none"> 1. Suradničko učenje. 2. Pronalaženje sličnosti i razlika.
Mediji (nastavna sredstva i pomagala):	1. powerpoint prezentacija

	<p>2. ploča</p> <p>3. računalo</p> <p>4. LCD projektor</p> <p>5. papiri za pisanje i flomasteri.</p> <p>6. obrazac upitnika</p>
Korelacija:	<p>OŠ KV C.7.1. Učenik analizira i prosuđuje čovjekovo ponašanje u svjetlu Deset Božjih zapovijedi.</p> <p>OŠ KV C.7.2. Učenik analizira i uočava kako kršćanska slika o dostojanstvu čovjeka utječe na vrednote suvremenoga društva i njegove osobne vrednote.</p>
Literatura:	<p>a) Za učenike (<i>udžbenici, priručnici i drugi izvori znanja</i>):</p> <p>1. Likovna kultura, Alfa</p>
	<p>b) Za nastavnika (<i>stručno-znanstvena, metodička, pedagoška, psihološka</i>):</p> <p>1. Sue Cowley, Tajne uspješnog rada u razredu, Vještine, tehnike i ideje, Školska knjiga, Zagreb, 2006.</p> <p>2. Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i likovna umjetnost za gimnazije.</p>

III. RAZRADA NASTAVNOG SATA («SCENARIJ»)

(Detaljna razrada sata – «scenarij» nastavnog procesa. Ovdje se detaljno razrađuje sat onako kako će se izvesti: pritom se *ne* preporučava sadržaj, već naznačuju načini učenja i poučavanja. Treba odrediti ne samo što će raditi nastavnik, već i što će raditi učenici: nastavnik osmišljava, oblikuje, priprema i

ETAPE NASTAVNOG SATA	UČITELJ	UČENIK	OBLICI RADA	NASTAVNE METODE I STRATEGIJE	NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA
<p>1. ŠIRE ISTRAŽIVANJE</p> <p>5 min</p> <p>1.1. Priprema</p> <p>Uvod u problematiku, motivacija</p>	<p><i>Predstavljanje učenicima...</i></p> <p><i>Pozdrav, ja sam Antonio Piljek Jagić i danas ćemo zajedno istražiti česti problem u školama pomoću jednog umjetničkog medija.</i></p> <p><i>Temu kojom ćemo se baviti, otkrit ćemo pomoću upitnika koji ćete ispuniti.</i></p> <p><i>Sada ću vam podijeliti ove obrasce upitnika.</i></p> <p>Učenicima dijeli upitnik sa sljedećim pitanjima:</p> <p>1. Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi?</p> <p>Da Ne</p> <p>2. Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu?</p> <p>Nebitni. Ni nebitni ni važni. Jako važni.</p> <p>3. Što bi moglo uzrokovati da se osjećaš nesigurno ili nesretno dok si u školi?</p> <p>4. Ako te netko gnjavi što misliš koji je uzrok toga?</p>	<p>Učenici slušaju upute.</p> <p>Učenici odgovaraju na pitanja u upitniku.</p> <p>Učenici ispunjavaju upitnik.</p> <p>Učenici promišljaju o vršnjačkom nasilju.</p> <p>Učenik povezuje nasilje kao pojam s upitnikom.</p> <p>Učenici procjenjuju koliko su važni međuljudski odnosi u razredu.</p> <p>Učenici zaključuju o tome što utječe na raspoloženje i kvalitetu boravka u školi.</p> <p>Odgovara na postavljeno pitanje.</p>	<p>Frontalni rad.</p> <p>Individualni rad.</p>	<p>Dijaloška metoda.</p> <p>Bilježenje.</p>	<p>Upitnik.</p> <p>Ploča.</p>

	<p>5. Ako te netko gnjavi što se može učiniti da se to spriječi?</p> <p><i>Sada mi vratite obrasce.</i></p> <p>Prikuplja upitnike.</p> <p><i>Što bi moglo uzrokovati da se osjećaš nesigurno ili nesretno dok si u školi</i></p> <p><i>Ako te netko gnjavi što misliš koji je uzrok toga?</i></p> <p><i>Ako te netko gnjavi što se može učiniti da se to spriječi?</i></p> <p><i>Kada nas netko zadirkuje, gnjavi ili se zbog nekoga osjećamo loše u školi, kako se to zove jednom riječju?</i></p> <p><i>Tako je.</i></p> <p>Piše NASILJE na ploči.</p>	<p><i>(Ako me netko zadirkuje, gnjavi, maltretira, vrijeđa.)</i></p> <p><i>(Nisam mu drag. Ne voli me. Ima nešto protiv mene. Ljubomoran je. Zločest je.)</i></p> <p><i>(Žaliti se. Tužiti. Vratiti mu.)</i></p> <p><i>(Nasilje.)</i></p>			
--	---	---	--	--	--

<p>2. FOKUSIRANO ISTRAŽIVANJE</p> <p>15 min</p> <p>2.1.....</p> <p>(povezivanje otkrivenog problema s nastavnim sadržajem, pomoću umjetničkog djela i primjera iz svakodnevnog života)</p>	<p>Student učenicima zadaje da zapišu jedan oblik vršnjačkog nasilja za koji misle da je najčešći.</p> <p><i>Neka svatko od vas uzme ovaj manji komad papira i zapiše flomasterom jedan oblik nasilja za koji smatra da je najčešći. Bilo da ste negdje čuli za isto, vidjeli ili nekom nesrećom iskusili.</i></p> <p><i>Jeste li završili?</i></p> <p><i>Ove papire obavezno sačuvajte.</i></p> <p><i>Sada se uparite s nekim od svojih kolega/ica.</i></p> <p><i>Najbolje s kolegom/icom iz klupe.</i></p> <p><i>Nemojte si govoriti međusobno koje ste oblike nasilja zapisali nego neka svatko od vas gestama pokuša dočarati oblik nasilja/ponašanja koji je zapisao. Drugi neka pogađa. Možete uzeti i neki predmet ako će vam to pomoći u vizualiziranju oblika nasilja. Nakon toga si međusobno otkrijte i objasnite što se htjeli prikazati i zašto ste odabrali tu gestu.</i></p> <p><i>Neka dva para demonstriraju svoje geste kojima su dočaravali oblike nasilja/ponašanja.</i></p>	<p>Svatko od učenika navodi jedan oblik vršnjačkog nasilja.</p> <p>Učenik promišlja i zaključuje koji oblik vršnjačkog nasilja smatra najčešćim i želi ga istaknuti.</p> <p>Učenik izdvaja po jedan oblik vršnjačkog nasilja koji je najčešći i zapisuje ga na papir.</p> <p>Prisjeća se vlastitih iskustava.</p> <p><i>Vrijeđanje, zadirkivanje, tučnjava, ogovaranje.</i></p> <p>Uviđa da se sadržaj može izraziti gestama.</p> <p>Zamišlja kako gestom dočarati oblik nasilja</p> <p>Učenici u paru demonstriraju svoje geste.</p> <p>Učenici objašnjavaju jedan drugome zašto su odabrali tu gestu i koji oblik nasilja žele prikazati.</p>	<p>Individualni rad.</p> <p>Rad u paru.</p>	<p>Rezimiranje i bilježenje.</p>	<p>Olovka, papir.</p>
--	---	--	---	----------------------------------	-----------------------

	<p><i>Sada mi recite: da ne smijete govoriti, opisivati ili imenovati oblik nasilja koji ste zapisali kako biste ga mogli dočarati? Čime ste to radili? (Kako biste mogli dočarati to što ste zapisali a da nije riječima? Točno. Ali u slučaju da nemate slikarski pribor. Čime još? Tako je.)</i></p> <p><i>Može li se gestama, pokretima pridodati značenje?</i></p> <p><i>Mogu li se likovni umjetnici izražavati gestama kako bi nešto poručili? Mogu li umjetnici izvesti geste ispred publike kako bi nešto poručili?</i></p> <p><i>Takav oblik umjetničkog izražavanja kada se umjetnici služe svojim tijelom i različitim pokretima i gestama kako bi nešto poručili zovemo performans.</i></p> <p>Piše PERFORMANCE na ploči.</p> <p><i>Performans mora potrajati neko vrijeme.</i></p>	<p>Učenici izvode geste u paru.</p> <p>Učenici predstavljaju svoje geste u paru ostatku razreda.</p> <p><i>Slikom.</i></p> <p><i>Gestama.</i></p> <p>.</p> <p><i>Da. Mi smo to radili.</i></p> <p><i>Mogu.</i></p>			
--	---	--	--	--	--

	<p><i>Prisjetite gesti koje ste međusobno prije izvodili.</i></p> <p><i>Kako bi izvođenje te gesti trajalo dovoljno dugo što je potrebno? Samo jednom izvesti gestu?</i></p> <p><i>Tako je. Kako nazivamo ponavljanja likovnih elemenata, zvuka itd. ili u ovom slučaju gesti?</i></p> <p>Piše RITAM na ploči.</p> <p><i>Kakav ritam može biti?</i></p> <p><i>Kako biste nazvali ritam jedne geste?</i></p> <p><i>Ako se ponavlja više gesti kako bi se takav ritam mogao nazvati? Što se događa s više gesti koje se ponavljaju?</i></p> <p><i>Tako je.</i></p> <p><i>Može li brzina ritma izraziti raspoloženje? Kakvo raspoloženje se može izraziti brzim ritmom? A sporim ritmom?</i></p>	<p>Prepoznaje i prihvaća da se likovni umjetnici mogu izražavati gestama.</p> <p><i>Moramo je ponoviti.</i></p> <p>Zaključuje da se geste moraju ponavljati kako bi izvedba potrajala.</p> <p><i>Ritam.</i></p>			
--	--	---	--	--	--

		<p><i>Brz. Spor.</i></p> <p><i>Ponavljjanje/monotoni ritam.</i></p> <p><i>One se izmjenjuju. Izmjenjivanje/izmjenični ritam.</i></p> <p><i>Da. Brzim nervozno, a sporim ritmom mirnije raspoloženje.</i></p>			
<p>1.2 Ponavljjanje, usmjeravanje pažnje i motivacija za nast. sadržaj (npr. kreativna igra pomoću koje se otkriva problem na široj razini)</p>	<p>Dijeli učenicima veći papir na koji će zalijepiti papiriće sa svojim odgovorima.</p> <p><i>Sada se grupirajte u grupe od petero ili šestero. Neovisno o parovima od prije. Uzmite svoje papiriće sa sobom i zalijepite ih zajedno na jedan A3 papir.</i></p> <p><i>Zajedno u grupi predložite i zaključite koji bi mogao biti uzrok svih ovih ponašanja i problema. Kada zaključite koji je zajednički uzrok navedenih problema i oblika nasilja koje ste prethodno naveli zapišite ga flomasterom u sredini na papir na kojem ste zalijepili zajedno probleme koje ste zapisivali.</i></p> <p>Piše na ploču UZROK NASILJA.</p>	<p>Učenici slažu grafički organizator.</p> <p>Učenici se organiziraju i premještaju po novom rasporedu sjedenja.</p> <p>Prisjećaju se vlastitih iskustava.</p> <p>Učenici predlažu i zaključuju u grupi koji je zajednički uzrok oblika nasilja.</p> <p>Uviđaju da za svako ponašanje postoji uzrok.</p> <p>Analiziraju oblike vršnjačkog nasilja.</p>	Rad u grupi.	<p>Dijaloška metoda.</p> <p>Oluja ideja.</p> <p>Induktivno promišljanje.</p> <p>Suradničko učenje.</p>	<p>Ploča.</p> <p>Papir i olovka/flomaster.</p>

	<p><i>Je li svaka grupa zapisala po jedan uzrok?</i></p> <p><i>Neka po jedan iz svake grupe pročita uzrok.</i></p> <p><i>Sada se u grupama opet okrenite svojim papirima na kojima ste zapisivali. Zajedno predložite i dogovorite se kojim gestama biste se poslužili kako biste poručili koji je uzrok koji ste naveli na papiru.</i></p> <p><i>Odaberite jednu ili dvije, ali maksimalno 3 geste / 3 pokreta tijelom koje ćete ponavljati. Možete uzeti i neki predmet, poslužiti se predmetima ako će vam to pomoći u vizualiziranju uzroka nasilja.</i></p> <p><i>Jedan od vas u grupi neka skicira geste na papiru ispod napisanog uzroka.</i></p> <p><i>Imate pet minuta.</i></p> <p><i>Jeste li odlučili?</i></p> <p><i>Sada neka mi svaka grupa kaže koju gestu ili geste ćete ponavljati kako biste vizualizirali koji je zajednički uzrok vaših oblika nasilja.</i></p>	<p>Učenici delegiraju jednog iz grupe koji čita njihov uzrok.</p> <p><i>Ljubomora, obiteljski problemi, nesigurnost u sebe...</i></p> <p>Učenici asociraju geste s uzrokom nasilja.</p> <p>Učenici se dogovaraju kojim će gestama prikazati uzrok nasilja.</p> <p>Učenici odabiru geste kojima će prikazati uzrok nasilja.</p> <p>Učenik stavlja u međuodnos sadržaj i geste.</p> <p>Učenici procjenjuju koje će geste biti najbolje.</p> <p>Učenici delegiraju jednog koji će skicirati.</p> <p>Delegiraju jednog koji će opisati geste.</p> <p><i>(Mahanje, puzanje, lupanje, pokrivanje lica rukom, pokrivanje ušiju rukama...)</i></p>			
--	--	--	--	--	--

<p>2.3. Najava zadatka (povezivanje nastavnog sadržaja s odgojnom tematikom šireg problema iz uvodnog dijela nast. sata)</p>	<p>Najavljuje zadatak.</p> <p><i>Vi ćete zajednički u grupama raditi performans. Performans svake grupe mora trajati oko 3 minute.</i></p> <p><i>Od sada nadalje vaš je zadatak da dalje u grupama promišljate, dogovarate se i organizirate svoje grupne performanse. To radite do kraja ovog sata i nakon toga ćete ih izvoditi. Svaki performans će biti snimljen kamerom. Performans se uvijek bilježi videom ili fotografijom.</i></p> <p><i>Nakon toga ćete zajedno izvesti svoj performans pred ostatkom razreda. Prvo ćete izvesti performans. Onda će ostali trebati prepoznati što ste željeli prikazati, koji uzrok nasilja, a ostali će probati prepoznati. Nakon toga ćete ostatku razreda otkriti koji ste uzrok prikazali.</i></p>	<p>Učenici prate zadatak. Učenici se prisjećaju zadatka.</p>	<p>Frontalni rad.</p>	<p>Monološka metoda. Dijaloška metoda.</p>	<p>Ploča. PowerPoint prezentacija.</p>
<p><u>3. PONAVLJANJE</u></p> <p>1 min</p>	<p>Student potiče učenike da ponove što je njihov zadatak.</p>	<p>Učenici se prisjećaju zadatka.</p> <p>Učenici ponavljaju i objašnjavaju zadatak.</p>	<p>Frontalni rad. Rad u skupini.</p>	<p>Monološka. Dijaloška.</p>	<p>/</p>

	<p><i>Neka mi netko od vas ponovi što vam je zadatak.</i></p>	<p><i>Zadatak nam je osmisliti grupni performans s najviše tri geste.</i></p> <p><i>Tema nam je uzrok nasilja, zajednički uzrok oblika nasilja koje smo navodili.</i></p> <p><i>Moramo ponavljati geste u ritmu i to će nam pomoći da performans traje dovoljno dugo.</i></p> <p><i>Možemo uzeti i neki predmet ako će nam to pomoći u prikazivanju uzroka nasilja.</i></p>			
<p>4. REALIZACIJA IDEJE, PRAKTIČNI RAD UČENIKA</p> <p>25 min.</p>	<p>Student prilazi individualno učenicima i pomaže im u osmišljavanju performansa.</p> <p>Student savjetuje učenike.</p> <p>Koordinira izvedbu i snimanje performansa.</p>	<p>Učenici se dogovaraju i promišljaju kako će u grupi izvesti performans.</p> <p>Učenici uvježbavaju svoj performans.</p> <p>Učenici se dogovaraju, organiziraju i odlučuju kako će izvesti svoj performans.</p>	Rad u grupi.	Metoda demonstracije.	/
<p>5. (npr.)ANALIZA I VREDNOVANJE OSTVARENIH LIKOVNIH ILI VIZUALNIH RADOVA</p>	<p>Student Najavljuje analizu i vrednovanje radova.</p> <p><i>Sada polako završavajte planiranje performansa. Pripremite se za izvođenje. Svaka grupa ima 3 minute za performans i</i></p>	<p>Učenici dovršavaju rad i pripremaju se za izvođenje svojih performansa.</p>	Frontalni rad.	/	/

<p>45 min</p> <p>5.1. Priprema</p>	<p><i>onda 2 minute za ostale da prepoznaju što ste htjeli izraziti i kažu kakav je bio ritam.</i></p> <p><i>Upalit ćemo štopericu da budemo sigurni da traje 3 minute. Svaki se performans snima.</i></p> <p>Nakon što ostatak razreda bude pogađao što ste željeli poručiti performansom ćete otkriti vašu temu, koji ste uzrok nasilja prikazivali.</p> <p>Ostatak razreda mora odgovoriti na 3 pitanja koja pišu na projekciji i ploči.</p>				
<p>5.2. Ponavljanje</p>	<p><i>Neka mi netko od vas ponovi što je bio zadatak.</i></p> <p><i>Neka mi netko ponovi što trebate raditi za vrijeme izvođenja? Nakon što grupa izvede svoj performans?</i></p>	<p><i>Zadatak nam je bio osmisliti performans s najviše tri geste. Traje 3 minute.</i></p> <p><i>Tema nam je uzrok nasilja, zajednički uzrok oblika nasilja koje smo navodili.</i></p> <p><i>Moramo ponavljati geste u ritmu i to će nam pomoći da performans traje dovoljno dugo.</i></p> <p><i>Možemo uzeti i neki predmet ako će nam to pomoći u prikazivanju uzroka nasilja.</i></p> <p><i>Moramo pratiti i odgonetnuti što su kolege htjele prikazati. Moramo pratiti i ritam je li brz ili spor.</i></p> <p><i>Kada izvedu performans ćemo reći koji su uzrok nasilja prikazivali i kakav je bio ritam gesti. Performans se snima. Radi i štoperica.</i></p>	<p>Rad u grupi.</p>	<p>Ponavljanje.</p>	<p>/</p>

<p>5.1. Analiza i vrednovanje likovnih ili vizualnih radova</p>	<p>Koja grupa želi prva?</p> <p>Na projekciji/ploči piše:</p> <p>Koji su uzrok vršnjačkog nasilja prikazali?</p> <p>Kakav je ritam gesti? Ponavljaju li se brzo ili sporo? Izmjenjuju li se geste?</p>	<p>Svaka grupa učenika izvodi svoj performans od 3 minute.</p> <p>Ostatak razreda za to vrijeme gleda performans.</p> <p>Nakon završetka izvođenja performansa ostatak razreda prepoznaje što je grupa htjela prikazati. Koji uzrok nasilja. I opisuju ritam.</p> <p>Redom svaka grupa učenika izvodi ostatku razreda svoj performans.</p> <p>Nakon svake izvedbe ostatak razreda pogađa ili prepoznaje koji su uzrok nasilja prikazivali.</p> <p>Nakon toga grupa otkriva koji je uzrok koji su prikazali.</p> <p>Izvode performans u trajanju od 3 minute.</p> <p>Analitički promatraju performanse.</p> <p>Uočavaju koliko je gesti, brzinu ritma i temu.</p> <p>Procjenjuju rad kolega.</p> <p>Objašnjavaju što su vidjeli.</p> <p>Argumentiraju svoj odabir gesti.</p> <p>Opisuju ritam.</p> <p>Uspoređuju performanse.</p>	<p>Rad u skupini.</p> <p>Frontalni rad.</p>	<p>Izlaganje.</p> <p>Demonstracija.</p>	<p>PowerPoint prezentacija, LCD projektor.</p> <p>Ploča.</p>
--	--	---	---	---	--

<p>2.2. Analiza likovno-umjetničkog djela i fotografija</p>	<p><i>Pogledajte ovaj primjer. Ovo je umjetničko djelo koje ima veze s ovim što ste radili vi.</i></p> <p><i>Ovo je performans grupe Gorgona iz 1966. Zove se adoracija.</i></p> <p><i>Koje geste vidite u ovom performansu?</i></p> <p><i>Što mislite što je ova grupa umjetnika željela ovime poručiti ili na što upozoriti?</i></p> <p><i>Znate li što znači riječ adoracija?</i></p> <p><i>Obožavanje.</i></p> <p><i>Jeste li ikada čuli za kult ličnosti, na Povijesti?</i></p> <p><i>Kult ličnosti je pretjerano veličanje i slijepo obožavanje osobe vladara kao idealnog i nepogrešivog.</i></p> <p><i>Ovaj je performans nastao 1966. godine, umjetnici ove grupe su živjeli u vremenu kada je kult ličnosti na ovim prostorima bio svakodnevice.</i></p> <p><i>Možete li sada odgonetnuti što su htjeli poručiti ovim performansom?</i></p>	<p>Učenici gledaju reprodukciju umjetničkog djela.</p> <p>.</p> <p>Odgovaraju na pitanja.</p> <p><i>Klanjanje. Klečanje. Stajanje. Ljubljenje ruku.</i></p> <p><i>Da se ljudi klanjaju vladarima.</i></p> <p><i>Obožavanje.</i></p> <p><i>Da./Ne.</i></p> <p>Analički promatraju umjetničko djelo.</p>	<p>Frontalni rad.</p>	<p>Dijaloška metoda.</p> <p>Pronalaženje sličnosti i razlika.</p>	<p>PowerPoint prezentacija.</p> <p>Reprodukcija umjetničkog djela.</p>
--	---	---	-----------------------	---	--

	<p><i>Ovim performansom su ismijavali kult ličnosti.</i></p> <p><i>Ukazivali su na problem pretjeranog veličanja vladara, da je to loše.</i></p> <p><i>Jesu li vaši performansi bili slični ili ima razlika?</i></p> <p><i>Jeste li i vi danas postigli slično? Jeste li performansom ukazali na probleme koji uzrokuju nasilje?</i></p> <p><i>Je li njihova tema važna?</i></p> <p><i>Zbog čega je tema vašeg performansa važna?</i></p> <p><i>Sjedeći put za dva tjedna ćemo nastaviti s temom vršnjačkog nasilja, a izražavat ćete se jednim drugačijim novim medijem.</i></p> <p><i>Za danas je to sve.</i></p> <p><i>Pozdrav.</i></p>	<p>Vrednuje svoj rad u odnosu na umjetničko djelo.</p> <p>Prepoznaju na koji problem umjetničko djelo ukazuje.</p> <p><i>Htjeli su reći da ne treba obožavati druge ljude. Rugaju se kultu ličnosti.</i></p> <p>Uspoređuju svoj rad s umjetničkim djelom.</p> <p><i>Imali smo drugačije geste. Imali smo drugu temu.</i></p> <p><i>Radili smo slično kao i oni samo na drugu temu</i></p> <p><i>Da.</i></p> <p><i>Jer moramo biti sretni u školi. Jer o nasilju treba govoriti.</i></p>			
--	--	--	--	--	--

IV. PLAN PLOČE

Razvoj moralnih vrijednosti pomoću likovnog izražavanja

Ključni pojmovi: međuvršnjačko nasilje, uzroci nasilja, gesta, performans, ritam

Likovno-umjetničko djelo: Grupa Gorgona, *Adoracija*, 1966., Zagreb

6.1.2. Drugi akcijski korak

Ime i prezime studenta: Antonio Piljek Jagić

Škola: Osnovna škola Pavleka Miškine

Razredni odjel: 7. razred

Školska godina: 2023./2024.

Dan izvedbe: 26.4.2024.

Priprema za nastavni sat:

Razvoj moralnih vrijednosti pomoću likovnog izražavanja –
moguća rješenja vršnjačkog nasilja

Iz nastavne teme: Zajedno smo različiti

Tip sata: obrada novog nastavnog sadržaja

I. CILJ I SHODI UČENJA U NASTAVNOJ JEDINICI (znanja, vještine i stavovi)

Odgojno-obrazovni cilj nastavnog sata: potaknuti učenike/ice da ponude moguća rješenja problema vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi pomoću likovnog izražavanja *readymadeom*.

ISHODI UČENJA (postignuća učenika/kompetencije/znanje, vještine vrijednosti i stavovi)

Učenik će moći:

5. *readymadeom* **prikazati** uzrok vršnjačkog nasilja i rješenje.
6. **objasniti** zašto je važno govoriti o rješavanju vršnjačkog nasilja.
7. **zaključiti** koja su moguća rješenja problema vršnjačkog nasilja.

II. DIDAKTIČKO-METODIČKI PODACI O NASTAVNOJ JEDINICI

Etape nastavnog sata :	<p>1.Šire istraživanje 5 min.</p> <p>2. Fokusrano istraživanje 10 min.</p> <p>3. Ponavljanje 1 min.</p> <p>4. Realizacija ideje, npr. praktični rad učenika/ individualno i poticaj/učitelj 50 min.</p> <p>5. Analiza i vrednovanje ostvarenih likovnih radova 25 min.</p>
Likovno ili vizualno područje:	Konceptualna umjetnost.
Nastavna tema:	Zajedno smo različiti.
Međupredmetna tema:	Osobni i socijalni razvoj. OSR B.3.1. Obrazlaže i uvažava potrebe i osjećaje drugih. OSR. B.3.2. Razvija komunikacijske kompetencije i uvažavajuće odnose s drugima.
Ključni pojmovi:	Uzrok nasilja, rješenje, <i>readymade</i> , masa/volumen i prostor, jedinstvo.
Likovni elementi:	Masa/volumen i prostor.
Elementi gradnje likovne sintakse:	Jedinstvo.
Likovni motiv:	Moguća rješenja različitih uzroka različitih oblika vršnjačkog nasilja.
Likovni problem:	Pomoću jedinstva masa/volumena gotovih predmeta uzetih iz okoline i prostora ostvariti <i>readymade</i> .
Likovno tehnička sredstva:	Gotovi predmeti uzeti iz okoline. (Malo gledalo, različite ambalaže, odjevni predmeti i slični predmeti koje učenici donesu od kuće)
Likovno-umjetnička djela vezana uz nastavnu jedinicu:	Man Ray, <i>Dar</i> , 1921.
Oblici rada:	<p>Sociološki oblik rada: frontalni, rad u skupini, rad u grupi, rad u paru, individualni rad.</p> <p>Psihološki oblik rada: prema zamišljanju.</p>
Nastavne metode: Nastavne strategije:	<p>Rasprava, Oluja ideja, Upitnik.</p> <p>Rezimiranje i bilježenje.</p> <p>Induktivno promišljanje.</p> <p>Suradničko učenje.</p> <p>Pronalaženje sličnosti i razlika.</p>

Mediji (nastavna sredstva i pomagala):	<ol style="list-style-type: none"> 1. powerpoint prezentacija 2. ploča 3. računalo 4. LCD projektor 5. papiri za pisanje i flomasteri. 6. obrazac upitnika
Korelacija:	<p>OŠ KV C.7.1. Učenik analizira i prosuđuje čovjekovo ponašanje u svjetlu Deset Božjih zapovijedi.</p> <p>OŠ KV C.7.2. Učenik analizira i uočava kako kršćanska slika o dostojanstvu čovjeka utječe na vrednote suvremenoga društva i njegove osobne vrednote.</p>
Literatura:	<p>a) Za učenike (udžbenici, priručnici i drugi izvori znanja):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Likovna kultura, Alfa
	<p>b) Za nastavnika (stručno-znanstvena, metodička, pedagoška, psihološka):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sue Cowley, Tajne uspješnog rada u razredu, Vještine, tehnike i ideje, Školska knjiga, Zagreb, 2006. 2. Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i likovna umjetnost za gimnazije.

III. RAZRADA NASTAVNOG SATA («SCENARIJ»)

(Detaljna razrada sata – «scenarij» nastavnog procesa. Ovdje se detaljno razrađuje sat onako kako će se izvesti: pritom se *ne* preporučava sadržaj, već naznačuju načini učenja i poučavanja. Treba odrediti ne samo što će raditi nastavnik, već i što će raditi učenici: nastavnik osmišljava, oblikuje, priprema i

ETAPE NASTAVNOG SATA	UČITELJ	UČENIK	OBLICI RADA	NASTAVNE METODE I STRATEGIJE	NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA
<p>1. ŠIRE ISTRAŽIVANJE 5 min</p> <p>1.1. Priprema</p> <p>Uvod u problematiku, motivacija</p>	<p><i>Pozdrav, upoznali smo se prošli put, ja sam Antonio Piljek Jagić i danas ćemo zajedno nastaviti istraživati istu temu i problem u školama pomoću jednog umjetničkog medija.</i></p> <p><i>Jeste li donijeli različite predmete kako smo se prošli put dogovorili?</i></p> <p><i>Stavite sve te predmete na jedno mjesto u učionici. Donio sam i ja ponešto kako biste imali više izbora. Kada to napravite sjedite nazad na svoje mjesto.</i></p> <p><i>Sjećate li se što smo radili prošli put?</i></p> <p><i>Tko će mi ponoviti što smo radili.</i></p> <p>Piše UZROK NASILNOG PONAŠANJA na ploču.</p> <p><i>Tako je sjećate li se tih uzroka koje ste navodili? Prisjetite se i recite mi koje ste uzroke bili naveli.</i></p>	<p>Prisjećaju se sadržaja od prošlog sata.</p> <p>Odgovara na postavljeno pitanje.</p> <p><i>Radili smo performans na temu uzroka vršnjačkog nasilja. Radili smo u grupama.</i></p>	<p>Frontalni rad.</p> <p>Rad u skupini</p> <p>Individualni rad.</p>	<p>Dijaloška metoda.</p> <p>Bilježenje.</p> <p>Izvlačenje iz šešira.</p>	<p>Ploča i kreda.</p> <p>Papiri i olovke.</p>

	<p><i>Tako je. Vaši uzroci nasilja koje ste pisali su ovdje. Sada ću vam dati da izvučete svatko po jedan od tih pet uzroka. Svatko jedan.</i></p> <p><i>Kada svatko dobije po jedan uzrok neka promisli i zapiše na isti papir ispod uzroka moguće rješenje. Što bi se moglo učiniti drugačije da se taj uzrok prestane pojavljivati. Svatko radi za sebe.</i></p> <p><i>Neka mi netko, barem dvoje pročita svoj odgovor.</i></p> <p><i>Koji je bio tvoj uzrok/problem.</i></p> <p><i>Koje je rješenje?</i></p> <p><i>Dobro, može to na primjer.</i></p>	<p><i>Nezadovoljstvo sobom, loš odgoj, neprihvatanje različitosti, razlike u mišljenjima.</i></p> <p>Izvlači jedan uzrok nasilja iz šešira.</p> <p>Učenik povezuje uzrok nasilja s rješenjem.</p> <p>Zaključuje koje je najbolje rješenje.</p> <p>Bilježi rješenje na papir.</p> <p>Izdvađa jedno rješenje i bilježi ga na papir.</p> <p><i>Nezadovoljstvo samim sobom.</i></p> <p><i>Prihvatiti sebe.</i></p> <p>Učenici promišljaju o mogućim rješenjima.</p>			
--	---	--	--	--	--

<p>2. FOKUSIRANO ISTRŽIVANJE</p> <p>10 min</p> <p>2.1.....</p> <p>(povezivanje otkrivenog problema s nastavnim sadržajem, pomoću umjetničkog djela i primjera iz svakodnevnog života)</p>	<p><i>Možete li povezati s problemom nezadovoljstva sobom neki predmet?</i></p> <p><i>Ako je netko nezadovoljan sobom što radi?</i></p> <p><i>U redu, ali što bi mogao stalno raditi?</i></p> <p><i>Tako je na primjer ogledalo je povezivo s nezadovoljstvom sobom.</i></p> <p><i>Možete li pretpostaviti s čime ćete raditi radove?</i></p> <p><i>Tako je.</i></p> <p><i>Radit ćete rad od gotovih predmeta uzetih iz današnje okoline. Kada umjetnik izrađuje rad od gotovih predmeta uzetih iz okoline to zovemo READYMADE. Umjetnici gotovom predmetu pridodaju neko značenje i stavljaju ga u novi kontekst.</i></p> <p>Piše READYMADE na ploču.</p> <p>Svaki predmet bilo skulptura ili gotov predmet čini što? Kako to zovemo likovnim jezikom? Sigurno ste to učili? Tako je, masa je volumen ispunjen česticama, a što okružuje svaki volumen ili masu? Što se nalazi oko volumena i mase? Tako je.</p> <p>Piše na ploči: MASA/VOLUMEN I PROSTOR.</p>	<p><i>Ljubomoran je?</i></p> <p><i>Gledati se. Možda ogledalo.</i></p> <p>Odgovaraju na pitanja.</p> <p>Prati upute.</p> <p><i>S predmetima.</i></p> <p><i>Masa. Volumen.</i></p> <p><i>Prostor.</i></p>	<p>Frontalni rad.</p>	<p>Dijaloška metoda.</p>	<p>Ploča.</p>
---	---	--	-----------------------	--------------------------	---------------

<p>1.2 Ponavljanje, usmjeravanje pažnje i motivacija za nast. sadržaj (npr. kreativna igra pomoću koje se otkriva problem na široj razini)</p>	<p>Student učenicima zadaje da se upare.</p> <p><i>Sada se uparite s nekim tko ima isti uzrok kao i vi. Ako vas je neparan broj može netko raditi u troje.</i></p> <p><i>Zalijepite vaše uzroke nasilja i rješenja koja pišu ispod na jedan A4 papir.</i></p> <p><i>Sada ćete odabrati jedan predmet među ovom hrpom koji možete povezati s vašim uzrokom nasilja. Svaki par neka uzme jedan predmet koji bi se mogao povezati s uzrokom nasilja koji su izvukli.</i></p> <p><i>Je li svaki par uzeo jedan predmet sa sobom?</i></p> <p><i>Sada razmislite i zajedno zaključite koje je jedno najbolje rješenje. Što bi moglo razriješiti ili spriječiti vaš uzrok vršnjačkog nasilja? Zaključite koje rješenje bi moglo prevenirati vaš uzrok nasilja.</i></p> <p>Piše na ploču RJEŠENJE.</p> <p><i>Neka mi neki od vas kažu svoj uzrok, predmet i rješenje.</i></p> <p><i>Koji predmet imate?</i></p>	<p>Učenici u paru slažu grafički organizator.</p> <p>Učenici se organiziraju i premještaju po novom rasporedu sjedenja.</p> <p>Prisjećaju se vlastitih iskustava.</p> <p>Učenici predlažu i zaključuju u paru koje najbolje rješenje za uzrok nasilja.</p> <p>Analiziraju uzroke vršnjačkog nasilja.</p> <p>Promišljaju u paru o mogućem rješenju.</p> <p>Učenici asociraju predmet s uzrokom nasilja.</p> <p>Učenici se dogovaraju kojim će predmetima prikazati rješenje problema.</p> <p>Učenici odabiru intervenciju kojom će prikazati rješenje problema.</p> <p>Uviđaju da za svako ponašanje postoji rješenje.</p> <p>Učenici slažu grafički organizator.</p>	<p>Rad u paru.</p>	<p>Dijaloška metoda.</p> <p>Oluja ideja.</p> <p>Induktivno promišljanje.</p> <p>Suradničko učenje.</p>	<p>Ploča.</p> <p>Papir i olovka/flomaster.</p>
---	---	---	--------------------	--	--

	<p><i>Koje rješenje zajedničko imate?</i></p> <p><i>Ovi predmeti predstavljaju probleme.</i></p> <p><i>Intervenirat ćete na tim predmetima kako biste prikazali na njima rješenje koje ste odabrali.</i></p> <p><i>Čime biste mogli izraziti više pohvala jedni drugima?</i></p> <p><i>Možda to. To bi moglo biti dobro.</i></p> <p><i>Vaš predmet i intervencija na njemu moraju djelovati kao jedna cjelina. Kako to kažemo kada nešto djeluje kao cjelina? Tako je, dojam jedinstva.</i></p> <p>Piše JEDINSTVO na ploču.</p>	<p><i>Nezadovoljstvo sobom.</i></p> <p><i>Ogledalo.</i></p> <p><i>Više hvaliti jedni druge.</i></p> <p><i>Možemo napisati pohvale na papiriće i zalijepiti ih na ogledalo. Možemo napisati pohvale na ogledalu na staklo.</i></p> <p><i>Jedinstveno?</i></p>			
--	--	--	--	--	--

		<p>Učenik stavlja u međuodnos sadržaj i geste.</p> <p>Učenici procjenjuju koje će intervencije biti najbolje.</p> <p>Učenici u paru promišljaju i zaključuju koje je nabolje rješenje.</p> <p>Par izdvaja po jedno zajedničko rješenje i zapisuje ga na papir.</p> <p>Prisjeća se vlastitih iskustava.</p> <p>Uviđa da se sadržaj može izraziti gestama.</p> <p>Zamišlja čime dočarati rješenje.</p> <p>Učenici objašnjavaju koji su predmet odabrali.</p> <p>Učenici bilježe svoje rješenje u paru.</p> <p>Učenici predstavljaju svoje geste u paru ostatku razreda.</p> <p>Prepoznaje i prihvaća da se likovni umjetnici mogu izražavati gotovim predmetima.</p> <p>Zaključuje da rad mora djelovati jedinstveno.</p>			
--	--	--	--	--	--

<p>2.3. Najava zadatka (povezivanje nastavnog sadržaja s odgojnom tematikom šireg problema iz uvodnog dijela nast. sata)</p>	<p>Najavljuje zadatak.</p> <p><i>Vaš zadatak je da zajedno u paru smislite čime ćete na predmet intervenirati tako da prikazete rješenje za uzrok vršnjačkog nasilja.</i></p> <p><i>Znači, na predmetu nešto napraviti što će simbolizirati rješenje.</i></p> <p><i>Predmet i intervencija moraju djelovati skladno kao cjelina.</i></p> <p><i>Intervenciju možete izvesti bilo čime, bilo drugim predmetima, škarama, ljepilom, omotati papirom, obojati ih bojom, flomasterom, što vam se nađe pri ruci i što vam je dostupno.</i></p>	<p>Učenici prate zadatak. Učenici se prisjećaju zadatka.</p>	<p>Frontalni rad.</p>	<p>Monološka metoda. Dijaloška metoda.</p>	<p>Ploča. PowerPoint prezentacija.</p>
<p>3. PONAVLJANJE</p> <p>1 min</p>	<p>Student potiče učenike da ponove što je njihov zadatak.</p> <p><i>Neka mi netko od vas ponovi što vam je zadatak.</i></p>	<p>Učenici se prisjećaju zadatka.</p> <p>Učenici ponavljaju i objašnjavaju zadatak.</p> <p><i>Zadatak nam je napraviti readymade od predmeta i još nečeg. Svaki predmet predstavlja jedan uzrok vršnjačkog nasilja, a nešto što napravimo na predmetima predstavlja rješenje. Mora djelovati jedinstveno kao cjelina.</i></p>	<p>Frontalni rad. Rad u skupini.</p>	<p>Monološka. Dijaloška.</p>	<p>/</p>

<p>4. REALIZACIJA IDEJE, PRAKTIČNI RAD UČENIKA</p> <p>50 min.</p>	<p>Student prilazi individualno učenicima i pomaže im u osmišljavanju rada.</p> <p>Koordinira rad učenika.</p> <p>Student savjetuje učenike.</p>	<p>Učenici se u parovima dogovaraju i promišljaju čime će naglasiti rješenje.</p> <p>Izvide <i>readymade</i> rad.</p> <p>Učenici se dogovaraju, organiziraju i odlučuju kako će izvesti svoj rad.</p>	<p>Rad u paru.</p>	<p>Metoda demonstracije.</p>	<p>/</p>
<p>5. (npr.)ANALIZA I VREDNOVANJE OSTVARENIH LIKOVNIH ILI VIZUALNIH RADOVA</p> <p>25 min</p> <p>5.1. Priprema</p>	<p>Student Najavljuje analizu i vrednovanje radova.</p> <p><i>Kada završite će svaki će par predstaviti ostatku razreda svoj rad. Doći ćete i donijeti svoj rad ovdje naprijed. Reći ćete koji ste uzrok imali, a ostatak razreda će pogađati koje ste rješenje htjeli naglasiti i ostatak razreda će reći je li rad jedinstven kao cjelina. Svaki par predstavlja svoj uzrok nasilja, rad/iskorišteni predmet i intervenciju. Ostatak razreda pogađa koje je vaše predloženo rješenje i kako ste to prikazali pomoću jedinstva volumena i prostora.</i></p>	<p>Učenici dovršavaju rad i pripremaju se za izvođenje svojih performansa.</p> <p>Slušaju upute.</p>	<p>Frontalni rad.</p>	<p>/</p>	<p>/</p>

<p>5.2. Ponavljanje</p>	<p><i>Neka mi netko od vas ponovi što je zadatak.</i></p>	<p><i>Svaki će par predstaviti ostatku razreda svoj rad. Donijeti svoj rad ovdje naprijed. Svaki par predstavlja svoj uzrok nasilja, rad/iskorišteni predmet i intervenciju. Ostatak razreda pogađa koje je rješenje.</i></p> <p>Ponavljaju zadatak.</p>	<p>Frontalni rad. Rad u skupini.</p>	<p>Ponavljanje.</p>	<p>/</p>
<p>5.1. Analiza i vrednovanje likovnih ili vizualnih radova</p>	<p>Na projekciji/ploči piše:</p> <p>KOJE SU RJEŠENJE NAGLASILI?</p> <p>DJELUJE LI RAD JEDINSTVENO?</p> <p><i>Sada kada ste predstavili svoje radove imam za vas zadatak.</i></p> <p><i>Prvo ću pokupiti grafičke organizatore.</i></p> <p>Dijeli učenicima upitnike koji su koncipirani kao obrasci za vrednovanje.</p> <p>1. Koja je intervencija na predmetima najizraavnije predstavljala rješenje za uzrok vršnjačkog nasilja?</p> <p>2. Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi?</p>	<p>Svaki par dolazi predstaviti svoj rad.</p> <p>Ostatak razreda za to vrijeme sluša kolege.</p> <p>Ostatak razreda prepoznaje što je par htio prikazati, koje rješenje.</p> <p>Nakon svakog izlaganja ostatak razreda pogađa ili prepoznaje koje su rješenje htjeli naglasiti.</p> <p>Nakon toga grupa otkriva koje je njihovo predloženo rješenje.</p> <p>Analitički promatraju radove.</p> <p>Uočavaju koliko je predmeta, kakve veze predmet ima s uzrokom nasilja i koja je intervencija na predmetu.</p>	<p>Rad u paru. Rad u skupini.</p>	<p>Izlaganje.</p>	<p>PowerPoint prezentacija, LCD projektor.</p>

	<p>Da Ne</p> <p>3.Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu? Nebitni. Ni nebitni ni važni. Jako važni.</p> <p>4.Ako te netko gnjavi koji je uzrok toga, zbog čega se to događa? 5.Ako te netko gnjavi što bi to moglo spriječiti, koje je rješenje?</p> <p><i>Sada ćemo vidjeti umjetničko rješenje slične upotrebe gotovog predmeta.</i></p>	<p>Procjenjuju rad kolega.</p> <p>Objašnjavaju što su vidjeli.</p> <p>Argumentiraju svoj odabir predmeta i intervencije</p> <p>Opisuju radove i vrednuju dojam jedinstva. .</p> <p>Uspoređuju radove.</p>			
<p>2.2. Analiza likovno-umjetničkog djela i fotografija</p>	<p><i>Pogledajte ovaj primjer. Ovo je umjetničko djelo koje ima veze s ovim što ste radili vi.</i></p> <p><i>Ovo je rad umjetnika Mana Raya iz 1921. naziva Dar.</i></p> <p><i>Pogledajte ovaj rad. Što vidite, opišite mi.</i></p> <p><i>Tako je.</i></p> <p><i>Koji je predmet? Čime je i kako umjetnik intervenirao na glačalo?</i></p> <p><i>Što mislite, što je umjetnik želio poručiti time?</i></p> <p><i>Dobro, ali tko više neće glačati?</i></p> <p><i>Tako je, sluge. Ovaj readymade upozorava na problem društvene nejednakosti, bogati i</i></p>	<p>Učenici gledaju reprodukciju umjetničkog djela.</p> <p>Odgovaraju na pitanja.</p> <p>Analitički promatraju umjetničko djelo.</p> <p>Vrednuje svoj rad u odnosu na umjetničko djelo.</p> <p><i>Glačalo sa čavlima.</i></p> <p><i>Glačalo.</i></p> <p><i>Čavlima, zalijepio je čavle ispod.</i></p> <p><i>Nema više peglanja.</i></p> <p><i>Žene ili sluge.</i></p>	<p>Frontalni rad.</p> <p>Rad u skupini.</p>	<p>Dijaloška metoda.</p> <p>Pronalaženje sličnosti i razlika.</p>	<p>PowerPoint prezentacija.</p> <p>Reprodukcija umjetničkog djela.</p>

	<p><i>siromašni i tko kome služi. Ima nešto izazovno i pobunjeničko u ovom radu.</i></p> <p><i>Jeste li i vi radili nešto slično?</i></p> <p><i>Da zaključimo na kraju:</i></p> <p><i>Što ste naučili danas na nastavi? Rješavanjem kakvih problema ste se bavili?</i></p> <p><i>Hoćete li drugačije promišljati o vršnjačkom nasilju nakon ovog sata? Zašto?</i></p> <p><i>Za danas je to sve.</i></p> <p><i>Pozdrav.</i></p>	<p>Prepoznaju na koji problem umjetničko djelo ukazuje.</p> <p>Uspoređuju svoj rad s umjetničkim djelom.</p> <p><i>Jesmo. I mi smo intervenirali na gotovi predmet.</i></p> <p><i>Naučili smo da se umjetnici mogu izražavati gotovim predmetima. Naučili smo što je readymade i da postoje različita rješenja za vršnjačko nasilje. Bavili smo se rješavanjem problema nasilja u školi.</i></p> <p><i>Da, jer smo puno promišljali o ovome.</i></p>			
--	--	--	--	--	--

IV. PLAN PLOČE

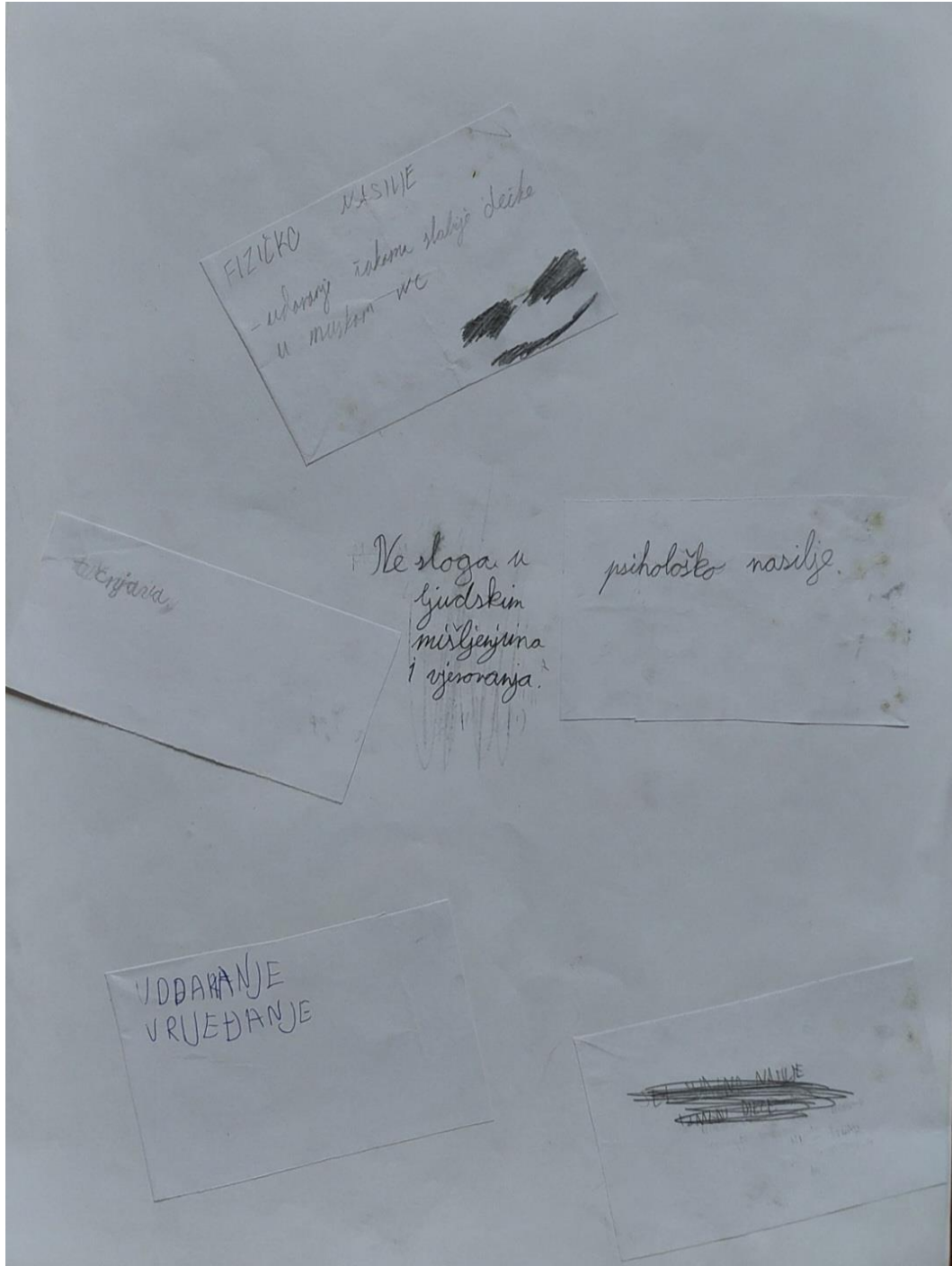
Razvoj moralnih vrijednosti pomoću likovnog izražavanja

Ključni pojmovi: uzrok nasilja, rješenje, *readymade*, masa/volumen i prostor, jedinstvo

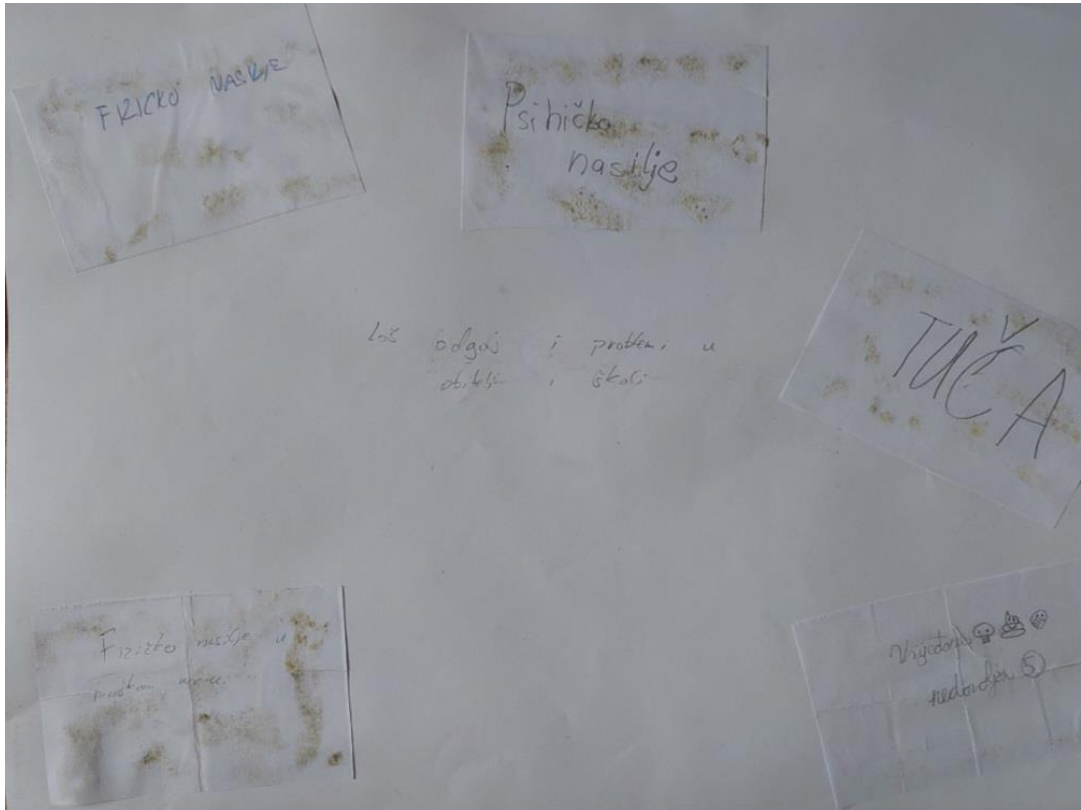
Likovno-umjetničko djelo: Man Ray, *Dar*, 1921.

6.2. Primjeri grafičkih organizatora

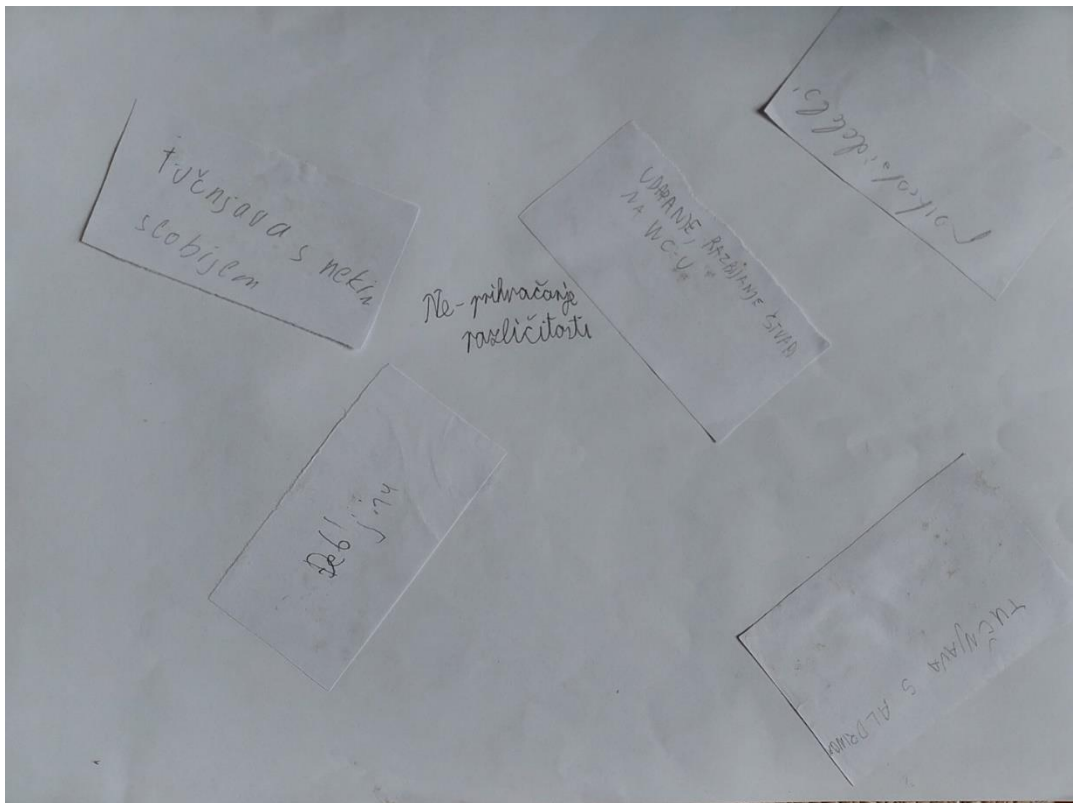
6.2.1. Prvi akcijski korak

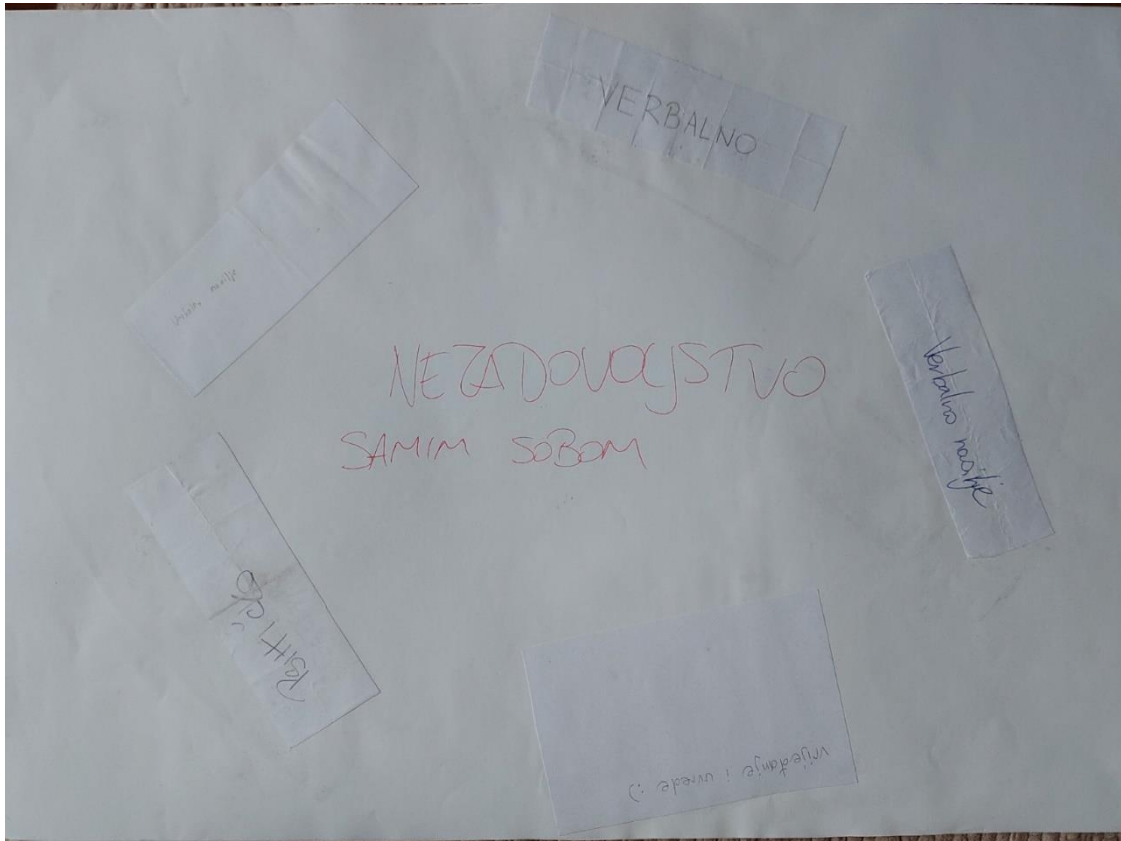
Slika 31. Grafički organizator 3. grupe

Slika 33. Grafički organizator 4. grupe

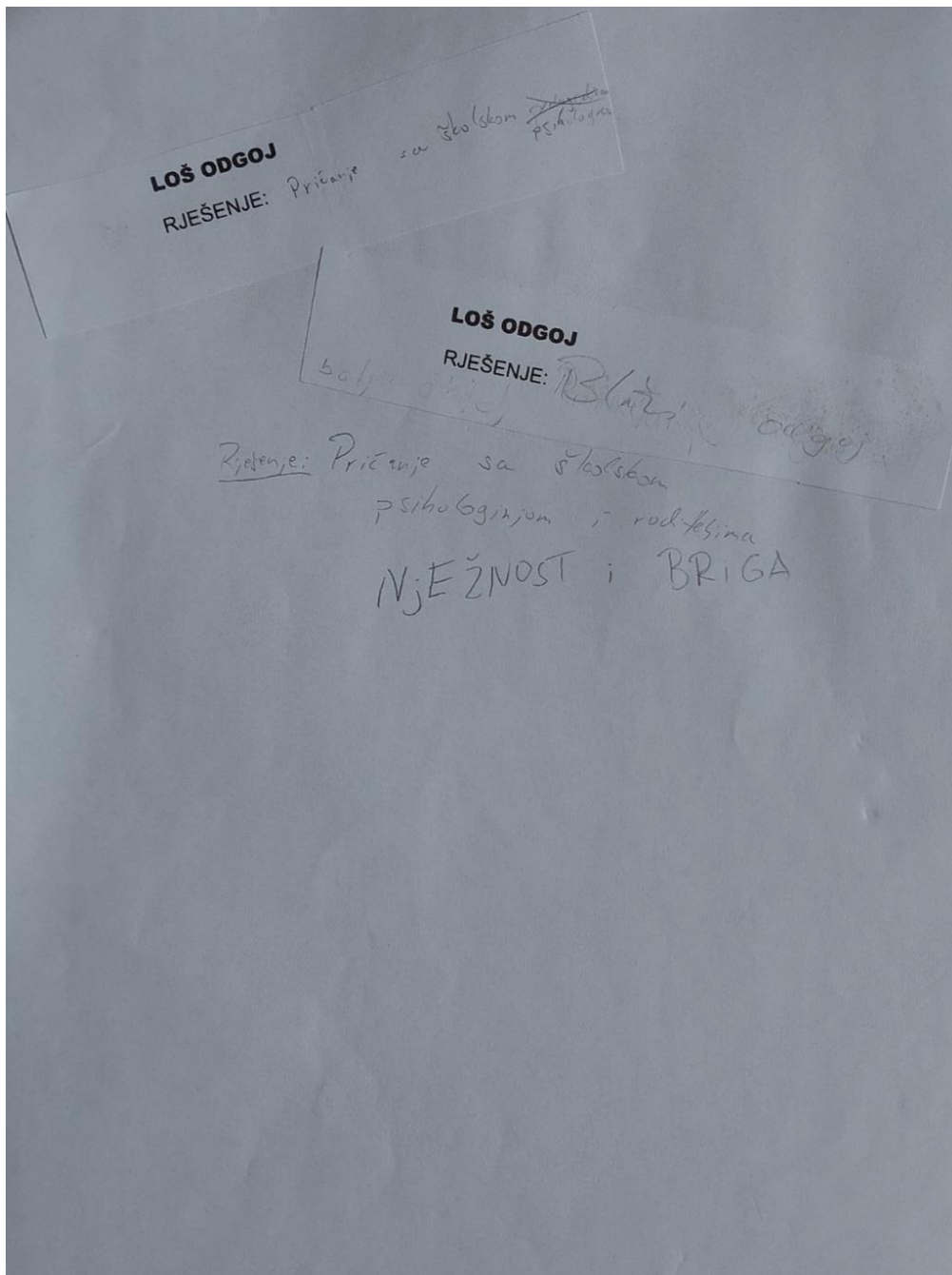

Slika 32. Grafički organizator 5. grupe

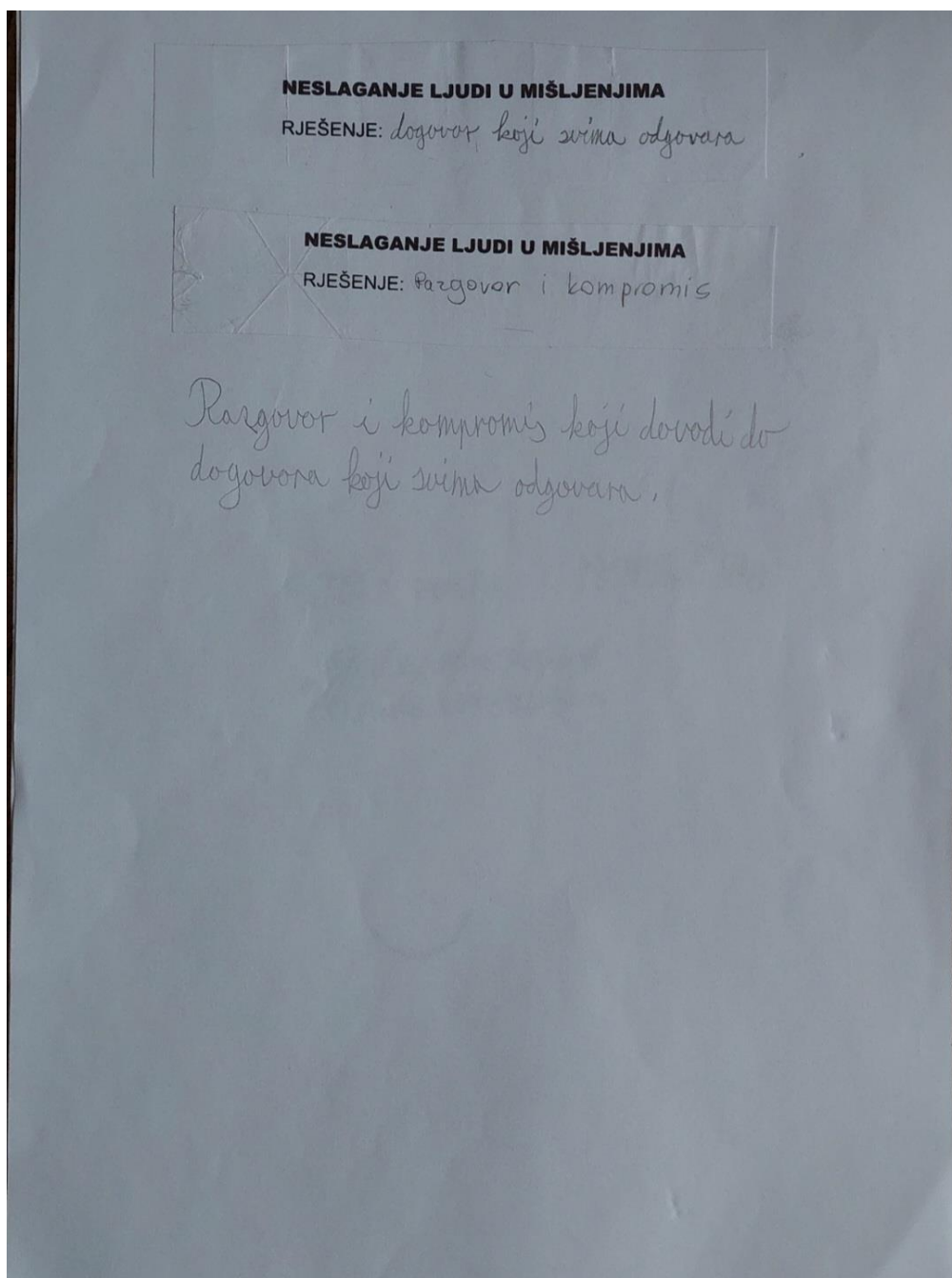

Slika 34. Grafički organizator 2. grupe

6.2.2. Drugi akcijski korak

Slika 35. Grafički organizator 7. para

Slika 36. Grafički organizator 2. para

6.3. Primjeri upitnika iz akcijskog istraživanja

6.3.1. Prvi akcijski korak

1. Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi? Zaokruži jedan odgovor.

Da Ne

2. Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu? Zaokruži jedan odgovor.

Nebitni. Ni nebitni ni važni. Jako važni.

3. Što bi moglo uzrokovati da se osjećaš nesigurno ili nesretno dok si u školi? Napiši odgovor na crtu.

Ljudi

4. Ako te netko gnjavi što misliš koji je uzrok toga? Napiši odgovor na crtu.

Ljutnja

5. Ako te netko gnjavi što se može učiniti da se to spriječi? Napiši odgovor na crtu.

Vratiti mu

Slika 37. Primjer upitnika s početka akcijskog istraživanja

1. Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi? Zaokruži jedan odgovor.

Da Ne

2. Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu? Zaokruži jedan odgovor.

Nebitni. Ni nebitni ni važni. Jako važni.

3. Što bi moglo uzrokovati da se osjećaš nesigurno ili nesretno dok si u školi? Napiši odgovor na crtu.

Da dobijem više keca u jednom danu.

4. Ako te netko gnjavi što misliš koji je uzrok toga? Napiši odgovor na crtu.

Vjerovatno je JADAN

5. Ako te netko gnjavi što se može učiniti da se to spriječi? Napiši odgovor na crtu.

Prvo kic u bedra, i onda 2 krošea bit na podu

Slika 38. Primjer upitnika s početka akcijskog istraživanja

6.3.2. Drugi akcijski korak

1. Koja je intervencija na predmetima najizravnije predstavljala rješenje za uzrok vršnjačkog nasilja? Napiši odgovor na crtu.

Promjena boje ili oblika "rasstavljanje" predmeta

2. Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi? Zaokruži jedan odgovor.

Da Ne

3. Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu? Zaokruži jedan odgovor.

Nebitni. Ni nebitni niti važni. Jako važni.

4. Ako te netko gnjavi koji je uzrok toga? Zbog čega se to događa? Napiši odgovor na crtu.

Uzrok mogu biti neki njihovi problemi u osobnom životu i s

5. Ako te netko gnjavi što bi to moglo spriječiti? Koje je rješenje? Napiši odgovor na crtu.

Mogla bih s njima pokušati razgovarati.

Slika 39. Primjer upitnika s kraja akcijskog istraživanja

1. Koja je intervencija na predmetima najizravnije predstavljala rješenje za uzrok vršnjačkog nasilja? Napiši odgovor na crtu.

Razbijanje predmeta

2. Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi? Zaokruži jedan odgovor.

Da Ne

3. Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu? Zaokruži jedan odgovor.

Nebitni. Ni nebitni niti važni. Jako važni.

4. Ako te netko gnjavi koji je uzrok toga? Zbog čega se to događa? Napiši odgovor na crtu.

Uzroci su i nezadovoljni samom.

5. Ako te netko gnjavi što bi to moglo spriječiti? Koje je rješenje? Napiši odgovor na crtu.

Pozvatj pomoć.

Slika 40. Primjer upitnika s kraja akcijskog istraživanja

1. Koja je intervencija na predmetima najizravnije predstavljala rješenje za uzrok vršnjačkog nasilja? Napiši odgovor na crtu.

Razgovor.

2. Je li važno da se osjećaš sigurno i zadovoljno dok boraviš u školi? Zaokruži jedan odgovor.

Da Ne

3. Koliko su međuljudski odnosi važni u razredu? Zaokruži jedan odgovor.

Nebitni. Ni nebitni niti važni. Jako važni.

4. Ako te netko gnjavi koji je uzrok toga? Zbog čega se to događa? Napiši odgovor na crtu.

Postoji mnogo mogućih uzroka (najvjerojatnije su uzrok njihove vlastite nesigurnosti).

5. Ako te netko gnjavi što bi to moglo spriječiti? Koje je rješenje? Napiši odgovor na crtu.

Razgovor i tolerancija.

Slika 41. Primjer upitnika s kraja akcijskog istraživanja